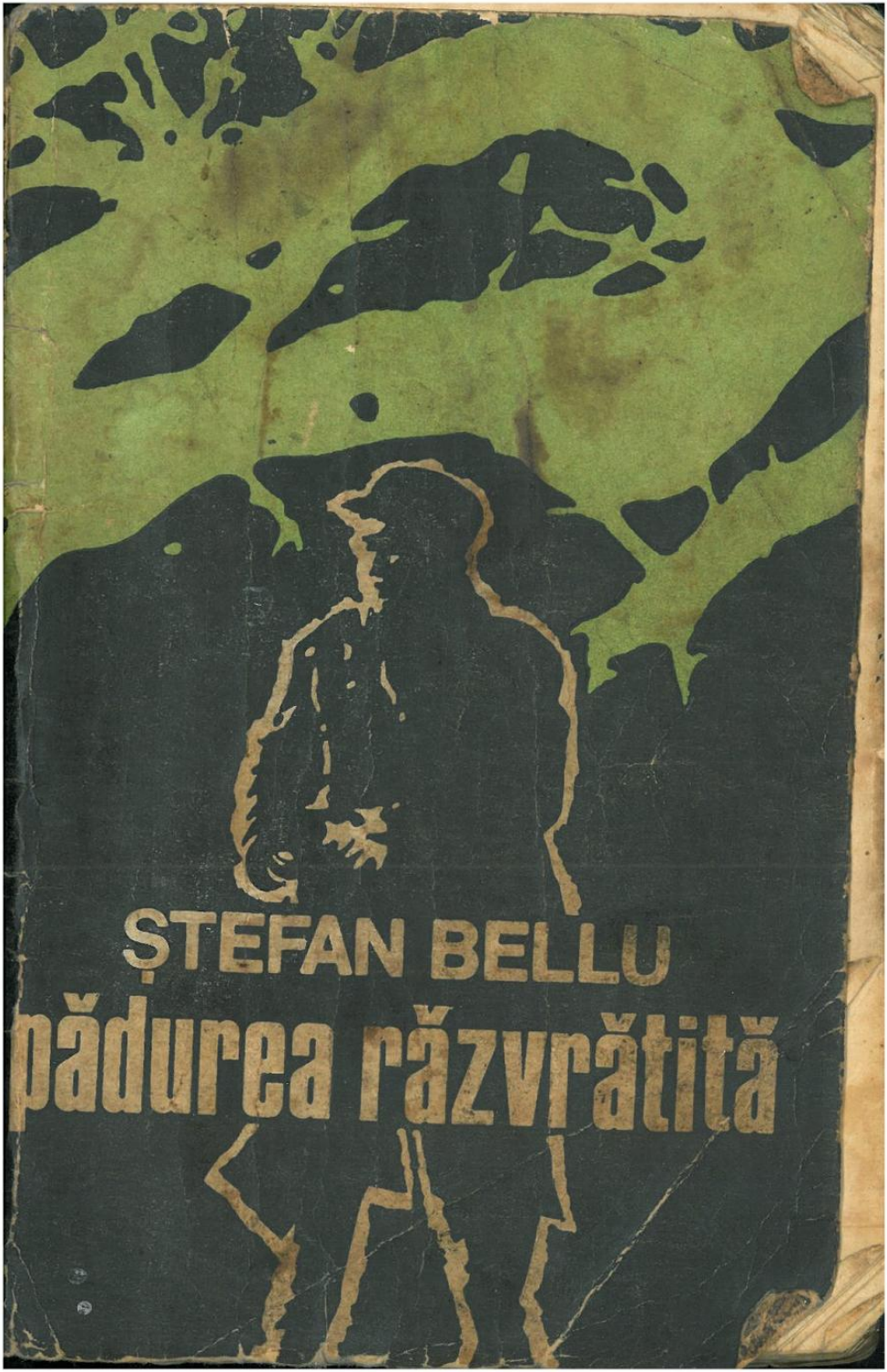
ȘTEFAN BELLU
pădurea răzvrătită

Coperta realizată de: VASILE NAȘCU
Fotografii de: V. R. GHENCEANU și ANDREI ȘUTH

083-44-7

ARGUMENT

O VREME ÎN CARE LEGE ERA FĂRĂDELEGEA

Rănile lăsate de comunism sînt numeroase și adînci. Dar poate cele mai profunde sînt cele din lumea satului. Ca să biruie, noua stăpînire, străină acestui popor, a acționat cu toată brutalitatea pentru distrugerea satului românesc — „unanimul nostru înaintaș", „creatorul și păstrătorul matricei noastre stilistice" (Lucian Blaga). Pentru lichidarea rădăcinii țării — țărănimea, cea „ursită să conserve rasa, pămîntul, limba și credința noastră" (Liviu Rebreanu).

După instaurarea regimului comunist, mai cu seamă de prin 1948, anul care a marcat „începutul revoluției socialiste în România", se trece, din ordinul Kremlinului, la o guvernare de mînă forte, la respresalii. De acum și pînă în 1964, cînd strînsoarea sovietică va mai slăbi datorită unor condiții externe mai favorabile, toți cei care vor fi socotiți adversari ai comunismului și

ai sovietizării țării, vor lua drumul pușcăriilor, ocnelor, lagărelor, minelor și Canalului Dunăre—Marea Neagră.

Au fost înființate închisorile politice în care au fost închiși, torturați și exterminați o mare parte a oamenilor politici, intelectuali, militari, țărani. S-a înființat Securitatea, emanația N.K.V.D.-ului în România.

Era o vreme în care toate principiile de dreptate au fost răsturnate, iar lege devenise fărădelegea. Țărănimea, lumea satului a fost confruntată cu toată gama de tragedii diabolic premeditate pentru îngenuncherea ei. A început colectivizarea agriculturii care s-a terminat în 1962 cu pagube imense și distrugerea celei mai harnice părți a țărănimii. S-au impus cote care nu puteau fi predate. Zeci de mii de țărani au fost judecați și condamnați. Prigoana a fost dezlănțuită mai ales asupra gospodarilor de frunte, cu influență, care întreținеau moralul și conștiința vie a satului. Sufletele au fost pervertite, în mare măsură, prin teroare, corupție și delațiune. Situația creată i-a determinat pe mulți să se ridice cu arma în mînă, în munți și prin păduri, riscîndu-și viața, riscîndu-și libertatea pentru apărarea vetrei străbune.

S-au răzvrătit pădurile. În toată zona montană a României — în Munții Moldovei și în Făgăraș, în Semenic și în Apuseni — au apărut grupurile de rezistență înarmate care s-au ridicat, cu dîrzenie și demnitate, împotriva comunismului, a sovietizării. Rezistența anticomunistă înarmată nu a putut fi lichidată decît pe la începutul anilor '60, cu ajutorul batalioanelor de securiști înarmați pînă în dinți. Mulți dintre fugari (noi îi numeam partizani, ei le spuneau bandiți) au căzut în munți. Cei care au fost prinși au murit torturați în închisori, condamnați și executați sau au fost împușcați, fără nici o judecată, pe șanțuri sau la margini de sate, spre a îngrozi oamenii și să-i facă să nu se mai dedea la „uneltire" sau la „crimă contra ordinei sociale" — cum sunau sentințele de condamnare.

Această istorie însîngerată au trăit-o, în acei ani, și zonele actualului județ Maramureș. Individual, în grupuri mai restrînse sau mai numeroase, fii ai acestor locuri s-au retras în munți și au opus rezistență în

Țibleș, în Gutîi, în Codru. Numele unora au devenit aproape legendare în vremurile acelea — Ștrifundă, Pașca, Frunzilă, Blidaru — dar erau rostite pe ascuns, pentru că era o „crimă" pînă și să vorbești de existența partizanilor. Și se pedepsea ca atare. Acuzația era: „omisiune de denunț" sau „complicitate".

Regimul comunist a ascuns tot timpul existența acestei mișcări de rezistență, căutînd să-i șteargă urmele, așa încît a rămas aproape necunoscută pînă azi. Peste memoria luptătorilor din rezistență s-a așezat o lespede care părea grea și de neclintit.

Lucrarea de față — rod al cunoașterii directe a unora dintre întîmplări și a investigării în timp a altora, pe baza documentelor și a memoriei colective — se vrea o carte-document, prima de acest fel, care prezintă pe larg și cuprinzător acțiunile „banditilor" din Maramureș. Scopul declarat al scrierii și publicării ei este acela de-a atrage luarea-aminte asupra unui capitol de istorie nescris pînă acum, de-a rupe tăcerea, teribila armă a tăcerii, a necunoașterii, a dezinformării și, în cele din urmă, a uitării, mînuită cu atîta măiestrie de către regimul comunist.

Pe de altă parte, cartea adaugă noi dovezi grăitoare ce vin să contrazică acele afirmații răuvoitoare și tendențioase, jignitoare chiar („mămăliga nu face explozie"), vehiculate în unele cercuri din străinătate, îndeosebi înaintea evenimentelor din decembrie 1989, potrivit cărora românii ar fi mai puțin dornici de libertate și democrație, că n-ar avea suficientă conștiință politică, că la noi n-ar fi existat nici o mișcare de rezistență, fiind toți comuniști. E bine de reținut, însă, că, în pofida faptului că România a avut parte de regimul comunist cel mai opresiv, rezistența în munți a continuat aici timp de un deceniu după ce forțele din toate țările din sistemul comunist au abandonat lupta, resemnîndu-se. S-ar putea ca în străinătate să nu se fi știut, la vremea respectivă, prea multe lucruri despre această rezistență. Sau dacă s-a știut a trebuit, probabil, să nu se știe. Din rațiuni politice. Acești oameni părăsiți, partizanii, luptau visînd la ajutorul salvator din partea celor ce

semnaseră cu sovieticii documentele de la sfîrșitul războiului.

Și, nu în ultimul rînd, o altă idee care ne-a călăuzit în alcătuirea cărții a fost aceea că a sosit momentul să se spună adevărul cu privire la ceea ce am fost în cei 45 de ani de dictatură comunistă: „un neam îndurerat și răstignit" (Nicolae Baciu).

Autorul aduce, și pe această cale, mulțumiri colaboratorilor, tuturor acelora care au contribuit prin mărturii, informație și documente, la realizarea acestei lucrări, în primul rînd luptătorilor care au supraviețuit regimului de exterminare, rudeniilor și apropiaților celor care nu mai sînt.

Autorul

I. SE RIDICĂ ŢARA VOIEVOZILOR

CÎND STALIN ERA „TĂTUC", CE FĂCEA ODOVICIUC?

In Maramureșul istoric, mișcarea antisovietică și anticomunistă s-a declanșat imediat după „eliberare" prin situația aparte ce s-a creat aici. Pentru o mai bună înțelegere a împotrivirii de masă, pentru explicarea apariției nucleelor de rezistență înarmate să ne oprim ceva mai larg asupra particularităților care au generat această situație.

După evenimentele de la 23 august 1944, statul român a declarat — după cum se știe — nul și neavenit Diktatul fascist de la Viena din 30 august 1940, prin care partea de nord-vest a Transilvaniei (deci și Maramureșul) fusese smulsă din trupul țării și încorporată Ungariei horthyste. Începută în septembrie 1944, lupta armatelor române și sovietice pentru eliberarea acestui străvechi pămînt românesc s-a încheiat o dată cu alungarea

ultimelor trupe fascisto-horthyste din zona orașelor Carei și Satu Mare, la 25 octombrie 1944. După patru ani de cumplită suferință și împilare, de odioase crime (să amintim doar cumplitul măcel de la Moisei, unde au fost uciși mișelește 29 de țărani români nevinovați), Maramureșul începea să-și vindece rănile, ducînd grija și dorul celor aflați acum departe, în bătăliile din Munții Tatra, pentru înfrîngerea definitivă a fascismului. Fiindcă victoria finală avea să vină doar la 9 mai 1945.

La Sighet, străvechea capitală a Maramureșului, trupele sovietice au sosit pe data de 17 octombrie 1944. Aici s-a instalat un comandant sovietic și funcționa Comisia Aliată de Control (al cărei președinte era generalul **Zaharascenko.** După alungarea administrației horthyste, fruntașii politici maramureșeni au constituit la Sighet „Consiliul Național Român din Maramureș", după tradiția celui din 1918, alegînd ca președinte pe prof. Ioan Bilțiu Dăncuș. La constituire au participat reprezentanții partidelor național-țărănesc, liberal, social-democrat și comunist. Scopul C.N.R. era acela de a institui o administrație românească îndrituită să se ocupe cu reorganizarea activității economice, politice și social-administrative a județului. Părea că totul începe să intre pe făgașul normal. Dar n-a fost să fie așa!

În timp ce armata română acționa în Vest, în spatele frontului, la Sighet, se punea la cale un nou atentat la integritatea țării. Un avocat oarecare, pe nume Ivan Odoviciuc, obsedat de putere, se cocoțează în fruntea județului, ca prefect și, împreună cu o clică de vînduți și trădători, caută să desprindă din nou Maramureșul din trupul țării pentru a-l anexa, de astă-dată la Ucraina Sovietică. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

În 28 ianuarie 1945 are loc la Sighet o „adunare a poporului" care hotărăște constituirea unui așa-zis „Comitet al Poporului". În săptămînalul local „Poporul" (nr. 5/7 februarie 1945) apare următoarea consemnare: „În orașul Sighet, Comitetul Poporului a preluat puterea. Acum e rîndul județului".

In februarie 1945 este organizat „primul congres al delegațiilor comitetelor poporului din Maramureș". Congresul" alege „Comitetul județean al poporului", care-și asumă administrarea județului, decretînd dizolvarea Consiliului Național Român din Maramureș. În numele „delegațiilor populare" este înaintată o cerere către mareșalul Stalin, „Iubitul nostru Părinte, Iosif Visarionovici", prin care se cerea (nici mai mult nici mai puțin) decît trecerea la Ucraina Subcarpatică a Maramureșului de dincoace de Tisa (de parcă nu le era suficient Maramureșul de dincolo de Tisa!). În cererea adresată „Tătucului" se pretindea cu nerușinare că Maramureșul Voievodal, cunoscut prin dimensiunile sale istorice și simbolice, prin străvechi mărturii ale vieții materiale și spirituale românești, ar fi fost rupt, cică, de trunchiul rus-ucrainean și subjugat mai întîi de unguri, iar din 1919 de către români, care „ne-au rupt de frații de pe malul drept al Tisei și între noi au pus ca hotar rîul nostru național, Tisa". Și tot așa, pe același ton mincinos și slugarnic, pentru ca în final să se ceară: „Primește-ne pe noi, cei urgisiți de soartă, Părintele nostru, în sînul Ucrainei Sovietice".

O scrisoare similară este adresată și lui Nichita Serghievici Churatiov, președintele Republicii Ucrainene Sovietice Socialiste. Este stabilit și drapelul oficial: „steagul roșu cu secera și ciocanul în colțul stîng superior și cu inscripția în limba ucraineană de-a lungul steagului: „Trăiască Unirea Maramureșului cu Ucraina Sovietică". Aceeași inscripție trona și pe frontispiciul publicațiilor ce apăreau la Sighet („Poporul" și „A Nép"), avîndu-l ca redactor responsabil pe C. Kahan. Totul fiind pus la cale, în amintitele publicații mai citim că „după masă, în cinstea delegațiilor, trupa muzicală a Armatei Roșii a dat un concert", iar ziua congresului „s-a terminat cu o petrecere cu dans. Luni după masă Comitetul a preluat conducerea județului".

La aflarea acestor fărădelegi populația Maramureșului s-a ridicat la luptă.

PĂREA UN VOIEVOD ÎN FRUNTEA OASTEI

În împrejurările create, Consiliul Național Român a hotărît ținerea unei adunări a românilor la Sighet, pe data de 5 martie 1945, în care aceștia să se pronunțe cu privire la viitorul Maramureșului. În fiecare comună, preoții și învățătorii au pregătit din timp participarea la această adunare.

La Borșa, în cadrul unei adunări populare, primarul Gavrilă Mihali Ștrifundă (reprezenta comuna, împreună cu preotul Eugen Botoș, în C.N.R.) și-a îmbărbătat oamenii să participe în număr cît mai mare pentru a cere anularea hotărîrii acelui „congres al comitetelor poporului" privind anexarea Maramureșului la Ucraina Subcarpatică, demiterea lui Odoviciuc și numirea unui prefect român. Toți au primit cu entuziasm propunerea, ca pe o datorie sfîntă de a apăra pămîntul românesc strămoșesc împotriva unei noi ocupații.

Gavrilă Mihali-Ștrifundă

În ziua și la ora hotărîtă, cîteva mii de borșeni, constituiți într-un convoi de călăreți, pedestrime și care au pornit marșul spre Sighet cu cîntecul **„Deșteaptă-te române"**. Pentru a fi siguri că Maramureșul va rămîne pentru totdeauna pămînt românesc, aveau cu ei armament adunat din muntele Pietrosul, abandonat de armatele fascisto-horthyste în timpul retragerii lor grăbite: mi-

traliere, puști și arme automate, grenade, un tun de munte, căruțe cu muniții.

În drum, pe Valea Izei, li s-au alăturat, anunțate și pregătite dinainte, mase de țărani din Săcel, Săliște, Dragomirești, Cuhea (Bogdan Vodă), Ieud, Șieu, pînă în Bîrsana. Iată ce ne relatează Gheorghe Tomoiagă, contabil șef la Spitalul din Vișeu de Sus: „Aveam pe atunci 20 de ani. Aflînd că se preconizează alipirea Maramureșului la Ucraina Sovietică, toate satele s-au răsculat. Mișcarea a fost inițiată de cei din Borșa, avîndu-l în frunte pe primarul Ștrifundă, un bărbat foarte energic, care a mobilizat și celelalte comune din împrejurimi. Pe măsură ce coborau spre Sighet, borșenilor li s-au alăturat satele de pe Valea Izei. Cei din Vișeu de Sus, Vișeu de Jos, Leordina, Petrova, din Rona au coborît pe Valea Vișeului. Eu, împreună cu tata, Maftei Tomoiagă, cumnatul meu, Gheorghe Coman, și alții, am trecut la Săcel, unde ne-am atașat borșenilor și moiseienilor. În fruntea acestei oști în straie maramureșene, ca un voievod de odinioară, se afla Gavrilă Mihali Ștrifundă, înalt, spătos, cu vocea lui puternică, impunătoare".

„În timpul marșului, ne-am oprit la Dragomirești, la protopopul Gheorghe Cosma — își amintește părintele Eugen Botoș. Aici s-a stabilit trimiterea unei delegații, formată din trei membri, pentru a purta discuții cu autoritățile Comisiei Aliate de Control și ale Comandamentului sovietic. Pentru această misiune au fost desemnați avocatul Ilie Iusco, preotul Ioan Dunca Joldea și încă o persoană pe care nu mi-o amintesc. De la Dragomirești ne-am dus la Bîrsana, unde ne-am întîlnit cu cei de pe Valea Vișeului. Erau adunați aici, la Bîrsana, peste 10.000 de bărbați, tineri și vîrstnici, mai hotărîți ca niciodată să demonstreze că ei, maramureșenii, vor să rămînă ceea ce sînt: români. Și niciodată altceva! Întreaga conducere a maselor de oameni era asumată de Gavrilă Mihali Ștrifundă. Ne-am oprit la Bîrsana în așteptarea răspunsului ce urma să ni-l aducă delegația trimisă la Sighet".

Răspunsul autorităților adus de către delegația trimisă a fost acela că o răsmeriță în spatele frontului ar

însemna încălcarea Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944 și ar fi interpretată drept o atitudine dușmănoasă față de Națiunile Unite. Ștrifundă cu borșenii lui înarmați, dîndu-și seama de urmările unui conflict, a înțeles acest lucru, ca și mulți alții prezenți aici, la Bîrsana, și au făcut cale întoarsă. O altă mulțime și-a continuat drumul spre Sighet. „Am ajuns pînă la Vadu Izei — ne spunea dl. Gheorghe Tomoiagă. De aici n-am mai putut înainta, podul peste Iza fiind aruncat în aer de către armata horthystă în retragere. Dar am fost întîmpinați și de militari în uniforme sovietice, postați pe malul drept al Izei, care au deschis foc de arme asupra noastră. Erau, de fapt, din cîte am auzit mai tîrziu, oamenii lui Odoviciuc îmbrăcați în uniformele acelea. Au căzut mai multe victime. Eu i-am cunoscut pe cei din Vișeu de Sus: Gheorghe Țicală și Ion Ivașcu."

La Vișeu de Sus am stat de vorbă cu Sava Țicală, femeie la peste 80 de ani, rămasă atunci văduvă, cu trei copii. Ne povestește cu de-amănuntul cum s-au petrecut lucrurile cu soțul ei. După ce l-au împușcat nici n-au vrut să i-l dea să-l înmormînteze. „Atunci m-am dus la Odoviciuc — ne spunea. Ce-au găsit asupra lui? O pîine de mălai și patru ouă: merindea. Nici cuțit n-avea. L-am întrebat pe Odoviciuc: «N-a fost păcat să-l împușcați?» Odoviciuc, un om mic, gras, negricios mi-a răspuns răstit: «N-a fost păcat! Întreg Maramureșul ar fi trebuit înecat în sînge pînă aici!». Și mi-a arătat că pînă în gît."

DINCOTRO BĂTEA VÎNTUL?

După cele întîmplate la 5 martie 1945 în Maramureș, după incidentul de la Vadu Izei, a început un val de arestări. În fața acestei situații, dîndu-și seama că se urmărește capturarea conducătorilor mișcării împotriva

S-au încercat noi șiretlicuri pentru a-l captura pe Ștrifundă. Unul din ele a reușit. „În timp ce stătea ascuns în munți — relatează d-na Lucreția Titircă — tatăl meu a fost anunțat prin oameni de încredere de către notarul Grigore Mihalca din Borșa — care nu și-a dat seama că e o stratagemă — că trebuie să se întîlnească cu două persoane din Cîmpulung Moldovenesc, pe care tata nu le cunoștea decît după nume, din semnarea unor acte, pentru a finaliza un contract legat de problemele Composesoratului din Borșa, al cărui președinte era. Intîlnirea a avut loc „la un pahar", în familia unui cetățean din Poiana Borșei. Tata venise înarmat, așa cum se afla în munți, în momentul cînd a fost anunțat. Era convins că vorbește cu oameni de afaceri. În timp ce le povestea cum este mereu urmărit de Siguranța din București, aceștia au scos pistoalele și l-au somat să stea liniștit fiindcă nu poate lupta singur cu mai mulți. Între ei se afla și Manole Bodnăraș (fratele lui Emil Bodnăraș). Au încercat să-l lege. S-a zbătut, a lovit și el cu picioarele, a vrut să scoată pistolul, dar i-au dat cîteva lovituri în cap după care și-a pierdut cunoștința. L-au legat, l-au dus la mașină, l-au trecut Prislopul, evitînd să mai treacă prin Borșa. Pînă la București l-au dus, la Malmaison. În Borșa nu se mai știa nimic despre el. Se credea că a fost ucis în munți. Noi l-am plîns cu disperare."

Două săptămîni a fost reținut și anchetat Gavrilă Mihali Ștrifundă pe Calea Plevnei, la Malmaison, după care i s-a dat drumul acasă. Eliberarea lui este pusă pe seama eforturilor autorităților de a-l atrage de partea regimului comunist, cunoscut fiind prestigiul de care se bucura și influența pe care Ștrifundă o avea în rîndurile maramureșenilor. La eliberarea lui pare a fi contribuit și insistențele unor oameni din Cîmpulung Moldovenesc, care îl cunoșteau și care au intervenit pentru el pe lîngă consăteanul lor, Emil Bodnăraș, explicîndu-i cum i-a ajutat Ștrifundă în timpul secetei ca să aducă cereale din Satu Mare, asigurîndu-le paza la trecerea

Prislopului, unde bîntuiau răufăcători care jefuiau în acele vremuri de mari lipsuri. Nu era Ștrifundă omul care trebuia scăpat din mînă, ci atras să colaboreze! Acesta a fost și scopul unei vizite a lui Emil Bodnăraș la Borșa.

„Era prin august 1947 — își amintește d-na Lucreția Titircă. Emil Bodnăraș și-a anunțat vizita în Borșa și a venit cu suita lui în casa noastră. Eram și eu acasă, tocmai sosisem de la Cluj, unde îl vizitasem pe fratele meu, internat la Clinica ftiziologică. Bodnăraș venise cu intenția de a-l racola pe tatăl meu în favoarea regimului, fiind bine informat asupra activității lui. Tata și-a declinat însă diplomatic această cinste spunînd că, deocamdată, el are convingerile lui politice pe care nu le poate schimba de la o zi la alta."

Gavrilă Mihali Ștrifundă a fost unul dintre fruntașii Partidului Național Liberal și nu a renunțat niciodată la convingerile lui politice.

Maiestatea Sa, regele Mihai I, în comuna Borșa—Maramureș, cu ocazia călătoriei de studii intreprinsă în primăvara anului 1939. În plan secund: Prof. Dimitrie Gusti și Gavrilă Mihali-Ștrifundă.

UN VREDNIC GOSPODAR ȘI UN NEÎNFRICAT ROMÂN

Prin mai 1949, fiind din nou urmărit, Gavrilă Mihali Ștrifundă a dispărut în munți. Soția lui nu-i știa sigur ascunzătoarea (ascunzătorile), dar îi trimitea mîncare prin oameni de încredere. În noiembrie, același an, s-a predat, dîndu-și seama că în iarna care venea va fi greu să reziste de unul singur în munți. Judecat, a fost condamnat la un an și jumătate închisoare. Și-a ispășit pedeapsa la Canal. În mai 1951 a revenit acasă, la Borșa, apoi s-a angajat la o întreprindere de exploatare a lemnului în județul Suceava.

În anul 1957, Gavrilă Mihali Ștrifundă se reîntoarce definitiv la Borșa. Om dedat cu greutățile vieții, nu-și pierde nici un moment buna dispoziție, hazul. Iată ce ne mai mărturisea părintele Eugen Botoș: „La 20 mai 1949, deci cu vreo cinci luni înainte de Ștrifundă, am fost și eu arestat. Motivul: întreținerea de legături cu studenții Vasile Popșa și Vasile Hotea, acuzați de-a fi pus bazele unei organizații teroriste în Maramureș. Zadarnic am explicat că cei doi mă căutau în probleme de religie, de credință. Am fost deținut un an și zece luni la Penitenciarul din Aiud pe celular, un fel de „Zarcă" gherleană. Regim de exterminare. Am scăpat, totuși, în martie 1951. La scurt timp a venit și Ștrifundă de la Canal. Amîndoi eram în atenția Securității. Ștrifundă tot cu vorbele lui de duh. Despre cățărarea comuniștilor la putere: „Dă, Doamne, cui i-ai mai dat, că de-i da cui n-a avut, îi vedea ce n-ai văzut." Într-o zi îmi spune: Ai grijă părinte. De ne-or mai aresta — o să vezi că iar ne vor aresta — și te-or întreba ce legături ai cu mine, să le spui așa: Cu bețivii și curvarii nu am nici o legătură. Eu le voi spune: Nu m-am împăcat cu popii niciodată. Am rîs ca de o glumă bună. Dar nu a fost nicidecum glumă. Că așa s-a și întîmplat. Într-o bună zi mă trezesc convocat le Securitate, în Baia Mare,

pentru cercetări. Prima întrebare: Ce legături ai cu Ștrifundă? Le-am răspuns cum m-a învățat.

Pentru Gavrilă Mihali Ștrifundă a urmat însă cel mai tragic episod. În noiembrie 1958 a fost arestat din nou, judecat și condamnat la 8 ani închisoare pentru „delict de uneltire contra ordinei sociale". După această condamnare, n-a mai știut nimeni nimic despre el. Nici familia, în pofida nenumăratelor memorii adresate M.A.I. Într-un tîrziu, i s-a comunicat că a decedat în 1961, în închisoarea din Botoșani.

În 1969, după multe insistențe, rămășițele pămîntești ale lui Ștrifundă au fost reînhumate spre veșnică odihnă în cimitirul aflat în curtea bisericii din Poiana Borșei, avînd la căpătîi o cruce cu o înscripție grăitoare pentru soarta celui care a purtat-o:

„MIHALI GAVRILĂ ȘTRIFUNDĂ
n. 1901 Borșa, decedat 1961 la închisoarea din Botoșani
Tatălui meu, neînfricat român
In '945
Te-ai avîntat cu tot poporu-n iureș
Ca să trăim și azi în Maramureș

Fiica Lucreția"

„A fost, cu adevărat, un mare om, un vrednic gospodar și un bun patriot — ne spunea părintele Miron Codrea Nuțu din Borșa, încă în deplină putere la cei 90 de ani ai săi (n. 1902). Eu sînt de loc din comuna Sarasău, de lîngă Sighet, și am venit aici ca preot în anul 1928. Așa că l-am cunoscut pe Gavrilă Mihali Ștrifundă cum îmi cunosc ochii din cap. Din tinerețe l-am cunoscut. Mi-a fost bun prieten. Se trăgea dintr-o familie de țărani. El însuși a fost țăran. Om ager la minte, cumpătat, curajos și îndrăzneț, și-a atras încrederea obștii care l-a ales primar. Cam din 1935 a fost primar, neschimbat, pînă în 1940, cînd cu ocupația horthystă. După alungarea ocupanților, în toamna anului 1944, borșenii l-au repus în fruntea lor. În situația grea în care se afla Borșa pe atunci, nici n-ar fi putut face față

altul decît el. (După 1944, Gavrilă Mihali Ștrifundă revine ca primar susținut de populație, trimișii prefecturii din Sighet nereușind să pună un primar comunist, fiind alungați în repetate rînduri de locuitorii Borșei, înarmați cu coase, sape și topoare! — n.n.). Ca primar, a gospodărit ani în șir, cu pricepere și îndemînare, Borșa, cea mai mare comună a Maramureșului. (Borșa avea, pe atunci, o populație în jur de 14.000 de locuitori — n. n.). Ca patriot a ridicat cu multă bărbăție Borșa și satele de pe valea Izei împotriva alipirii Maramureșului la Ucraina Subcarpatică. Era și un om săritor la nevoie. Deși după război era sărăcie și aici, la noi, i-a ajutat cu alimente pe cei din Moldova, din Cîrlibaba, Iacobeni, Cîmpulung Moldovenesc. Pe toți i-a ajutat. N-a refuzat pe nimenea. A fost apreciat de Emil Bodnăraș. Lucruri mari și vrednice a făcut. Despre el vorbesc faptele lui".

Acesta a fost Gavrilă Mihali Ștrifundă — un vrednic gospodar și un neînfricat român, care a plătit cu viața calitățile sale.

30 N.
31 D
31 7
28 F
31 Mol.
30 Ap.
31
15 1

6 150 X 6
- 900 3 -
1800 X 180000

II. MIŞCĂRI DE REZISTENŢĂ PE VALEA IZEI

TEROARE LA IEUD

Nu s-au stins bine ecourile acțiunii subversive a lui Ivan Odoviciuc cînd asupra Maramureșului, ca și a întregii țări, s-au abătut alte nenorociri. A venit anul 1946 cu farsa alegerilor falsificate, urmată de suprimarea oricărei opoziții. Uciderea notarului Ioan Codrea Găboreanu, arestarea avocatului Vasile Lazar (fost candidat P. N. Ț., fratele cu Ilie Lazar) și a învățătorului Rednic, toți din Giulești, au stîrnit îndignare și revoltă în rîndul maramureșenilor, care nu mai aveau îndoieli că noua putere se exercită prin teroare. Acest lucru a fost confirmat apoi, în 1948, de trecerea forțată a greco-catolicilor la ortodoxie, urmată, un an mai tîrziu, de începutul campaniei de colectivizare.

Prin anii 1948—1949, frații Popșa din Sighet au încercat să organizeze o mișcare de rezistență în zonă, stabilindu-și ca centre, pe Valea Izei, localitățile Ieud și Rozavlea. Din gruparea de la Ieud făceau parte, între

alții, preoții Ioan Dunca Joldea, Vasile Hotico, Vasile Gorzo, Alexandru Chindriș, foștii studenți Vasile Hotea și Ioan Rus, Vasile Tivadar din Rona de Jos, fost elev la Liceul „Dragoș Vodă" din Sighet, țărani din comună. Gruparea n-a avut prea multe șanse, fiind descoperită. In 1949, de Paște, urma să aibă loc o întrunire a celor din rezistență. Unii au simțit pericolul și nu s-au prezentat. Asupra celor care au venit s-au năpustit organele de represiune. Vasile Popșa, fost student la Academia Comercială din București, organizatorul grupării este împușcat. Fratele său, Ion Popșa, absolvent al Liceului Comercial, scapă cu fuga dar va fi capturat spre sfîrșitul anului și întemnițat la Pitești, acolo unde au fost adunați, în vederea „reeducării", toți deținuții studenți și elevi. Eșuarea grupului de rezistență Ieud va fi urmată de numeroase arestări și întemnițări. Comuna a fost considerată de către autorități ca fiind cea mai reacționară de pe Valea Izei și terorizată. Mai ales în anul următor, cu ocazia începerii colectivizării. Iată cum ne prezintă un interlocutor acea perioadă: „O bandă de asasini cu gulerele ridicate și cu revolvere în mîini strigau în gura mare că ori vor transforma Ieudul într-un model al satului comunist, ori nici tăciunii pe vetre nu vor mai rămîne din el". Nu s-a întîmplat nici una, nici alta. Dar, deocamdată, lingăi și matracuci puși în slujba terorii roșii băteau, condamnau și zvîrleau în temnițe țărani pentru o cotă neachitată la timp sau pentru refuzul de a intra în colectiv. Aveau ei răfuieli mai vechi cu ieudenii. La Ieud, oamenii lui Ivan Odoviciuc, pe cînd încercau să lămurească populația comunei despre fericirea ce i-ar aștepta acceptînd unirea cu marele popor sovietic, au încasat o bătaie zdravănă și au fost alungați din sat ca niște netrebnici ce erau. Instrucțiunile secrete ale maiorului Davidenko, șeful N. K. V. D.-ului de la Sighet în timpul staționării autorităților sovietice în acest oraș, continuau să funcționeze. Nu întîmplător Securitatea proaspăt înființată încăpuse pe mîini străine spiritului, tradiției și aspirațiilor poporului român.

După eșuarea grupului de la Ieud, care s-a destrămat, cîțiva dintre participanții la mișcarea de rezistență — Vasile Hotea, Ioan Rus, Vasile Tivadar — au reușit să scape și să ajungă, prin Vasile Pașca din Tg. Lăpuș, în Grupul de rezistență „Țibleșul".

GRUPUL DRAGOMIREȘTI—SĂLIȘTEA DE SUS

De organizarea rezistenței anticomuniste la Dragomirești s-a ocupat Ion Popșa. În cursul investigației noastre am reușit să consultăm un document cum nu se poate mai revelator în această privință: sentința de condamnare a grupului de rezistență anticomunistă din această comună (Sentința nr. 191 a Tribunalului Militar Cluj, Secția I, pronunțată în data de 9 martie 1951). Grupul l-a avut în frunte pe plugarul Ion Ilban din localitate, om la 50 de ani. Documentul ne-a fost pus la îndemînă, cu amabilitate, de către doamna Maria Ionescu, fiica lui Ion Ilban, membră și ea, împreună cu soțul, a grupului de rezistență, condamnați la rîndul lor pentru delictul de „uneltire contra ordinei sociale".

Rezultă din document că în cursul lunii martie 1949, Ion Ilban a fost vizitat acasă de către Ion Popșa și a intrat în legătură cu acesta prin dr. Gavrilă Iusco. Doctorul Gavrilă Iusco nu era altul decît acel care, înfruntîndu-l pe Odoviciuc, a declarat plasa Iza de Sus teritoriu românesc, desprins de sub conducerea ucraineană a județului și a dispus reținerea oricărui cetățean „pătruns ilegal în România", adică în raza sa de activitate. Desigur, nu a scăpat fără să-și aducă și el obolul de jertfă asemenea celorlați patrioți români refractari încătușării.

La întîlnirea dintre Ion Ilban și Ion Popșa a mai fost prezent Petre Hotico. S-au discutat probleme privind organizarea rezistenței anticomuniste din comună și recrutarea de noi oameni de încredere în rîndurile ei. În acest scop, după plecarea lui Popșa, Ion Ilban a intrat în legătură cu Ion Zubașcu, Ilie Zubașcu, Dumitru Jurco, Ion Neț și Dumitru Petrovan. După cîteva zile, Ion Popșa a revenit în Dragomirești și a participat la o ședință conspirativă a acestora, prezentîndu-le scopul organizării rezistenței. Toți cei de față au fost de acord cu cele expuse și l-au ales pe Ion Ilban șeful grupului din comuna Dragomirești. La activitățile grupului au mai fost atrași Ion Ardelean, Vasile Grigore Țicală și Vasile Țicală a Lupului.

Ion Popșa mergea adeseori în comuna Dragomirești, fiind adăpostit de membrii grupului. Ion Ilban i-a dăruit un pistol, pe care îl deținea, desigur, ilegal și suma de 1.300 lei adunați sub formă de cotizație. La sfîrșitul lunii martie 1949, Ilban i-a făcut lui Popșa legătura cu căpitanul medic Gheorghe Vancu. Ceva mai tîrziu, prin aprilie, l-a pus în legătură cu ginerele său, Ion Ionescu, ofițer la Comisariatul Militar din Sighet.

În prima parte a lunii mai, grupul a fost descoperit de către organele de securitate. Pentru a nu fi arestat, Ion Ilban a dispărut de la domiciliu, ascunzîndu-se prin pădurile din hotarul comunei. L-au urmat: Ilie Zubașcu, Vasile Ofrim, Ion Rubel, Ion Ardelean, Dumitru Petrovan, țărani cu toții, și Ion Petrovan, fiul lui Dumitru, elev la Liceul „Dragoș Vodă" din Sighet.

Își amintește Vasile Ofrim, fost combatant al grupului de rezistență Dragomirești: „Am fost descoperiți în primăvara anului 1949 la moara lui Dumitru Petrovan. Eu aveam pe atunci 21 de ani. Am fost descoperiți și încercuiți de securitate un grup de vreo 8—9 persoane, cu noi aflîndu-se și Popșa. Dar am scăpat cu toții din încercuire. După aceasta, timp de o săptămînă au avut loc în comună multe arestări. Noi, cei șapte, am fugit pe păduri din fața urmăritorilor. Ne-am ascuns în Țibleș. Aici ne-au găsit frații Gheorghe și Dumitru Pașca din Săliștea de Sus, fugari și ei. După ce au luat

cunoștință despre soarta noastră, Gheorghe Pașca ne-a întrebat scurt: „Aveți arme?" „Nu" — a venit răspunsul nostru. Ne-au dotat pe toți cu armament și muniții. Au stat cu noi în munții Țibleșului. Așa s-a constituit grupul de rezistență anticomunistă Dragomirești — Săliștea de Sus.

URMELE JDERULUI

„Cum spuneam — își reia firul amintirilor fostul partizan Vasile Ofrim din Dragomirești — frații Dumitru și Gheorghe Pașca, după ce ne-au dat arme și muniții, au stat un timp împreună cu noi. Erau buni meșteri și mari vînători. Cunoșteau ca-n palmă pădurile, potecile, ascunzișurile. Vara meștereau pentru cetățeni butoaie, berbințe, cofe din lemn. Iarna se ocupau de vînat. Ne aprovizionau cu carne de vînat. Vindeau blănuri de jder și urs făcînd pe ele bani. Dumitru Pașca era și un iscusit armurier. Regla armele și adapta cartușele ungurești la armele nemțești. Fiindcă acestea nu prea se potriveau. El le meșterea în așa fel încît nu aveam treabă cu ele.

Vara și toamna anului 1949 au trecut presărate de ciocniri și hărțuiri cu urmăritorii. Ne trebuia un loc pentru iernat. L-am ales în fața Călimanului, un loc retras, unde ne-am amenajat un adăpost. În timpul verii am lucrat la un om avut din Telciu, unul Bichigean. Ne-am înțeles cu el să-i lucrăm nu pe bani ci pe alimente. Nu i-am dezvăluit că sîntem fugari, dar cred că el știa lucrul acesta. Spre sfîrșitul lui octombrie, de Sfîntul Dumitru, m-am dus, împreună cu Ilban, la Bichigean să vedem de alimente. Ne-a întîmpinat fiica acestuia, anunțîndu-ne că-i plin de securiști prin împrejurimi, să ne ascundem. Am plecat. Vedeam cum ne înconjoară. Arme nu aveam la noi, le lăsasem în tabără. Au început

să tragă. De un grup de urmăritori am scăpat cu fuga. În față ne aștepta un alt grup. Ce-i de făcut? Mi-a venit o idee salvatoare. Am luat o piatră rotundă, m-am prefăcut că-i grenadă, că o dezamorsez, și am aruncat-o. Urmăritorii s-au culcat la pămînt, ca la comandă, în așteptarea exploziei, timp în care am reușit să mă strecor și să o iau din nou la fugă. Am alergat așa, fără oprire, vreo 4 km, pe firul unei ape pentru a mi se șterge urma, pînă am simțit că îmi pierd puterile și respirația. Dar am scăpat. Ilban, om mai în vîrstă, mai greoi la fugă, s-a ascuns prin zona în care ne-am despărțit. Ajuns la ai noștri s-a iscat următoarea discuție. Pașca susținea să mergem imediat și să-l căutăm pe Ilban. Zubașcu spunea că n-are rost să intrăm de bună voie în gura lupului. Să așteptăm să se mai liniștească lucrurile. Am făcut cum a zis Zubașcu. Era omul care chibzuia cel mai bine lucrurile. Am mers în căutarea lui Ilban după trei săptămîni. L-am găsit la o casă în munți.

Adăpostul nostru de iarnă era dispus într-un loc pe unde își aveau calea animalele sălbatice. Așa se face că pe data de 23 februarie 1950 a dat peste noi, din întîmplare, un vînător, Gheorghe Șimon-Răchită. Santinela noastră l-a somat. Am stat apoi de vorbă cu el. Ne-a spus că e la vînătoare cu un grup. I-am cerut să nu vorbească nimănui despre prezența noastră acolo, să scoată imediat grupul din zonă și să revină după două ore pentru a discuta. A plecat și n-a mai revenit. Am trimis după el. În sfîrșit, a venit. Ne-a adus o sticlă de „Secărică" și țigări. Ne-a asigurat că nu ne va denunța. Pentru mai multă siguranță, l-am luat cu noi la vînătoare. Am vînat un jder și i-am dat lui blana. I-am mai dat o blană de urs pe care îl împușcase Dumitru Pașca. Răchită a vîndut blana de urs unui preot. Preotul i-a anunțat pe securiștii din Dragomirești, care se instalase în casa dr. Iusco. Aceștia, la rîndul lor, l-au luat pe Răchită la cercetări.

Tot în februarie, altă întîmplare nefericită. Într-o dimineață, Dumitru Pașca ne povestește că peste noapte s-a visat în Șandra, un loc în Țibleș unde aveam o poiată pentru iernat animalele. A visat — zicea el — că acolo în Șandra s-a întîlnit cu feciorul său care l-a anunțat că a căzut comunismul. Acum o ținea una și bună că el merge în Șandra să se întîlnească cu feciorul. Ceilalți îl sfătuiau să șadă locului pentru că lasă urme pe zăpadă și am putea fi descoperiți. El că merge. Pînă la urmă m-a luat pe mine însoțitor. Cu cîte o cetină de brad în spate, ne măturam urmele. Am mers așa pînă pe Dealul Popii unde Dumitru Pașca a dat de urmele unui jder. Asta-i era lui, să iasă la vînat. Ne-am luat pe urme și l-am dibuit într-o scorbură. Ne-a frecat atît de mult jderul acela încît trebuia să ne pierdem toată ziua cu el. L-am lăsat în plata Domnului, mai ales că era destul de tîrziu, drum de făcut mai aveam pînă în Șandra și ne încerca, mai ales pe mine, o foame de lup. Am ajuns în Tomnatic. Aici, Dumitru Pașca m-a lăsat să-l aștept. S-a afundat în pădure și s-a întors după un timp cu făină de porumb și slănină de urs. A plecat din nou și-a adus ghebe, cimbru, usturoi. Le-a adunat de prin scorburile de copaci prin care frații Pașca își aveau ascunse alimente și munițiile. A făcut două mămăligi într-o gamelă militară. A gătit și o mîncare de ghebe cu slănină de urs de toată bunătatea. Apoi ne-am continuat drumul. Presimțea că Șandra e supravegheată și mi-a spus să nu-l mai însoțesc, să-l aștept că merge el singur. „Dacă mă prind, pot să mă jupoaie de viu, dar de la mine nu scot nici o vorbă despre voi!" — mi-a mai zis. Și dus a fost. Cu fiul său s-a întîlnit. Dar casa și poiata erau supravegheate, așa cum bănuia. A fost somat să se predea. A încercat să scape dar a fost împușcat mortal. Așa că m-am întors la adăpostul nostru fără Dumitru Pașca-Șchiopul. Îi mai spuneam și Șchiopul fiindcă șchiopăta de un picior."

SEMNALELE RĂCHITĂ AMUȚESC

Pentru mai multă siguranță, grupul și-a ridicat tabăra din fața Călimanului și s-a adăpostit într-un alt loc, în apropierea casei tatălui lui Gheorghe Șimon — Răchită, contînd pe faptul că acolo urmăritorii n-o să-i caute.

Relatează, în continuare, Vasile Ofrim: „Într-o zi de luni, cînd aveam întîlnire cu cei de acasă, tata mi-a spus că Răchită e purtat pe la securitate spre a da informații despre noi. I-am înștiințat și pe ceilalți din grup. „Dacă așa stau lucrurile — a zis Zubașcu — atunci plecăm de aici". Și am plecat. Ne-am adăpostit în Dealul Popii. Într-o zi, receptăm semnalul lui Răchită. Stabilisem cu el un anume semnal pe care să-l folosim atunci cînd vrea să intre în legătură cu noi. „Ii bai!" — zice Zubașcu. Și într-adevăr, bine nu era. Răchită venea cu o armată de securiști. Vedeam din deal cum încercuiau zona. Ne-am organizat în grabă ieșirea din încercuire. Ei ne căutau la pădurea mare. Noi ne-am retras la pădure mică, în Măgura. Nu ne-au găsit. Am stat acolo, în Măgura, o lună încheiată. Într-una din zile, a dat peste noi un tînăr, Gheorghe Sitar, fugit din armată. Dorea să rămînă cu noi. Zubașcu îl lămurea: „Nu poți sta cu noi, tu ești dezertor, noi sîntem politici, ne-am ridicat împotriva comunismului, așa că numai îți complici situația cu noi. Du-te și te predă. E mai bine așa pentru tine". Dar tînărul plîngea și nu voia să plece. Pînă la urmă — ce era să facem? — l-am acceptat sub prestare de jurămînt. Nu avea voie să meargă nicăieri singur decît cu noi. După o săptămînă a fost învoit acasă, la părinți, după merinde. La întoarcere ne-a spus că a hotărît să se predea. Am fost de acord cu hotărîrea lui, sfătuindu-l să nu sufle o vorbă despre grup sau că s-ar fi întîlnit cu noi. I s-a explicat din nou că acest lucru i-ar agrava și mai mult situația. A promis, dar se pare că nu a rezistat. După două săptămîni de la această în-

întîmplare ne-am trezit încercuiți din nou, de astă dată de trei cordoane de militari din trupele de intervenție ale M. A. I. Ne găseam în mare pericol. Ne-am strecurat cu grijă și am reușit să străbatem două din cordoane. Am ajuns în vîrful dealului de unde îi vedeam ca-n palmă. Le urmăream mișcările, desfășurarea. Dar nu puteam face nimic. Angajarea într-o luptă deschisă, oricît de curajoasă, oricît ne-ar fi avantajat poziția, nu ne-ar fi adus nici un folos, nu am fi avut sorți de izbîndă, dată fiind superioritatea lor numerică. Ne-am fi trădat doar locul în care ne aflam. Așa că ne-am despărțit în grupuri de cîte doi, ne-am strecurat pe lîngă comună și am reușit să scăpăm și de data aceasta cu bine. Ceea ce s-a întîmplat pe urmă a fost de-a dreptul inuman. Ca răzbunare pentru că nu ne-au putut prinde, au tăbărît asupra comunei. Băteau oamenii care le ieseau în cale. Ne-au arestat familiile, rudeniile. Vreo 150 de persoane au fost ridicate. Animalele au stat zile întregi în grajduri fără hrană și apă, pentru că nimeni nu avea voie să se apropie de gospodăriile celor arestați. Am auzit că mama e bolnavă. Mi-am zis: decît să moară mama, mai bine mor eu. M-am predat. Rînd pe rînd, toți cei din Dragomirești ne-am predat. Am fost transportați la Sighet, unde a început ancheta. Ilie Zubașcu a murit acolo, în închisoare, în timpul anchetei. Noi, ceilalți, care am rezistat, am fost tîrîți prin anchete, la Oradea, apoi la Cluj, unde am fost condamnați de Tribunalul Militar. Din întreg grupul de rezistență a scăpat doar Gheorghe Pașca, care nu s-a predat și nici n-a putut fi prins. După ce fratele său a fost ucis, el a plecat de la noi spre Săliștea de Sus unde a haiducit de unul singur. Dar a fost urmărit în continuare. Și urmăritorii erau conduși de același Răchită. Gheorghe Pașca i-a transmis de mai multe ori lui Răchită, prin oamenii pe care îi întîlnea, să-și vadă de treabă și să nu-l mai urmărească fiindcă nu va sfîrși-o bine. Dar Răchită n-a luat în seamă avertismentul. În timpul unei acțiuni de urmărire, Răchită a fost nimerit drept în frunte de un

cartuș pornit din țeava puștii lui Pașca. Pașca nu ochise nici un securist, deși o putea face. L-a țintit „în numele Tatălui" doar pe Răchită. Pentru moartea fratelui său, pentru vînzarea consătenilor, pentru continuarea acelei misiuni murdare.

Așa au amuțit semnalele Răchită".

„MAI BINE SĂ MOR CÎND VOI TRECE PRUTUL..."

Din relatările celor care l-au cunoscut, Ilie Zubașcu, sufletul și spiritul mișcării de rezistență anticomunistă din Dragomirești, ni se dezvăluie ca o întruchipare a țăranului luminat, deschis la minte, receptiv și patriot. In armată și pe front — în al doilea război mondial — deprinsese limbile maghiară și germană. Apoi, în anii de prizonierat din U. R. S. S., își însușise limba rusă. Acolo, în Rusia Sovietică, a urmat și o școală de partid ce pregătea prizonieri care, după întoarcerea lor acasă, să devină „buni activiști", propagatori ai comunismului în țara lor. Dar cu Ilie Zubașcu n-a fost să fie așa. Era prea bun român ca să se înhame la căruța comunismului, mai ales după ce-i descifrase sensurile în țara lui de origine. Și pe măsură ce i le descifra își dădea seama tot mai mult cît de străin este comunismul de spiritul românesc. „Ne spunea adesea — își amintește Vasile Ofrim —. că încă acolo, în prizonierat, fiind la acea școală, își zicea în gînd: mai bine mor cînd voi trece Prutul decît să văd și la noi comunismul, ca în U. R. S. S." O mărturie de credință pentru care Ilie Zubașcu și-a dat viața.

Iată și relatările Marei Zubașcu despre soțul ei: „Ca fecior, Ilie a fost pe front și a căzut prizonier la ruși, pe linia întîi, împreună cu alți doi din Dragomirești: Ion

Mariș și Leordean. A stat în lagăr doi ani. Acolo a făcut și o școală de politică comunistă. După doi ani de lagăr a venit acasă. Era un foarte bun gospodar. În 1947 ne-am căsătorit. După un timp a început să plece de-acasă pe la miezul nopții. Îmi spunea: „Tu, femeie, eu mă duc și peste o oră îs înapoi". „Da' unde te duci, măi Ilie?" — îl întrebam. „Mă duc că am de mărs" — suna răspunsul. Cîte o dată venea noaptea cineva și bătea în geam. Se scula și pleca. N-a vrut a-mi spune niciodată că se întîlnește cu frații Popșa și cu alții, și fac ședință contra partidului comunist. Am aflat acest lucru de la oamenii din sat. O dată i-am zis: „Măi Ilie, unde te duci tu noaptea nu e bine!" Mi-a răspuns: „Tu, femeie, taci și nu spune către nimeni. Să nu-i spui, mai ales, fratelui tău, Gheorghe". Fratele meu era tînăr, necăsătorit și era în partidul comuniștilor. Ilie a mai adunat bani și alimente, ca ajutoare. „Pentru cine aduni tu ajutoare?" — l-am întrebat. „Taci, tu, femeie, că adun ajutoare pentru popa Țiplea ca să le împartă săracilor" — mi-a spus. Dar aduna pentru cei organizați contra partidului comuniștilor.

Într-o noapte l-a căutat securitatea pe Ilie. În miez de noapte au bătut cu paturile puștilor în ușă. Erau patru inși care au intrat, dar afară era o întreagă armată. S-au interesat de soțul meu. Le-am spus că-i la fîn, în vîrful Pietrei, cu doi frați și tatăl lor. Au plecat. Spre dimineață am trimis fata din casă călare să-l anunțe că-i urmărit. S-a dus fata și i-a spus. De atunci a fugit. N-a mai venit acasă. Știam că e în buncăr cu ceilalți fugari și-i trimiteam haine, mîncare, tabac, de sărbători horincă. După un an de urmărire au fost vînduți de doi feciori fugiți din armată.

Într-o seară de octombrie, în 1950, Ilie a venit acasă. Era tare abătut. L-a sărutat pe cocon, care dormea, apoi pe cocoană, care era în leagăn, în fașă, și a zis printre lacrimi: „Vai, dragii tătuchii, cine v-a crește pe voi?" Și-a scos fotografia de pe livretul militar și a pus-o sub perna fetiței. A ieșit din casă. În prag m-a sărutat și pe mine și-a zis: „Dumnezeu să vă ajute, că bunu-i Dumnezeu, lungu-i drumul, dar eu veci altul nu mă mai

întorc!" „Măi, Ilie, pentru ce zici așa, numai Dumnezeu știe ce va mai fi, noi nu avem de unde știi" — i-am zis. Mi-a răspuns: „Eu știu bine că dacă mă predau în mîinile comuniștilor pe mine comuniștii mă omoară. Și eu mă duc să mă predau de bună voie, pentru că nu vreau să fii chinuită tu, coconii și părinții mei pentru mine. Pentru ce am făcut eu, tot eu mi-oi lua plata, voi nu aveți nici o vină". Cu vorbele astea ne-am despărțit. S-a dus în fundul grădinii, în porumb, să aștepte pînă îi fac o mămăligă cu brînză. Tare-i era foame. Dar n-am apucat să o mestec pînă cînd am auzit cîinele din lanț zbătîndu-se și lătrînd puternic a om străin. Am sărit la fereastră. Și ce mi-a fost dat să văd? Intrarea în ogradă era neagră de armată.

„DECEDAT ÎN PENITENCIARUL DIN SIGHET"

Cînd Ilie a ieșit din casă a mai zis: „Bunu-i Dumnezeu, dar nu cred că-i mai apuca să-mi faci de mîncare" — își mai amintește Maria Zubașcu. Așa a și fost. După plecarea lui, securiștii au năvălit în casă, cu armele întinse spre noi. În casă eram eu, soacra și socru. Mai întîi m-a luat pe mine la întrebări, amenințîndu-mă: „Femeie, scoate-ți bărbatul că dacă nu, trag! L-am văzut cînd a intrat în casă. Am văzut pînă i-ai dat și de mîncare" Am zis: „Trageți că tot cu o moarte sînt datoare. Dar pe soțul meu eu nu l-am văzut. Dacă l-ați văzut de ce nu l-ați prins". Mi-au cerut niște cearșafuri, cu care au acoperit geamurile, după care m-au pus să stau cu fața la perete. A venit rîndul soacrei: „Unde ți-e feciorul?" „Vai, domnule, nu știu, eu nu l-am văzut" — i-a răspuns și soacra. Apoi a început a se căina: „De cînd îs pe lume, jandarmi și armată la casa mea n-o venit!". „Nu ți-ai crescut bine feciorul — a venit răs-

punsul. Dacă îl creșteai cum trebuie nu era armata în casa dumitale". Soacra o ținea pe-ale ei: „Eu bine l-am crescut, da' nu știu ce păcat o căzut pe capul nostru". Au pus-o și pe ea cu fața la perete. A urmat apoi socrul. Și el a zis că nu l-a văzut pe Ilie. Am stat toți trei așa, cu fața la perete și cu ferestrele acoperite, de seara pînă după miază-noapte. Pe la ora 2 a venit un ofițer și ne-a pus să ne culcăm. S-au culcat și ei în casă, unul lîngă altul, în pănuși, că era pe vremea depănușatului mălaiului. Dimineața ne-o luat cu copii cu tot. Fata, Ileana, era de 7 luni la sîn; Ion avea 1 an și 9 luni. Și ne-o dus la Sighet, la închisoare. Acolo m-au luat la pumni și la palme pentru că nu vroiam să dau fata din brațe. Pînă la urmă mi-au luat copiii, i-au dus la spital, iar pe mine, cu alte femei, ne-au băgat în fundul închisorii. Pe soacra au închis-o separat. Am stat acolo o lună. Zilnic ne socoteau, legate de ochi, ne anchetau și ne băteau cu bastoane de cauciuc peste spatele gol și cu o măciucă cu ghimpi peste ouăle picioarelor pînă sărea sînge. Leșinam, turnau apă rece pe mine și o luau de la început: „Cine le-o dus de mîncare și i-a aprovizionat pe banditi cu haine și alimente?" Pe podele era numai sînge închegat, ca în locul de tăiere a porcului.

După o lună ne-au dus în comună, în Dragomirești, dar nu acasă, ci la casa dr. Iusco în care era instalată securitatea. Înăuntru, soțul meu, galben ca turta de ceară, cu barba pe piept stătea pe un scaun. Se predase, așa cum mi-a spus, pentru a ne salva pe noi. Cum am intrat, a sărit la noi și ne-a îmbrățișat. Apoi l-au luat și l-au dus. De atunci nu l-am mai văzut și nici vești despre el nu am mai primit. După 12 ani am fost chemată la primărie unde mi s-a dat o hîrtie prin care mi se comunica „moartea lui Zubașcu Ilie, decedat în Penitenciarul din Sighet, în urma unei boli cardiace, în anul 1950, luna octombrie, ziua 20".

Așadar, Ilie Zubașcu nu a murit trecînd Prutul, așa cum își zicea în drum spre casă din prizonierat, dar a fost strivit de timpuriu de către roata căruței comuniste în temnița de tristă faimă de la Sighet. „Decedat în Penitenciarul din Sighet" a fost formula care în acea pe-

rioadă a îndoliat sute și mii de familii de patrioți români.

... Grupul celor șapte din Dragomirești, care au ridicat arma împotriva opresiunii comuniste, a acționat pe versantul de miazănoapte al munților Țibleș, în perioada aprilie 1949—octombrie 1950. S-au predat cu toții de bună voie pentru a-și scuti familiile de teroare și schingiuiri. În procesul ce le-a fost intentat de către Tribunalul Militar din Cluj au fost inculpate, judecate și condamnate 38 de persoane. Au fost pronunțate sentințe diferite și au fost ispășiți ani mulți și grei de închisoare.

Prin sentința nr. 191 din 9 martie 1951, Tribunalul Militar l-a condamnat pe Ion Ilban, de 51 de ani, conducătorul grupului, la 10 ani temniță grea și confiscarea averii, pentru „crimă de uneltire contra ordinei sociale". A fost pus în libertate la expirarea pedepsei, la 1 octombrie 1960 (a fost arestat la 1. 10. 1950), Maria Ionescu, învățătoare, fiica lui Ilban, a efectuat o detenție de 1 an și 6 luni în penitenciarele din Cluj și Mislea și i-a fost confiscată averea pentru „delict de uneltire contra ordinei sociale", constînd în faptul că „prin intermediul inculpatei Pop Anuța a luat legătura cu tatăl ei care se află fugar prin păduri și cu această ocazie a predat lui Ilban Ion vitamine și alimente". Ion Ionescu, ofițer la Comisariatul Militar din Sighet, ginerele lui Ion Ilban, a fost condamnat și a efectuat 3 ani închisoare corecțională tot pentru „delictul de uneltire contra ordinei sociale", prin aceea că „Popșa i-a cerut să-i procure armament, muniții, livrete și efecte militare ... Ionescu Ion nu a trecut la fapte, dar nici nu a denunțat pe numitul Popșa". Pentru motive asemănătoare au mai fost condamnați în același proces căpitanul medic Gheorghe Vancea la 4 ani închisoare, iar soția lui la 2 ani închisoare.

Familii întregi au fost dezmembrate și zvîrlite în temnițe pentru că s-au ridicat împotriva comunismului sau numai pentru simplul fapt de-a fi avut cunoștință și simpatizat cu o asemenea mișcare.

UN CADOU PRINCIAR

Gheorghe Pașca

Personalitatea cea mai reprezentativă printre partizanii de pe Valea Izei a constituit-o Gheorghe Pașca din Săliștea de Sus. El s-a impus prin popularitatea pe care o avea în rîndul consătenilor, prin iscusință, îndrăzneala acțiunilor sale și durata lor în timp. „Locurile pe unde și-a dus existența pribeagă sînt însemnate și azi în hotarul comunei Dragomirești cu numele său: Pîrîul lui Pașca, Fîntîna lui Pașca, Pivnița (Buncărul) lui Pașca" — ne spunea ing. Ion Fițigău, primarul acestei comune.

Așa cum mărturiseau foștii partizani dragomireșteni, frații Pașca i-au înzestrat și alimentat în anii 1949—1950 cu armament și muniții și i-au condus pe potecile din partea nordică a munților Țibleș. Pentru că Gheorghe Pașca cunoștea ca nimeni altul potecile și avea un adevărat „arsenal" tăinuit prin copacii muntelui. De unde? Reconstituim întîmplările acestui haiduc modern prin consemnarea de mărturii și evocări ale unor oameni din Săliștea de Sus care i-au fost apropiați sau l-au cunoscut.

● **Dumitru Iuga a Oneții:** „În 1944, în timpul retragerii armatelor germane și maghiare, a trecut prin comună o căruță cu arme și muniții trasă de doi boi rechiziționați. Pașca, avînd la el arma cu lunetă de care era nedespărțit, a tăiat calea însoțitorilor. Aceștia, speriați, bănuindu-l căpetenie de partizani, au oprit. A intrat în vorbă cu ei. A aflat că au rechiziționat căruța cu boii de la un cetățean de prin părțile Năsăudului.

Însoțitorilor nu le-a făcut nimic, i-a dezarmat doar și le-a dat drumul. Căruța și boii au ajuns înapoi la gospodar. După ce s-a interesat cine ar putea fi, i-a trimis vorbă să vină să și le ia. Armamentul și muniția le-a confiscat pentru a nu fi folosite în război — zicea el."

● **Ion Vlad al Ilenii:** „Știu și eu de întîmplarea cu căruța și cu armele. Dar am auzit că însoțitorii mai duceau cu ei și o cireadă de vite pe care Pașca le-a reținut și le-a înapoiat stăpînilor lor, tot din satele dinspre Năsăud. Gheorghe Pașca era un om bun și drept. Era și un mare patriot. În martie 1945, atunci cînd Odoviciuc vroia să alipească Maramureșul la Ucraina Sovietică, el a fost cel care i-a ridicat pe sălișteni și a plecat cu ei la marșul maramureșenilor spre Sighet pentru a opri acea mișelie. Era un om cu prestigiu. Nu degeaba a fost nănaș la foarte multe perechi de tineri din comună. Nănașii sînt socotiți a doua familie a tinerilor, al doilea rînd de părinți. Toată lumea îl căuta, îl solicita. A fost membru în Frontul Plugarilor, vicepreședinte la cooperativa comunală de consum. Era și un vînător vestit, îndeletnicire transmisă din tată în fiu în familia sa. În cadrul unor schimburi de partide vînătorești, Gheorghe Pașca a participat odată la o vînătoare în Germania. Aici era să se întîmple o nenorocire. Un prinț german, sau cam așa ceva, oricum de mare neam și rang mare, era să fie omorît de un urs. Pașca, aflîndu-se în apropiere, l-a salvat de la moarte sigură, împușcînd ursul. Ca semn de recunoștință pentru că i-a salvat viața, neamțul i-a dăruit lui Pașca o pușcă de vînătoare cu lunetă. De aici adusese el vestita armă la care Pașca ținea ca la ochii din cap. Și, totuși, după război, a fost obligat să o predea autorităților. Asta l-a mîhnit foarte mult."

ÎNTÎLNIREA DIN STUPINĂ

● **Gheorghe Vlad al lui Lazar:** „În iarna anului 1946 a venit în comună un plutonier de la jandarmi. Avea la el o listă cu toți cei care dețineau arme. Pașca, dacă

nu, om muri." Am rămas cu el. Ne-am schimbat adăpostul în Măgura Telciului. Acolo ne-am făcut o casă sub pămînt, cu ieșire la rădăcina unui copac. Din 1951 și pînă în 1953 am stat acolo, în acea casă. Hrana o aducea din vînat și de pe la oameni. De la cine? Nu știu. Nu-mi spunea niciodată. Zicea: „Nu-ți spun. Dacă pe mine mă prind, tu nu ai ce spune." În vara anului 1952 am născut-o pe fiica noastră, Ioana. El m-a moșit. În luna mai, 1953, eram din nou gravidă, în luna a 6-a, cînd, în adăpost fiind, am auzit împușcături. Cu o săptămînă înainte a fost pe la noi unul, Ion Grătinuc din Romuli, de pe valea Sălăuței, care avea neamuri în Săliștea de Sus. Eram descoperiți și înconjurați. Am vrut să ies cu fata. El mi-a zis: „Stai aici, nu ieși nicăieri, mă duc eu să vă apăr." A ieșit în gura adăpostului, a aruncat cîteva grenade. Apoi le-a strigat urmăritorilor: „De ce nu mă lăsați să trăiesc nici în pădure? V-am lăsat casa, satul, totul. Am femeie și copii. Nici aici nu putem trăi de voi?". „Predă-te, Pașca, oricum vei muri!" — a venit răspunsul. „Las' să mor, nu-mi pasă, comuniștilor, nu mă voi preda niciodată viu!" Au început din nou să tragă. A ținut foc cu ei timp de vreo două ore, din gura adăpostului. A revenit pentru moment și mi-a zis: „Pune fata în raniță și plecăm toți trei." „Nu mă pot duce, sînt gravidă. Du-te tu, măcar să nu văd cînd te omoară." S-a dus. După vreo oră și jumătate l-am auzit strigîndu-mi: „Rămîi acolo, ne-om întîlni, eu am scăpat!"

Ioana Vlad a fost arestată și dusă, împreună cu fetița, în localitatea Romuli, la postul de miliție, unde a fost interogată trei zile la rînd, cu pistolul în coaste: „Pașca e mort. Să ne spui cine v-a alimentat și cu cine ținea legături Pașca." N-am avut ce să le spun. A treia zi — își continuă Ioana Vlad relatarea — am fost îmbrăcată în haine militare. Fetița a rămas la post. Pe mine m-au urcat într-o mașină acoperită și m-au dus pînă în vîrful Dealului Ștefăniței. Aici tot un om și-un cîine. Comandantul mi-a promis verighetă, cercei, ba că mă ia și în căsătorie numai să-i spun unde-i Pașca pentru că altfel îl împușcă pe el. „Deci Pașca trăiește!" — mi-am zis. I-am dus în Preluca Brusturelui, la un adăpost părăsit.

Au tras acolo pînă au distrus totul. Dacă au văzut că nu-i acolo, m-au dus iar la Romuli. Din nou am fost anchetată și amenințată cu împușcarea. „Împușcați-mă — am zis — va fi mai puțin cu o femeie în lume." Văzînd că tot ce încercau cu mine e degeaba, m-au dus la închisoarea din Satu Mare. Fetița a fost depusă la casa de copii. Am stat o săptămînă singură în celulă. Apoi m-au internat la spital, pentru a naște. L-am născut pe Gheorghe, în 1953, la 23 august, „tocmai de ziua porcilor" — zicea Pașca. După un timp mi-au dat drumul acasă cu copiii. Aici, altă „ispravă" de-a comuniștilor. În comună mă așteptau primarul, secretarul, milițianul, care m-au dus nu la părinți, ci la o altă casă, cu domiciliu forțat, la Ionu lui Darie, crezînd că mă va căuta acolo Pașca. Degeaba, n-a vrut gazda să mă primească, spunînd că eu am casă și părinți. I s-a răspuns aspru că-i ordin. Abia după două săptămîni am ajuns acasă, la părinți. Aici, Pașca a venit din prima seară să ne vadă pe mine și copiii. Apoi ne vizita de cîte ori putea, adică atunci cînd știa că nu este urmărit sau casa nu e supravegheată. Ne aducea hrană, vînat, bani. A avut grijă de noi pînă l-au împușcat. În deal la Bichigi l-au împușcat. Apoi l-au legat cu lanțul de o sanie și l-au tras pînă la șosea, după care l-au dus la Năsăud. Eu n-am fost măritată niciodată. Singurul meu bărbat a fost Gheorghe Pașca."

URMĂRIT ȘI DINCOLO DE MOARTE

Drama lui Gheorghe Pașca a fost una dintre cele mai zguduitoare. Prima soție, Anisia, și sora lui, Ioana, au fost întemnițate. Fratele, Dumitru, a fost împușcat. Ioana Vlad, care i-a devenit a doua soție, pentru a scăpa din ghearele securității, a fost nevoită să fugă și să trăiască alături de el într-o vizuină în munți. Fiica lor s-a

născut și a crescut în aceeași vizuină pînă la vîrsta de un an, vîrstă la care a fost capturată și purtată prin arresturi împreună cu mama ei. Băiatul, Gheorghe, s-a născut în timp ce mama lui se afla în detenție Toate acestea l-au încrîncenat în mînie și în scîrbă, l-au făcut neîndurător față de infamiile regimului comunist. Una din aceste ticăloșii a fost aceea de a-l scoate pe preotul satului de Paști cu crucea pe păduri și de a-l pune să strige: „Gheorghe, Gheorghe, vino de te spovedește!" Îl știau pe Pașca credincios și că de sărbătorile Paștelor se spovedea ca orice bun creștin. A dus lupte crîncene cu urmăritorii. Așa au fost cele în apărare din Măgura Telciului, din muntele Scărăbăiesul și altele. Timp de zece ani a rezistat prin păduri și munți. N-a putut fi capturat decît mort.

„Pașca n-a făcut vreun rău nici unui om cinstit, ba i-a ajutat, iar aceștia l-au protejat" — mai observa Ion Vlad al Ilenii. În schimb dușmanii i-au știut de teamă. Și au continuat să-l urmărească și dincolo de moarte. Un interlocutor ne-a istorisit cum a fost amenințat și cîte a mai pățit omul care i-a săpat groapa pentru „crima" de-ai fi pus, după datina creștină, o lumînare la căpătîi.

Iată și mărturisirile fiului său, Gheorghe: „Tatăl meu, Gheorghe Pașca, a murit pe păduri. A fost împușcat în ziua de 6 februarie 1956. Eu nu l-am cunoscut, aveam pe atunci doar doi ani și jumătate. A fost îngropat în cimitirul din Năsăud. Locul respectiv era marcat, pînă nu de mult, doar de un stîlp cu un număr matricol. I-am refăcut mormîntul în 1990, după revoluție. Dar cîte n-am pătimit după el pînă atunci! Am moștenit de la tata o moară. Deși aveam o situație materială precară, autoritățile nu mi-au lăsat-o. Moara a fost dezmembrată și toate piesele au fost cărate de C. A. P. și consiliul popular comunal. În armată, la Timișoara, pe cînd îmi efectuam stagiul militar am fost anchetat de trei ori în cursul anului 1975 de către căpitanul Tudor de la serviciul C. I. pe motivul că aș deține armament și muniții de la tatăl meu."

Gheorghe Pașca n-a avut tihnă nici dincolo de moarte. A fost urmărit prin urmașii lui și prin alții.

„PENTRU CE-AM HORIT O HOARE AM STAT DOI ANI LA-NCHISOARE"

Pe Darie Vlad din Săliștea de Sus nr. 1707 l-am cunoscut în iunie 1991, la Baia Mare, cu ocazia Adunării generale a Filialei Maramureș a A. F. D. P. R. (Asociația Foștilor Deținuți Politici din România). Ceea ce ne-a reținut atenția a fost faptul că, luînd cuvîntul, a vorbit în versuri. A citit dintr-un caiet un fragment din viața sa de fost fugar pe păduri și apoi de deținut politic. După adunare, ne-a relatat cum, în acea perioadă de prigoană a satului românesc, el a luat drumul codrilor, ca mulți alții. „Am stat pe păduri 8 luni, fiind arestat în 1949 și închis" — ne spunea cu glasul său blînd, cu cumsecădenia lui de țăran maramureșean. Apoi, în loc de alte comentarii, ne-a încredințat spre lecturare un caiet în care își povestește în versuri întîmplările prin care a trecut el (și alții ca el) în acea perioadă crîncenă din istoria neamului nostru. Reproducem cîteva episoade pe baza caietului fostului partizan rapsod.

Soarta partizanului: „Rău e tînăr și fugar / Și urmărit de jăndari. / Numai o frunză de pică / Tremuri și nu poți de frică / Numai o frunză de cade / Inima mai tare-ți bate. / Nu da Doamne nimănui / Casă-n fundul codrului, / Casă fără de hăizaș / Să doarmă pe sub buhași. / Eu o vară mi-am vărat / Tot pe cetină de brad / Și trăiam tot supărat. / Eu o vară mi-am dormit / Pe cetină de molid / Și trăiam tot cu urît".

Arestarea, duminică, în postul Înălțării Sfintei Cruci: „Eu din somn cînd m-am trezit / N-a mai fost rînd de fugit / Ei atuncea m-au somat / Și de mînuri m-au legat, / În mașină m-au băgat / Spunîndu-mi că-s arestat. / Iar din sat cînd am plecat / Maica rău s-o supărat. / La Sighet cînd am ajuns / Păru-ndată mi l-au tuns. / Cînd a fost a doua seară / M-au scos gardienii-afară / M-au dus la Securitate / Și m-o-ntrebat de grenade / De grenade și cartușă / Și mi-au strîns mîinile-n [illegible]ișă".

În temnița din Oradea: „... Acolo-am șezut la beci / Între două ziduri reci / Fără pat, fără lumină / Două luni și-o săptămînă. / Acolo cît am șezut / Soarele nu l-am văzut, / Primeam cîte-un sfert de pîine / Aruncat ca la un cîine. / Eu de nu-mi eram fecior / De trei ori era să mor ..."

La canal, în lagărul de exterminare Poarta Albă: „Foaie verde, foaie rară / În cea margine de țară / De la Dunăre la Mare / Acolo ne-au lăgărit / Bandiții de comuniști / Și ne-nfrică să muncim / Canalul să-l construim. / Suflă vîntul zi și noapte / Coloniștii-și roagă moarte / Că nu putem suporta / Foamea și mizeria / Munca-i grea, mîncarea-i slabă / Și nu putem face treabă / Cînd mă uit seara la stele / Mă apucă-un dor și-o jele / Și tot mă gîndesc mereu / La săleacul satul meu."

Sărbătorile în lagăr: „Foaie verde de cicoare / Greu-i rob la închisoare / Că n-ai nici o sărbătoare. / În seara Crăciunului, / Pe malul Canalului, / În loc de colac cu mac / Mîncam morcovi cu dovleac, / În loc de colindători / Huruit de-excavator, / În loc de mamă și tată / Tîrnăcopul și lopată, / În loc de soră și frate / Santinelele-narmate / Cu cartușe și grenade / Și pistoale-automate. / În seara de Anul Nou / Stam la număr pe platou / Aliniați pe brigăzi, / De cină ne-o dat ghiveci. / În ziua de Bobotează / Dam cu tîrnăcopu-n ghiață. / În loc de mers la icoane / Puneam pămînt în vagoane / Dezbrăcați și morți de foame".

Din nou acasă: „Pentru ce-am horit o hoare / Am stat doi ani la-nchisoare. / Dar cînd am venit acasă / Comuniștii iar mă lasă / Fără boi și fără casă, / Fără boi, fără curele / Fără leacă de avere / Și-mi trăiesc tot în durere. / Iese lumea la arat / Numai eu rămîn în sat. / Boii mi i-au confiscat / Pămîntul l-au comasat. / Rău mă doare la inimă / Cînd văd plugul tot rugină / Teleguța lîngă plug / Și n-am boi ca să-i înjug / Și la arat să mă duc, / Să mă duc pe șes cîntînd / Și cu boii rumegînd, / Să mă duc iar la arat / Că așa-am fost învățat."

Sărăcirea și înfometarea satului este surprinsă într-o baladă de mai largă respirație și ele au la bază ocupația străină și sistemul diabolic de cote obligatorii impus de

noua stăpînire de atunci: „Ai o oaie și-o găină, / Dai și ouă, dai și lînă, / Dai și grîu, dai și mălai / Ba dai și partea de rai / Numai să nu sie bai. / Căci Stalin așa ne spune / Că nu este altă lume." Sau în altă parte: „Stalin și cu Ana Pauka / Ni-o muls oile și vaca. / Stalin de coarne o ține. / Ana Pauka mulge bine. / Las-o, Staline, de coarne / Că mor copiii de foame. / Stalin zice: Las' să moară / Dacă nu-i trimiți la școală / Să scrie și să citească / Să-nvețe limba rusească!"

NESUPUNERE LA ROZAVLEA

Rezistența anticomunistă nu s-a redus nici în comuna Rozavlea doar la refuzul adeziunii și la manifestarea spiritului protestatar ci a luat și aici, ca în alte localități maramureșene, forma nesupunerii mai multor țărani, care au luat drumul pădurilor și al ascunzătorilor, înfruntînd pe aceste căi represiunea opresorilor. Așa au procedat Gheorghe Popan-Cușnereanu, Florea Popan al Briciului, Gheorghe Belea-Gondor, Ioan Petrovan, Ștefan Tand-Buzdug. Pînă în cele din urmă și aceștia au „căzut" iar după binecunoscutele anchete au fost condamnați și au executat ani grei de închisoare. Faptele lor, relatate de cei care i-au cunoscut mai îndeaproape, adaugă noi mărturii la ceea ce a însemnat rezistența anticomunistă în această parte a țării. Consemnăm la Rozavlea cîteva din acestea.

• Relatează **Vasile Tand**, 56 ani, fratele lui Ștefan Tand al lui Buzdug. După falsificarea alegerilor din 1946, în urma cărora la putere au venit comuniștii, după prigoana pornită în 1947 împotriva partidelor istorice, au început urmăririle și persecuțiile și în comuna noastră. Mai mulți inși s-au hotărît să opună rezistență. Între ei, doctorul Iurca și soția acestuia care au intrat în legătură cu grupul de partizani ce a început a se crea în Mara-

mureș, cu Ioan Popșa din Sighet, organizatorul lor, ascuns o perioadă la Ioan Mîrza a lui Toderaș din Fața Silții. În 1948, fratele meu, Ștefan, care avea pe atunci 20 de ani, a intrat și el în grup, plecînd pe păduri cu Gheorghe Popan-Cușnereanu. În anul următor, 1949, a fost însă prins de un securist tot de aici, unul Aurel Ardelean, fiind rănit în piciorul drept în timpul unei urmăriri. A îndurat cele mai cumplite torturi pentru a mărturisi cu cine a colaborat. A stat în detenție zece ani la Aiud, Gherla, Mina Cavnic, Canal, apoi alți cinci ani cu domiciliu forțat la Slobozia Veche. După ce m-am liberat din armată, aveam 23 de ani, m-am dus de l-am vizitat și am stat cu el acolo șase luni. Din 81 kg cît a avut la intrarea în pușcărie, la ieșire a avut 36 kg. Doi ani a stat la izolare. Își pierduse memoria. Asta au făcut temnițele comuniste dintr-un om zdravăn și sănătos — o epavă.

• **Dumitru Petrovan**, 70 ani, cumnatul lui Florea Popan al Briciului. Florea Briciului nu a vrut sub nici o formă să devină comunist sau să se dea cu ei. A ales soarta fugarului. Patru ani a stat pe păduri. N-a purtat armă. Arma lui era propaganda anticomunistă. A fost prins într-o noapte în pădurile Strîmturii, fiind trădat de către un informator. Mult am avut și noi de îndurat în vremea aceea din cauza lui. Pe mine m-a luat Securitatea noaptea din pat, m-a dus la primărie unde m-au zvîntat în bătăi să spun unde e cumnatul. Același lucru i s-a întîmplat și surorii mele, Nița. Erau bătuți și persecutați oameni care nu aveau altă vină decît aceea de-a avea legături de rudenie cu cei care manifestau nesupunere față de regimul comunist.

• **Nicolae Popan**, fiul lui Gheorghe Popan-Cușnereanu. Tatăl meu s-a ridicat împotriva comunismului și a acelora care foloseau tot felul de metode pentru a forța colectivizarea, adică răpirea pămîntului țăranilor și-a brumei lor de avut. Aveam și noi doi cai pe care în 1952 ni i-au confiscat. Se încercau presiuni felurite. Dar și țăranii născoceau modalități nebănuite de-a se apăra, de a se feri din calea asupritorilor. Tatăl meu, în timp ce era căutat pentru a fi arestat, își avea ascunzișul chiar în casă, în groapa de cartofi de sub pat. Un alt fugar, Gheorghe Belea-Gondor își amenajase o as-

scunzătoare într-un păr bătrîn din propria-i livadă. Dar represiunea comunistă a fost mai puternică și oamenii au fost nevoiți să îndure ani și ani suferințele pe care le cunoaștem.

CA ÎN POVESTEA CU BLANA URSULUI DIN PĂDURE

Ioan Iosif din satul Sîrbi (comuna Budești) este unul dintre supraviețuitorii rezistenței anticomuniste din acele vremuri de calvar. El este nu doar un simplu martor, ci, după cum se va vedea, un implicat. Din perspectiva timpului, are toate motivele să privească acțiunile de atunci detașat, scutit în bună parte de părtinire în mărturie. A preferat, totuși, să ne pună la dispoziție copia-extras după Sentința nr. 24 din 10 ianuarie 1959, dată de Tribunalul Militar Cluj în Dosarul nr. 581/1958, prin care a fost învinuit pentru „crimă de uneltire contra ordinei sociale".

Ioan Iosif, născut la 23 februarie 1929, de profesie agricultor, căsătorit, tată al unui copil, fără avere, nu a mai fost condamnat, pregătire școlară 4 clase primare, este arestat la 8 august 1958 și cercetat la Baia Mare de către anchetatorul Seresz Iosif pentru că nutrea „sentimente ostile regimului democrat popular". Ca, de altfel, și un alt inculpat de atunci, Aurel Ștețiu. Deci, cei doi erau anticomuniști. Cunoscînd acest lucru, un al treilea, Vasile Ștețiu, „le-a făcut cunoscut acestora că el, împreună cu alți ofițeri și oameni politici din trecut sînt uniți într-o organizație subversivă ce are ca scop răsturnarea formei de guvernămînt democratică și că în acest scop la momentul oportun vor acționa în mod violent". În urma acetor destăinuiri, Vasile Ștețiu le propune celor doi să se încadreze și ei în acea

organizație, atrăgîndu-le însă atenția să păstreze în cel mai mare secret tot ceea ce au discutat. Apoi i-a întrebat dacă au armament sau dacă au cunoștință că s-ar găsi undeva armament. Întrebat fiind de Ioan Iosif pentru ce are nevoie de armament, Vasile Ștețiu a răspuns că armamentul de care se interesează este necesar organizației în acțiunile sale îndreptate împotriva formei de guvernămînt. La aceasta, Ioan Iosif a afirmat că el are armament ascuns în pădure. Vasile Ștețiu a cerut acestuia să-i dea armamentul sau să indice locul unde se găsește ascuns în pădure. Ioan Iosif nu i-a promis nimic.

Instanța a mai reținut faptul că, în urma discuțiilor avute Ioan Iosif și Aurel Ștețiu nu au aderat la „organizația subversivă" despre care Vasile Ștețiu le-a vorbit, iar afirmația cu privire la armamentul ascuns în pădure a fost nereală. Dar a reținut din recunoașterile lui Ioan Iosif și faptul că „a deținut o singură armă găsită încă în anul 1954 pe care o avea ascunsă undeva în hotarul comunei". Lucru suficient pentru a fi condamnat la nu mai puțin de 15 ani muncă silnică.

E drept, mișcarea de rezistență anticomunistă prinsese rădăcini mai dinainte și aici, în satele de pe Valea Cosăului. Fugar pe păduri, Vasile Gherman din grupul lui Ion Popșa fusese arestat în 1949 și condamnat prin Sentința nr. 1/1950 a Tribunalului Militar Cluj, cu un grup de 19 răzvrătiți, tot pentru „crimă de uneltire contra ordinei sociale" (Vasile Gherman a cunoscut, pînă în iunie 1956, toată mizeria și suferințele închisorilor și coloniilor-penitenciar din Gherla, Aiud, Canal, minele Nistru și Baia Sprie). Un alt consătean al său, Ion Dunca, urmase aceeași cale, a codrului. Acțiunile lui Frunzilă, din satul vecin, Budești, deveniseră și ele de-acum vestite. Rezistența anticomunistă funcționa.

Dar revenind la Ioan Iosif, condamnat la 15 ani muncă silnică, pentru o armă ce zăcea undeva în pădure de 4 ani, dar socotită atît de periculoasă încît ar fi putut răsturna orînduirea comunistă, ne vine în minte povestea cu blana ursului din pădure.

III. „ALECSA, PREDĂ-TE!"

O CASĂ PUSTIE CARE ACUZĂ

Coborînd de la crucea din vîrful dealului, la intrare, pe dreapta, satul Cufoaia te primește, acuzator parcă, cu o casă pustie, în paragină. Un simbol al ruinării comuniste a satului lăpușean, a satului românesc în general.

Dărăpănătura aceasta este tot ce mai aduce aminte de ceea ce odinioară a fost gospodăria lui Alecsa Bel, cunoscut în împrejurimi sub numele de Diacul din Cufoaia (era cantorul bisericii din sat). Și cîtă viață clocotea cîndva în această gospodărie! În ogradă zburătăceau păsări, în cotețe grohăiau porcii, cireada de vite (creștea bivoli; era de părere că sînt mai ușor de întreținut) pleca din poiată dimineața și se întorcea seara de la pășune. Oile nu aveau loc. Turma fiind numeroasă, pentru ele construise, în pășunea lor, un „căsoi", un adăpost de bîrne de lemn acoperit cu șindrilă, unde iernau. Creștea animale multe pentru că pămîntul la Cufoaia este sărac, sărac de tot, și dacă nu-i dai gunoi îndeajuns munca ți-e în zadar.

Avea pămînt îndestulător Alecsa. Parte moștenit de la părinții lui și ai soției, Susana. Parte agonisit de el. Pentru că făcea tot ce-i sta în putință să-și sporească avutul. Împreună cu un alt gospodar din sat, Ion Latiș, a mai cumpărat Togul Chișului din hotarul Tîrgului Lăpuș. Era un bărbat voinic și nu se speria de muncă. Lucra cu întreaga familie. Pe fiică, Mărioara, a măritat-o în 1936. Pe băiat, Valer, l-a dat la Teologia din Cluj. Dar în vacanțe lucra și el în rînd cu ceilalți. Îl punea la oi, socotind că e o treabă mai ușoară pentru un domnișor. Și adevărul e că, păscînd oile, Valer avea mai mult timp pentru citit.

Alecsa era un om iscoditor, inventiv. Cu toate că în sat existau mori de apă, pentru ca măcinatul cerealelor să-i fie mai la îndemînă și-a instalat în șură o moară cu două pietre acționată de un motor (a funcționat prin anii 1926—1931). Pentru treieratul grînelor și-a procurat o batoză, care a funcționat pînă prin anii '50. Pentru a se informa cu cele ce se petrec în țară și în lume, și-a confecționat singur un aparat de radio cu galenă.

Efervescența vieții politice interbelice n-a ocolit nici satul. În Cufoaia, cu cele 89 de „fumuri" ale sale, puteau fi întîlnite cele mai diverse orientări. Bunăoară, Nistor din Popeni, singurul, era goga-cuzist. Diacul Alecsa și încă vreo zece erau liberali. Mai erau țărăniștii. Învățătorul, pripășit în sat de prin Vechiul Regat, a înființat un cuib de legionari. Pe aceștia, Alecsa nu-i suferea. A intrat în conflict cu ei. De aici i se vor trage multe, pentru că după război, prin anii 1945—1946, parte din ei se vor pune în frunte și vor înființa celula partidului comunist din sat.

„CODRU-I FRATE CU ROMÂNUL"

În timpul ocupației hortyste din anii 1940—1944, satul lăpușan, ca întreg teritoriul Ardealului cotropit, a cunoscut cele mai negre zile de prigoană și teroare de

pînă atunci. Zeci de mii de români au fost duși în detașamente și tabere de muncă forțată.

În toți acei ani, cufoienii și-au găsit refugiu în muncă și tăcere, în credință. Le-a susținut moralul biserica, prin protopopul Nicolae Nechita din Tg. Lăpuș, care oficia serviciul religios și în Cufoaia, în limba strămoșească. Într-o duminică după-amiaza a fost mare sărbătoare. La vecernie a participat, împreună cu protopopul, episcopul greco-catolic de Gherla, dr. Iuliu Hossu. Au fost întîmpinați de învățătorul Alexiu Latiș și de diacul Alecsa.

Vremurile se arătau tot mai vitrege. Mai cu seamă după 19 martie 1944, data ocupării Ungariei de către armatele hitleriste. Acum, horthyștii se întreceau în zel și slugărnicie pentru a satisface și, în multe privințe, a depăși pretențiile naziștilor. Asupra satelor s-a abătut un nou val de trimiteri la muncă forțată. S-a dispus mobilizarea și trimiterea la munci și a femeilor române. Din Cufoaia au fost trimise la muncă în Germania: Susana Savetei, Samfira din Părău, Teodora de la Moară, Măriuca Latiș.

Bărbații au scăpat cu fuga. Dintre aceștia, primul vizat, ca „periculos pentru statul ungar", era Alecsa. Nu suporta sub nici o formă ocupația străină. Pe el n-au reușit să pună mîna. A luat drumul codrului. Codrii Țării Lăpușului au oferit atunci, ca și mai tîrziu, în timpul dictaturii comuniste, refugii sigure pentru fugari, adeverind încă o dată versul Poetului: „Codru-i frate cu românul".

Vizitele jandarmilor cu pene de cocoș la pălărie se înteteau în sat. Îi căutau pe cei fugiți. Dar Alecsa era pe păduri. Și pe păduri csendör-ii nu aveau curajul să se aventureze. Într-o după-amiază de vară, după o asemenea incursiune, au făcut și ei o „ispravă". Au împușcat cocoșul vecinului, care tocmai se cocoțase în vîrful gardului și trîmbița a moină, adică a ploaie. I-au smuls penele din coadă și le-au pus la pălărie.

În octombrie 1944, ceasul horthysmului și hitlerismului sunase și pe meleagurile Lăpușului. Armatele române și sovietice înaintau impetuos. O grupare militară germană, adăpostită vremelnic în Cufoaia, s-a retras în dealul Pietriș, un punct strategic ce le permitea oprirea

înaintării rușilor dinspre Tg. Lăpuș. Socotind că inamicul continuă să se adăpostească în sat, rușii au început să tragă cu tunurile. Cîtorva case le-a fost smuls acoperișul.

Era în Cufoaia un om mai vîrstnic, Vasile Bel, zis „Diecuțul". A fost combatant în primul război mondial și căzuse prizonier, în Galiția, la ruși. A stat ani buni în Rusia și le cunoștea limba. Pe acesta și pe un alt vecin, Man Petre al lui Roman, i-a luat Alecsa cu el, au improvizat un steag alb și au urcat în Dealul Cirs pentru a opri focul ce se prăvălea asupra satului. Și l-au oprit. Le-au indicat sovieticilor poziția nemților, greu de cucerit din față, i-au călăuzit roată, pe la Răzoare, pînă în Vîrful Dealului, de unde i-au luat prin surprindere. Nemții au fost siliți să-și abandoneze tunurile și munițiile, părăsind poziția în dezordine.

Așa a salvat Alecsa satul de la prăpăd. Referitor la acest episod, în 1949, cînd a fost arestat și executat, un sătean, Văsălie de pe Delniță, avea să cugete: „Vezi ce i-au făcut? Nu i-a lăsat să se prăpădească și l-au prăpădit ei pe el."

URMĂRIREA

După război, Alecsa a refuzat să consimtă la noile rînduieli comuniste ce au început să fie impuse satului. Le simțea caracterul străin, spiritul antiromânesc. Dușmanii lui încep din nou să acționeze acoperiți de partidul comunist. Scopul pe care îl urmăreau acum era mult mai concret: deposedarea lui Alecsa de avutul său.

Procedura de-a fi cineva arestat și întemnițat nu era deloc complicată. Erau suficiente declarațiile a doi denunțători pentru ca stăpînirea să acționeze. Conținutul denunțului: uneltire împotriva noii orînduiri sau port ilegal de armă (oricînd putea fi strecurată hoțește o armă

în claia de fîn din ogradă pentru a fi găsită cu ocazia percheziției).

Mașina neagră, venită în urma denunțului, nu l-a găsit acasă pe Alecsa. De fapt nici n-a venit mașina neagră, pentru că nu putea pătrunde în sat din cauza terenului accidentat. Au venit pe jos doar reprezentanții „mașinii negre", ai aparatului de opresiune. Dar Alecsa numai la lucruri bune nu se aștepta de la aceștia. Așa că de cum i-a observat că prind a coborî înspre sat (locuia la marginea satului dinspre șoseaua județeană, de unde poate fi văzută din timp orice persoană ce coboară cărarea), el a luat-o în partea opusă, spre pădure.

L-au mai căutat o dată, și încă o dată, și tot așa, pînă cînd pentru sat a devenit ceva obișnuit: „Vine miliția, îl caută iar pe Diacu". (Veneau din Tg. Lăpuș, în sat nu era post de miliție). A fost dat fugar și a început cu adevărat urmărirea. Alecsa a pus și el mîna pe armă, în apărare. La arat și la cosit venea la pămînturile lui și lucra cu arma la îndemînă și cu ochii ațintiți mereu spre crucea din deal. Cînd apăreau urmăritorii, lăsa plugul sau coasa în brazdă și se strecura spre păduri. Trăgea doar cînd era atacat. Trăgea pentru a-și acoperi retragerea și a-și pierde urma în pădure. N-a tras niciodată în om. Nici măcar n-a rănit vreun urmăritor. Era îndemînatic și ar fi putut-o face. Dar n-a făcut-o.

Doi ani i-au servit ca adăpost lui Alecsa pădurile Cufoii, dar și ale Măgurenilor și Dealurile Prelucii, unde oamenii îl cunoșteau și îl adăposteau. Trecea pe acasă mai mult pentru a-și lua haine și merinde. Dar mai venea și prin sat. Cînd se simțea în siguranță, lua parte și la unele evenimente, în calitatea lui de diac. La o înmormîntare, în Popeni, pe la mijlocul prohodului, i s-a șoptit din mulțime: „Vin!" A trecut cartea cu Rînduiala înmormîntării în mîinile diacului celui tînăr, pe care îl pregătea să-i preia locul, a ieșit din mulțime și-a luat-o prin livada de pruni, spre pădurea din deal. La scurt timp a sosit la fața locului miliția. Informatorii își aveau în sat și contrainformatorii. Altă dată, în noaptea Învierii — 1949, biserica s-a umplut de glasul său grav: „Cristos a înviat din morți..."

Se iveau și alte situații. Cum spuneam, Alecsa avea batoză de treierat. O vechitură ce se defecta des. Însă nimenea din sat nu se pricepea să o repare. Doar Alecsa. Era căutat Alecsa. Fiindcă lozincile-indicații sunau clar: „Campania de treieriș — în cel mai scurt timp!", „Nici un bob pierdut din recolta nouă!" etc. Pentru ca delegatul de batoză, sau alții, cu răspunderi, să nu fie acuzați de sabotaj (orice defecțiune sau întrerupere în timpul treierișului erau suspectate ca acte de sabotaj), printr-o înțelegere tacită, în aceste cazuri urmărirea înceta. Era reluată după ce Alecsa își isprăvea treaba și era plecat de la aria de treierat.

„ALECSA, PREDĂ-TE!"

În zonele montane, fugarii pe păduri luptau în disperare, visînd la un ajutor american. „Comuniștii nu mai au mult. Vin americanii" — era și vorba lui Alecsa pe care nu o dată am auzit-o rostind-o în acei ani. Se „îmbăta" cu tot soiul de „vești" de la „Vocea Americii" pe care le comenta în felul său. Nu știa — dar cine știa în acea vreme? — că la Ialta Europa răsăriteană fusese abandonată de aliații occidentali în mîinile sovieticilor. Că Churchill vînduse România lui Stalin în schimbul Greciei.

A fost somat în repetate rînduri: „Alecsa, predă-te!" Nu avea încredere și nici nu putea accepta un sistem străin. Și nici nu mai avea cale de întoarcere. A trăit așa, pe păduri, hăituit.

În noaptea de Crăciun a anului 1949, aparatul de opresiune (miliția și informatorii) a organizat o acțiune amplă pentru capturarea lui Alecsa. La acțiune au participat lucrătorii din miliție de la Tg. Lăpuș, Stoiceni, Răzoare și Rohia. Deci din fosta plasă Tg. Lăpuș, care

aparținea pe atunci de fostul județ Someș, cu sediul administrativ la Dej.

Bine înarmați și înfofoliți împotriva gerului, urmăritorii au intrat în sat după lăsarea întunericului. S-au furișat hoțește, camuflați, pentru a nu fi descoperiți sau recunoscuți de colindători. Un conflict cu sătenii nu era de dorit. Ar fi dus la ratarea misiunii. De aceea, s-au postat la pîndă în trecătorile ce duceau spre casă și în jurul casei lui Alecsa. Se ațineau pe aproape și delatorii.

În acea noapte sfîntă a Nașterii Domnului ceva irezistibil l-a atras pe Alecsa spre casă. A fost sfătuit, a fost avertizat de tăinuitorii lui asupra pericolului care îl paște. Amenințarea plutea parcă greu în aer. O simțea și el, dar o sfida. Venea pe căi ocolite, doar de el știute, dar cu siguranța omului care se întoarce la casa lui după o lipsă îndelungată. A omului care vine direct, pe cărările cele mai scurte, pentru a ajunge cît mai repede. Pe la cîntatul cocoșilor satul răsuna încă de colinzi, Colindătorii se perindau de la o casă la altă, își încrucișau drumurile, era greu să-i recunoști în bezna nopții.

Alecsa a intrat în casă fără să fie observat. Soția l-a privit încremenită. Dar cunoscîndu-i încrîncenarea nu i-a zis nimica. Doar bătrîna Lodovica, soacră-sa, a prins din nou a-l căina, ca de alte dăți: „Alecsă, du-te și te predă, pușca și politica ți-or mînca capul!" Dar el n-o luă nici acum în seamă. Parcă nici n-o auzea. Soția, Susana, s-a urcat în podul casei de unde i-a coborît cîrnați și altă afumătură, pentru a-i pune merinde, deși presimțea că de astă-dată prea departe nu va ajunge.

În casă, a băut cîteva pahare de țuică. Și-a scos din tabachera de metal, cu țăcănitul ei caracteristic, o țigară pe care a aprins-o de la flacăra lampei. În acel moment, cei de-afară, urmăritorii, l-au recunoscut.

Ușa, trîntită cu violență, a fost dată în lături. În casă au năvălit „colindătorii" nepoftiți, înarmați, cu somația „Alecsa, predă-te!" Gazda nu a schițat nici un gest de apărare. Au tăbărît asupra lui, l-au imobilizat, după care au început să-l piseze cu paturile armelor.

Pe el și pe femeile din casă. Într-o cascadă de înjurături și cuvinte triviale pe care nici hîrtia nu le suportă.

Pe Alecsa l-au dus în casa unuia dintre delatori. La un semnal, toți urmăritorii s-au adunat acolo. Delatorul gazdă, în cămașă și izmene, cu mînecile suflecate, dădea impresia — cui vroia să creadă — că el n-ar fi participat la capturare. Împărțea milițienilor țuică, dintr-un ol de 10 litri. În mijlocul casei, plutonierul major Augustin Boariu, conducătorul grupului de hăituitori, se lăuda în gura mare: „Nu v-am spus eu? Cînd viu îl și prind. Fără mine n-ați fost în stare doi ani să-l prindeți!"

Fiica lui Alecsa, Mărioara, i-a adus aici tatălui său hainele de sărbătoare. Să se schimbe de cele de pe păduri. „Mă gîndeam că au să-l ducă la Dej, să-l judece — mărturisește ea. Cînd l-am văzut desfigurat în bătăi, m-a podidit plînsul. Nu mai plînge, dragu' tatii, m-a mîngîiat el. Dacă am zile și de-aici voi scăpa. Dacă nu, tot cu o moarte sînt dator. M-am dus apoi acasă și i-am spus soțului meu să prindă caii la sanie. Așa l-am dus pe tata la Tg. Lăpuș. Într-o sanie plină cu milițieni. A doua sanie ducea spre Tg. Lăpuș alt grup de milițieni. Apoi m-am întors acasă. Bănuiam că au să-l ducă la Dej, la județ".

Din mărturiile unor foști milițieni: „Pe Alecsa l-am adus la Tg. Lăpuș. De aici, plut. maj. Boariu, care ținea și locul comandantului Instrinski, aflat în concediu, a raportat telefonic la Dej. De acolo, glasul ofițerului securist Alexandru Briceag, supranumit „Biciul lui Dumnezeu pe pămînt", a sunat sec. Nu-l mai trimiteți la Dej. Duceți-l acasă și faceți „reconstituire". Adică? — a mai cutezat Boariu. Adică îl împușcați, dobitocule! Acuma ai înțeles? Omul a rămas descumpănit, cu gura căscată și receptorul în mînă. Alte lămuriri erau de prisos. De fapt nici nu era cine să i le dea. „Biciul lui Dumnezeu" trîntise de mult telefonul în furcă. Să-l împuște! De ce? Doar Alecsa se predase de bună voie. La arestare nu a opus nici o rezistență. Dar ordinul era ordin. În fața lui Briceag tremura întregul județ.

patul gropii au fost puși niște „oameni" care, înainte de a-i îngropa, i-au jefuit și de hainele de pe ei."

— Dar familiile celor împușcați n-au avut nici un cuvînt?

— „Familiilor nu li s-a dat voie nici să-i vadă măcar, decum să-i înmormînteze creștinește, după datină".

Sub comanda acelui rebut uman, care se numea Briceag, aparatul de represiune din Dej a renunțat în acea perioadă și la simulacrul de procese la modă. După arestări și anchetări bestiale, după maltratări și represiuni sîngeroase, în mai multe cazuri s-a trecut, așa cum am văzut, la crimă, la împușcarea fără judecată.

IV. GRUPUL DE REZISTENȚĂ „ȚIBLEȘUL"

DUPĂ RÎUOAIA, LA POALELE MUNTELUI

Cea mai numeroasă grupare de rezistență armată anticomunistă din Țara Lăpușului a acționat în Munții Țiblesului, între anii 1949—1953 și a fost condusă de Nicolae Pop al lui Ichim, fost pădurar în comuna Lăpușul Românesc. Pe parcursul existenței sale, grupul a numărat, cu alternanțe, în jurul a douăzeci de persoane. In funcție de venirea unora, plecarea sau căderea altora.

Nicolae Pop își avea gospodăria după valea Rîuoaia, la poalele Țiblesului, distanță de vreo 16 km de comună. Era pădurar, dar gospodărea și pămînt. Cam 19 hectare. E drept, aici pămîntul nu e din cel mai darnic, dar pentru creșterea animalelor e potrivit. De aceea creștea multe animale. Avea o moară pe apă, oloiniță, cazan de țuică. Se ocupa de albinărit. Toate le gospodărea pentru familie și împreună cu familia: soția Măriuca, fiica Eleonora și ginerele Gheorghe Bendrea, fiul Ichim, care era cioban la oi. Fiecare din familie își avea atribuțiile

bine rostuite. Alți doi copii ai lui lucrau și ei dar în vacanțe, fiind elevi: Aristina la Liceul „Andrei Mureșianu" din Dej, iar Ion la Școala Tehnică Forestieră din Năsăud. Mezinul familiei, Nicolae, avea doar un an. Nepotul, Viorel Bendrea, fiul Elenei, împlinea 3 ani. Mai avea Nicolae Popa o fată, Victoria, fiica cea mare, căsătorită, în județul Bistrița, cu învățătorul Simion Ciontea.

Așa arăta tabloul familiei Nicolae Pop în primăvara anului 1949. Iar el, la 51 de ani, era bărbat în puterea vîrstei.

Sîntem în perioada în care încep să apară și în pădurile Țibleșului primii fugari. La început dispăraţi, după care încep să se organizeze. Nicolae Pop le oferea hrană și adăpost, îi călăuzea, întrucît cunoștea mai bine ca oricare altul locurile, sihlele și ascunzișurile munților. Aici, după Rîuoaia, la poalele muntelui, și-a avut baza o bună vreme grupul de rezistență armat „Țibleșul".

Într-o noapte de mai din primăvara aceluiași an, 1949, în ograda lui Nicolae Pop, mare zarvă. Gazda iese afară cu arma de pădurar. Aici, patru inși înarmați — trei pădurari din localitate și un străin în civil — capturase pe unul din fugari, Vasile Pașca din Tg. Lăpuș și l-au adus aici pentru confruntare. Pașca din casa lui plecase dar a căzut într-o capcană. Adevărul nu a fost negat. Gazda a fost somată să predea arma de serviciu. Și a predat-o. După care a intrat în casă, și-a luat arma de vînătoare si a dispărut. Casa avea o ieșire prin spate, care dădea drept în Valea Liliacului, de unde începea desișul pădurii. Înainte de a pleca, Nicolae Pop a stins lampa pentru ca întunericul să fie si mai adînc în urma lui. A urcat în pădurea din coastă, pe care o avea în față și unde era ascuns un alt fugar, Vasile Hotea. Au coborît amîndoi în valea Rîuoaia.

Urmăritorii, văzînd că Nicolae Pop le-a scăpat, s-au mulțumit să-l ia cu ei pe Vasile Pașca. Au coborît si ei. Pe drum și-au aprins, fără grijă, țigările. Dar în vale au început să bubuie armele celor doi. Ecourile răspîndeau în noapte din celălalt versant. Și lăsau impresia că se trage din ambele părți. Însoțitorii au rupt-o la fugă, s-au ascuns, iar Pașca a revenit la ai săi. „Ai

381483

săi" însemnau: Vasile Hotea din Hărnicești, Ioan Rus din Sighetu Marmației, Ioan Tivadar din Rona de Jos, toți maramureșeni, aduși aici de către Vasile Pașca în urma eșuării grupului de rezistență de la Ieud, precum și Mircea Dobre, nepotul preotului din Boiereni. Acum, după cele întîmplate, grupul a sporit cu Nicolae Pop, cu Aristina și Ichim, copiii lui, care i s-au alăturat, cu Ion Mîț, un alt tînăr. „Eu eram vecin cu badea Nicolae, ne spunea fostul partizan Ion Mîț. Eram aici vreo patru-cinci familii izolate. După fuga lui, doamne ce chinuri am mai îndurat din partea autorităților pentru a-l denunța. Oamenii au fost bătuți și schinjuiți, dar degeaba. In toamnă trebuia să mă duc în armată. Văzînd eu mersul lucrurilor, m-am dus în pădure, la badea Nicolae".

Mai tîrziu grupul a sporit cu tinerii din Ieud.

CEI ȘAPTE DIN IEUD

„... In 1950, cînd a început colectivizarea la noi în sat, eu eram în armată. Întorcîndu-mă într-o permisie am găsit casa pustie. Grîul, mălaiul, slănina din pod, vaca și porcul din ogradă, tot mi-o luat criminalii de comuniști. Am simțit, așa, un junghi în inimă ca și cum s-ar fi rupt ceva în mine și gîndești că mi s-au întunecat mințile. M-o acuzat că fac parte dintr-o familie de chiaburi și țărăniști, că asta-i în contra intereselor statului" — ne povestește Chindriș Ștefan din Ieud. Și cazul lui n-a fost unic, căci sub diferite motive, aproape întreaga comună, socotită cea mai reacționară de pe Valea Izei, a fost sistematic terorizată și jefuită, ajungînd pînă spre iarnă în pragul foametei. „Pentru o cotă neachitată la timp, ori refuzul de a intra în ceapeu, zeci de săteni au fost bătuți, condamnați și aruncați în temniță. Atunci m-am și hotărît. Știam ce trebuie să fac. Odată întors la unitate (de muncă — linia ferată Salva

Vișeu), am luat legătura cu mai mulți consăteni care erau cu mine și șapte dintre noi ne-am înțeles ca după prima permisie să nu ne mai întoarcem. Așa am și procedat. Alături de mine — Chindriș Ștefan al lui Lehoaie cum mi se spune — din grup făceau parte Chindriș Vasile (frate-meu), Dunca Gavrilă al lui Bobuțu, Dunca Ileș tot al lui Bobuțu (verișor), Chindriș Dumitru al lui Adam, Hotico Ion al lui Ceacu și Hotico Dumitru (fratesău). După vreo două săptămîni petrecute în hotarul Ieudului, ne-am gîndit că ar fi bine să ne unim cumva cu grupul „Țibleșul" de a cărui existență știam de mai mult timp și cu care țineam legătura prin preotul din sat, Dunca Ion-Joldea. Urmărit el însuși și persecutat de comuniști, cunoștea grupul lăpușean și întreținea relații cu el. Întîlnirea a avut loc în Aldiori. Cam pe la sfîrșitul lui august, începutul lui septembrie 1950. De-om reuși om reuși, mi-am zis, dar un singur gînd nu-mi dădea pace, c-am lăsat acasă o nevastă tînără și o fetiță abia de șase luni, care nici măcar n-a apucat să mă cunoască, să știe că i-s tată. Așa cum vă spun, am lăsat-o de șase luni și am aflat-o de 15 ani".

DE RUSALII, DUPĂ PROVIZII

După plecarea lui Nicolae Pop pe păduri, asupra celor din familie, rămași acasă, organele de represiune au început o prigoană cumplită. Relatează Elena Brendea, fiica fugarului:

„La scurt timp după cele întîmplate, ne-au arestat pe toți și ne-au dus la postul de miliție din comună. Mama și Măriuca nu erau acasă. Erau la tîrgul de Armindeni în Tîrgu Lăpuș să vîndă niște miei. Acolo au reținut-o, i-au confiscat banii și au adus-o la miliția din comună. Au urmat trei zile și trei nopți de bătăi și de umilințe. Cel mai greu au chinuit-o pe mama pentru ca să spună unde a fugit și unde se ascunde tata. Era să-și dea sufletul. Ca să nu moară, au chemat medicul

să-i facă o injecție. Dar n-au chemat medicul uman, ci pe cel veterinar, spunînd că acela-i pentru vaci și scroafe. După ce au ținut-o trei zile în fața miliției, învelită într-un cearșaf, au dus-o într-o căsuță a lui Floarea Podean, femeie de serviciu la miliție. La o săptămînă am adus-o acasă. A zăcut la pat 17 săptămîni. Ne-au stabilit domiciliu forțat. Nu aveam voie să părăsim comuna. Trebuia să ne prezentăm la miliție de trei ori pe zi și o dată la miezul nopții. Am trăit momente de groază. In vara anului 1950 ne-au confiscat bucatele, vreo 1000 kg orz și 400—500 kg de grîu, pe care le-au depozitat pe un teren lîngă sfatul popular, au înfipt un steag roșu în vîrful grămezii, strigînd în gura mare: Din astea nu vor mai mînca banditii!, adică partizanii".

Și totuși, deseori, ei de aici, de la casa lui Pop Nicolae din Rîuoaia, se aprovizionau. Consemnul era următorul. Dacă vezi în pridvorul casei năframă albă te poți apropia. Trecere liberă. În schimb, dacă vezi năframă neagră, depărtează-te cît mai repede. Pericol. Urmăritorii sînt postați la pîndă. Orice imprudență te poate costa viața.

Așa s-au și petrecut lucrurile în acea sîmbătă de Rusalii, după-amiază. Înaintau spre casă, la distanță unul de altul (nu se deplasau în grup), Ion Mîț, Nicolae Pop, Aristina, Ioan Rus și Vasile Hotea. Cel din frunte, Ion Mîț n-a fost atent la semnal. Înainta. Deodată s-a trezit cu cîțiva urmăritori că îi sar în spate. A fost dezarmat și culcat la pămînt. Acesta a fost incidentul de la Rîuoaia din care au reușit să scape cei cinci plecați după provizii de Rusalii.

„HAIDUCUL"

În vara anului 1991 ne aflam, împreună cu învățătorul Viorel Bendrea, nepotul lui Nicolae Pop, după Rîuoaia, pe locul unde și-a avut bunicul său gospodăria.

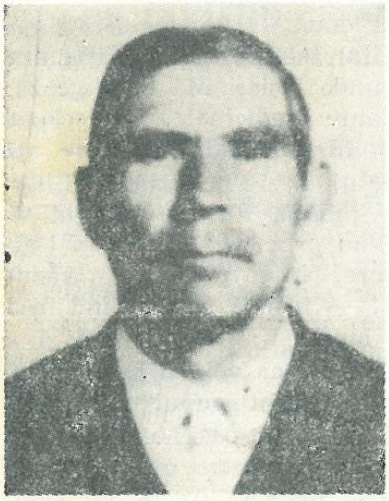

Ion Mîț

Îl aveam ca interlocutor pe fostul partizan Ion Mîț, cunoscut și sub numele de „Haiducul". Stăm la umbra unui cireș și ne relatează întîmplări din anii de haiducie. De jur împrejur, cît cuprind privirile, măguri, versante, povîrnișuri. Locurile lor preferate pentru a nu fi descoperiți de urmăritori. Vrem să auzim din gura lui cele petrecute la Rîuoaia. **„Cum s-a întîmplat?"**

„Veneam încoace spre casa lui badea Nicolae. Eram în față. După mine, ceilalți, la distanță unul de altul. Deodată, în față mi se ridică din pîndă un milițian și îmi înfinge automatul în piept. Ești prins! — îmi zice. Apuc țeava automatului, dar mă lovește peste mînă, mai să mi-o rupă. Sînt dezarmat și pus să mă culc la pămînt cu fața în jos și mîinile la spate. N-am încotro. Mă supun. Ai noștri observă ce se petrece și deschid foc. Deschid foc și urmăritorii. Paznicul meu se antrenează și el în hărmălaia asta. Profit de neatenția lui de moment, mă ridic, îmi apuc arma, și la pădure. Sînt observat și se trage. Dar mă afund în pădure. Simt o arsură puternică în spate. Dar alerg. Mi-e sete și mi se uscă gura. Mă opresc la un pîrîu și mă aplec să beau apă, să-mi spăl fața transpirată. Ceva mă strînge de spate. Apa se înroșește de sînge. Sînt rănit. Mi se înțepenește și mîna peste care mă lovise miliționul. Alerg în continuare spre tabăra noastră. Ajung. Santinelă era Mircea Dobre. Mă recunoaște. Îi povestesc ce s-a întîmplat. Ca prim ajutor

curăță un cartof și-l taie în două. O parte mi-o pune pe rana din spate, pe unde intrase glonțul, iar cealaltă parte pe rana din față, pe unde ieșise. Mă bandajează. Ai noștri m-au tratat cu plante medicinale. Am scăpat fără prea mari complicații". **„Dar ceilalți, cu care ați fost plecat în misiune?"** „Într-un tîrziu au sosit și ei, sănătoși. De cum au intrat în tabără, Rusu a început să strige: L-au prins pe Mîț! L-au prins pe Mîț! Cum l-au prins, Mîț e aici — zice Dobre. Nu se poate, am văzut cu ochii mei cînd l-au prins! — insistă Rusu. Cînd m-a văzut, Rusu, care era cam ateu, și-a făcut cruce și a spus: De-acum încep să cred și eu, ca voi, în Dumnezeu, în minunile Lui!" **„În misiuni pleca tot grupul?"** „Nu plecam numai cîte trei. Unul intra în casa unde aveam legătura, iar doi păzeau. Dar și la aceste întîlniri mergeam cu multă grijă. Ne luam toate măsurile de asigurare. Odată întîlnim în pădure un om venit cu carul după lemne. Eram cu badea Nicolae. Intrăm în vorbă cu omul. Și-a dat seama că sîntem „oameni de pădure", cum ne ziceau ei. Eram în hotarul unui sat învecinat. Omul ne-a povestit cum într-un an a cumpărat draniță din Lăpușul Românesc, de la unul Pop Nicolae. Și te-a înșelat omul acela? — întreabă badea Nicolae. Nu, vine răspunsul. Dumnezeu să-i deie sănătate, tare bună draniță mi-o vîndut. Mi-am drăniț it casa. Și nu mă cunoști? — întreabă iar badea Nicolae. Omul se uită mai atent la el și-l recunoaște. I-a mai mulțumit o dată și la plecare ne-a spus să-l așteptăm că ne va aduce ceva de mîncare. L-am condus pînă la un loc unde ne-am stabilit punctul de întîlnire. Omul a venit dar noi nu mai eram acolo. Ne-am ales un alt loc de așteptare. Abia cînd am văzut că vine cu adevăratelea singur, fără însoțitori, că nu e nici un pericol să fim prinși ne-am anunțat prezența. Așa era. Nu făceam nimic fără măsuri de prevedere. Și în privința aceasta badea Nicolae era foarte sever".

„DE ÎNVIERE LE-AM DUS SFÎNTA PASCĂ, DUPĂ OBICEIUL CREȘTINESC"

Viața pe păduri, în munți, era aspră. Se dormea pe apucate, iepurește. „Dormeam direct pe pămînt sau în căpițe de fîn — ne relata fostul partizan Ioan Rus. Iarna, pe zăpadă. Aveam o foaie de cort în care mă înfășuram. Foaia de cort îngheța și mă strîngea. Tresăream înspăimîntat. Aveam impresia că am fost prins".

Membrii grupului de rezistență au fost susținuți însă tot timpul de locuitorii comunelor care vedeau în aceștia o speranță împotriva dictaturii comuniste. De aceea îi alimentau pe fugari cu informații, hrană și îmbrăcăminte. Mulți, descoperiți fiind, aveau să îndure luni și ani grei de temniță. Stau mărturie acestui fapt zecile și zecile de declarații ale foștilor deținuți politici și deportați în Bărăgan din zona Lăpuș. Iată cîteva spicuiri.

● **Șofron Perța,** Libotin, nr. 237. „În 1951 a apărut pe la noi un grup de oameni care stăteau în pădure. Am luat legătura cu acești oameni care trebuiau alimentați, îmbrăcați și informați. O noapte de Înviere am petrecut-o, eu și socrul, Nicolae Perța, împreună cu acest grup. Le-am dus să servească sfînta pască așa cum e obiceiul creștinesc pe la noi. În 1952, unul dintre noi, Pavel Boga, a fost arestat și dus de-acasă. Ce s-a întîmplat cu el nu știe nimeni fiindcă nu s-a mai întors niciodată. Noi ne-am continuat activitatea. După un an, la 14 octombrie 1953, am fost și noi arestați."

● **Maria Bud,** soția lui Dumitru Bud (decedat), Grofii Țiblesului, nr. 157: „Soțul meu era cărăuș. Transporta lemn de brad din pădure. La prima întîlnire cu acest grup le-a dat mîncarea pe care o avea la el și ceva haine. Cînd s-a întors din pădure l-am întrebat de haine și mi-a spus că le-a dat unor partizani care se găsesc în munți. După aceea, periodic, le ducea haine și alimente, ca și alți localnici. Asta timp de aproape doi ani. În data de 5 martie 1952 a fost ridicat și dus de acasă. A fost judecat și condamnat la 5 februarie 1953, deci după aproape un an de la arestare.

A stat în închisoare pînă la 7 octombrie 1955, cînd a fost pus în libertate în urma unei grațieri."

● **Vasile Perhaița**, Libotin, nr. 261: Eram gestionar la cooperativă și aveam un prieten cu numele Nicolae Frenț, referent la Sfatul popular Rogoz. Venind odată amîndoi acasă la Libotin, mi-a vorbit despre acest grup de oameni fugiți pe păduri. În seara aceleiași zile ne-am dus la ei, la o casă din hotar, cu mîncare. Am aflat că s-au refugiat la noi la casa din locul numit Săcătură, din hotarul Lăpușului Românesc, unde au fost descoperiți de urmăritori. Am fost de mai multe ori la ei, acolo, la acea casă, sau în altă parte, unde ne înțelegeam să ne întîlnim pentru a le duce hrană și haine. Dar au fost descoperiți mai mulți cetățeni care i-au tăinuit și le-au dus cele de trebuință. Eu am fost arestat în noaptea de 13 spre 14 octombrie 1953. Mi-au pus cătușe la mîini, m-au legat la ochi și m-au dus cam un km pînă la o mașină. În mașină mai erau Șofron Perța și Petre Bude. Tot în acea noapte de octombrie au mai fost arestați patru cetățeni din Hărnicești, rudenii de ale lui Vasile Hotea, cel din grupul de rezistență".

La Asociația Foștilor Deținuți Politici, din zona Lăpuș, al cărei președinte este domnul învățător Andrei Pop, el însuși fost deținut politic în cazul grupului de rezistență de care ne ocupăm, pe atunci proaspăt absolvent al Școlii Normale din Năsăud, ne-au fost prezentate nu mai puțin de 70 de asemenea cazuri: foști deținuți politici sau deportați în Bărăgan. Ani grei de închisoare sub același cap de acuzare: „uneltire contra ordinii sociale".

„ȚINE, DOAMNE, PARTIZANII, PÎNĂ VIN AMERICANII"

Iată și un alt caz semnificativ de solidaritate a satului cu partizanii, relatat de Ion Mîț. „Într-o zi a venit unul din Costeni și ne-a zis: haideți la noi că noi

vă știm de oameni de pădure și o să vă ocrotim. Ne-am dus. Fie ce-o fi — ne-am gîndit. Nu aveam de ales. Așa eram de încolțiți de securitate. Era unul, Țura Ion, secretarul de partid din Costeni. Și ne-a zis așa: bade Nicolae, eu sînt secretarul de partid al satului. Ca secretar de partid am misiunea să duc trupa de securiști să vă prindă. Dar securiștilor le-am spus următorul lucru: obligația mea este să vă cazez și n-am unde decît la școală. După ce i-a cazat în școală a venit la badea Nicolae și i-a spus că totul este în regulă. Badea Nicolae l-a întrebat ce înseamnă în regulă. I-a răspuns: simplu, le-am spus că partizanii trebuie căutați în munți. Ca atare i-am dus în munții Șatra și nu v-au găsit. Păi cum dracu să ne găsească cînd noi am fost dați în primire și eram adăpostiți tot la un membru de partid din sat care ne-a spus: fraților, vă adăpostesc în podul casei. Eu sînt membru de partid și securitatea nu va veni să mă cerceteze. Însă în zona Lăpușului este un obicei care se cheamă „fărtăție". Și la noapte, fărtații mei vin că avem petrecere de fărtăție. Dacă vreunuia dintre ei îi vine prin cap ideea să urce în podul casei, casa are perete dublu. Dacă și pe mine mă cercetează Securitatea, soluția este simplă. Avînd peretele dublu, trageți scîndura, lăsați-vă între pereții bubli, și după ce ați intrat acolo, trageți din nou scîndura peste voi și-apoi securitatea n-are decît să defileze în tot podul cu cismele lor că nu vă mai găsește. După ce ne-a spus toate astea, ne-a urcat în podul casei și a luat scara de la pod. Nu ne-a cercetat nimeni în noaptea aceea. „Comunistul" din Costeni avea podul casei din scîndură de brad. Scîndura avea cepuri. Noi am scos un cep, cum scoți un dop și ne uitam pe rînd ce fac „fărtații" în casă. După ce s-au îmbătat cîntau de mama focului „fărtații": „Ține, Doamne, partizanii, pînă vin americanii". Am rămas înlemniți. Nu ne venea să credem că oamenii ăștia țin atît de mult cu noi. Și nu știau, nu aveau cum să știe că noi eram chiar deasupra mesei lor, în podul casei "

IEȘIREA DIN ÎNCERCUIRE

După incidentul de la Rîuoaia, din sîmbăta de Rusalii, Nicolae Pop și grupul său au evitat locul, știind că gospodăria sa de aici era un fel de capcană, în care era așteptat să cadă. De altfel și soția lui coborîse la casa din sat. Grupul avea sprijinitori în toate satele. Dar și urmăritorii, de-acum detașamente de intervenție M.A.I., și-au sporit efectivele și și-au extins zona de urmărire.

Cînd au văzut că la Rîuoaia capcana nu mai are trecere, au devastat gospodăria. Au împușcat cei patru cîini: pe cel al casei în lanț, iar pe ciobănești la oi. Oile le-au dus la sfatul popular. Mielele oprite pentru prăsilă le-au sacrificat. Cu brînza din bărbînțe și-au umplut ranițele. Lîna de pe cele 150 de oi s-a făcut și ea nevăzută. Ce le-a prisosit au aruncat în Valea Liliacului. Aici și-a aflat sfîrșitul și prisaca de albine. Pentru ca să șteargă orice urme au dat foc gospodăriei. Totul a ars: casă, șură, găbănaș, grajduri, cotețe. Pînă și pomii din preajmă s-au mistuit cuprinși în flăcările inconștienței și răzbunării. Toată truda unui om, a unei familii, a unor generații chiar, s-a transformat în scrum.

Iarna a adus zăpadă abundentă. În munți nămeții s-au ridicat pe alocuri pînă la doi metri. Dar grupul se pregătise din timp pentru greutățile iernii. În Groape, spre vîrful Minghet, își amenajase un adăpost în acest scop. Un buncăr în care-și adunase alimentele necesare. Aveau tot ce trebuie unei gospodării numeroase pentru o iarnă. Dar nu poposeau aici decît atît cît era necesar. Pentru a nu fi descoperiți, ei și sursa lor de existență. Într-una din zile staționau într-o zonă dinspre Grosii Țibleșului. Omul lor de încredere, Găvrilă Pop din localitate, a dat semnalul că sînt în pericol de a fi capturați. Nicolae Pop a ordonat scurt: hîrzoabele pe picioare și la drum! (Hîrzoabele sînt niște împletituri din nuiele de formă circulară care-i ajutau la mers pentru a nu se scufunda în zăpadă). În felul acesta au fost mai

iuți de picior decît urmăritorii. Au luat-o spre Minghet, de aici la Rîuoaia, pînă în locul zis Colnic, unde își avea casă și își ierna oile Nicolae Pop — Soficău. La înțelegere, acesta i-a condus cu turma, ștergîndu-le urmele. Pentru fapta sa a executat 7 luni de închisoare, deși a încercat să se justifice că a fost obligat de către partizani să o facă. Știau ei ce știau. De aceea, nici l-au crezut, nici l-au iertat. Grupul a luat-o pe Rîuoaia în jos. A ieșit din încercuire.

AȘEZĂRILE DE IARNĂ

Trei ierni au petrecut în munți membrii Grupului de rezistență „Țibleșul". Trei ierni grele dar pe care le-au traversat cu bine, datorită bunului spirit de organizare. Relatează, în continuare, Ion Mîț — Haiducul: „Prima așezare de iarnă am avut-o în fața Gruimanilor, înspre Grosii Țibleșului. Apoi ne-am construit alta la Cîrligătură. Ultima am avut-o la Deleți, între Mara-ramureș și Grosi". **„Cum arăta o astfel de așezare?"** „Ca un bîrlog încăpător, săpat în pămînt, acoperit cu lobe din lemn de fag, peste care am pus pămînt, peste pămînt frunze și am plantat boscheți. Era imposibil să fie descoperit, doar dacă cineva venea și dădea cu nasul în ușa bordeiului. În 15 februarie 1952, țin minte că un avion s-a tot învîrtit deasupra zonei și a fotografiat, dar nu avea cum să ne observe ascunzișul. Înăuntru, buncărul era podit, tot cu lobe, peste care am pus cetină de brad, iar peste cetină piei de oaie. Dormeam așezați pe două rînduri". **„Cum rezolvați aprovizionarea?".** „Totul era pregătit din toamnă, cu sprijinul oamenilor de legătură și al țăranilor din zonă. De pildă, un om planta într-un anume loc cartofi pentru noi. La vremea recoltatului ne trimitea vorbă că-i putem culege. Noi mergeam noaptea, îi culegeam și-i transpartam în buncher. În felul acesta nici omul nu era implicat că ne-ar

fi aprovizonat. Alții ne ajutau cu făină de mălai. Pe iarnă pregăteam cîte 4—5 mierțe de făină, pe care o amestecam cu sare ca să nu se altereze și coceam din ea pîine de mălai. Aveam un cuptor clădit din piatră. Făina de grîu era mai puțină și o foloseam doar pentru rîntaș și de sărbători. Pentru frămîntatul pîinii ne-am meșterit coveți din paltin. Aveam berbințe cu brînză de oaie, o cadă cu varză murată. Cei șapte tineri din Ieud asigurau de la maramureșeni lapte acru și zer în berbințe. La pregătitul mîncării fiecare avea misiunea lui. Unii asigurau lemnele de foc, alții frămîntatul pîinii. Eu eram responsabil cu cuptorul. Pașca și Aristina erau cu bucătăria. Aveam meniul stabilit pe zile, din toamnă pînă în primăvară, porții fixe pe oameni. Duminica mîncam carne de oaie și lapte acru". **„De unde aveați carne de oaie?"** „În toamnă, gospodarii din Grosii Țibleșului au adunat pentru noi 20 de oi, dar în așa fel încît nu știa unul de altul că a dat cîte o oaie. Le-am trecut peste Hudin, le-am belit, am pus carnea cîteva zile în putini, după care am afumat-o. Toată iarna am avut carne de oaie."

„AȘA DE CRIMINALI N-AM FOST CA SĂ-I OMORÎM PE SOLDAȚI..."

Era iarna lui 1952 cînd prin zona Lăpușului începuse seria unor noi arestări masive. Izolați în fortul lor din Țibleș de vitregiile anotimpului friguros și de pumnul tot mai încleștat al securității, partizanii se aflau într-o stare destul de dificilă. Dacă mîncarea nu le lipsea, ruptura cu lumea și îngrijorarea pentru cei de-acasă îi copleșeau pe toți. Așa s-a întmplat că într-o sîmbătă, trei dintre ieudeni, respectiv Găvrilă Dunca, Ion Hotico și Ileș Dunca au cerut să fie lăsați să meargă pînă

în sat să culeagă și informații despre ce se mai petrece în Țara Maramureșului.

● **Ion Miț:** „Badea Nicolae, care era un om foarte sever, n-a fost de acord pentru că, zicea, ar fi lăsat urme pe zăpadă și s-ar putea să fim descoperiți. Era, totuși, o periodă liniștită și am insistat pe lîngă el să le dea drumul. Pînă la urmă s-a învoit. Ieudenii și-au luat hărzoabele pe picioare și au plecat."

Găvrilă Dunca

N-au reușit să ajungă pînă la casele lor, dar au primit de la o stînă datele care îi interesau. Despre familii, vești relativ liniștitoare. Însă împotriva grupului de rezistență era clar că se pregătea de cîtva timp ceva de proporții. Cu acestea, și în plus cu ceva alimente, fac cale întoarsă. În apropierea taberei, nu mică le-a fost mirarea văzînd în fața lor cum urcă coasta, dinspre un pîrîu, militari înarmați.

● **Găvrilă Dunca,** unul dintre participanți: „Noi eram trei, ei erau pe puțin 30. Ce să facem? Cum urcau liniștiți, în șir indian, am fi reușit să-i măcelărim pe toți. Dar n-am avut noi inima aceea. Pentru că atîta de criminali n-am fost să-i omorîm pe soldați pe la spate. De fapt, vorba comandantului nostru, badea Nicolae: „Mă, băieți, nu trageți în oameni că nu tinerii ăștia ne fac răul, ei îs tot copiii noștri, ci alții mai mari care nu se bagă în față. Am urcat în vîrful dealului pe de altă parte și i-am anunțat pe ai noștri printr-un semnal. Am tras focuri de armă și am strigat. Aveți grijă că se îndreaptă armata spre voi. Apoi am luat-o înapoi pe unde am putut, spre Maramureș".

● **Ion Miț:** „La auzul semnalului de pericol, badea Nicolae s-a înfuriat pe el că a dat drumul ieudenilor, s-a înfuriat pe noi ca am insistat să-i învoiască, s-a înfuriat pe cei trei că au plecat și acum, din toate aceste pricini, iată-ne cu armata pe cap. A început să-i joace mușchii obrajilor și a dat drumul singurei lui sudalme: «Prescura și răsăritul lor!» Ne-am retras în spatele locului unde ne improvizasem tabăra și ne-am adăpostit după copaci. A început schimbul de focuri. Soldații au tras mult și bine în colibele noastre. După un timp au încetat focul crezînd că am murit cu toții. Mă — zice badea Nicolae — mai trageți și voi așa, 2-3 focuri, să nu creadă că chiar am murit. Am tras. Din cealaltă parte s-a dezlănțuit din nou un potop de foc I-am lăsat să tragă cît au poftit. Noi ne-am văzut de drumul nostru".

● **Găvrilă Dunca:** „Noi am mărșăluit pînă la hotarul Ieudului, la stîna lui Grigore Dunca Boboiog, care era cumnat cu camaradul nostru, Ileș Dunca. Dar omul ne-o zis, fără supărare, că are familie, greutăți și se teme să ne primească. Noroc că nu departe era o altă stînă, a lui Vasile Țiplea—Bica, un om tare de omenie. El ne-a ospătat, ba ne-a dat și o oaie pe deasupra. După aceea ne-am dus în Fața Măgurii și ne-am ridicat un acoperiș de colibă să avem unde dormi. Cu Boboiog ne-a fost tîrgul să coboare în sat după mîncare și să ne-o aducă a doua zi. Numai că, pe dimineață, n-am apucat bine să ne strîngem cîteva lemne de foc că dintre niște vreascuri am și auzit somația: «Stați, predați-vă!» Eram înconjurați. În învălmășeala strigătelor și a focurilor de intimidare nici n-am mai apucat să punem mîna pe arme. Ne-au legat și ne-au tîrît așa pînă în sat, în bătăi și înjurături, să mărturisim unde-s ceilalți. Dar n-aveam ce le spune. Lui vărumeu Ileș, pentru că a îndrăznit să le rîdă în față, i-a trăznit una de l-o pus cu picioarele în sus. Satul era tescuit de armată. Credeau că ne-am întors toți șapte. N-a rămas casă din sat nerăsturnată și neperchezițională. Aruncați într-o mașină militară descoperită, ne-au dus la postul de miliție. Apoi, la Securitatea din Bistrița."

FEȚE BISERICEȘTI ÎN GRUPUL DE REZISTENȚĂ

În Grupul de rezistență „Țibleșul" întîlnim și fețe bisericești: Atanasie Oniga, preotul greco-catolic din Lăpușul Românesc și Vasile Pașca din Tîrgu Lăpuș, absolvent al Acadamiei Teologice Ortodoxe Române din Cluj, profesor de religie. Cum se explică prezența lor aici? Date despre părintele Oniga găsim în Sentința nr. 500, dată în Dosarul nr. 4/1949 de către Tribunalul Militar Cluj, publicată în anul 1990 (iunie—iulie), de către avocat Victor Toma în „Deșteptarea Credinței", revistă lunară editată de Asociația „Biserica Română Unită" Dej. Rezultă în fapt că s-a opus pe toate căile, el și credincioșii pe care-i păstorea, trecerii forțate la ortodoxism.

Spicuim din sentință: „Astfel, în ziua de 22 octombrie 1948, cînd comisia de unificare (este vorba de comisia pentru unificarea bisericilor greco-catolică și ortodoxă — n.n.) a venit în comună, a găsit populația agitată și determinată prin propagandă de inculpatul Oniga Atanasie și soția sa, Oniga Clara, astfel că populația agitată care era gata de scandal, a determinat comisia de unificare să plece, deoarece inculpatul Oniga nici nu a vrut să se înțeleagă cu comisia respectivă. (...) De asemenea, înainte de această dată, inculpatul Oniga Atanasie, în predicele ce le ținea în biserică, spunea că de religia si de legea în care s-au născut să nu se lase niciodată și sub nici o formă. Toate acestea au determinat populația din comună, ca în stare de agitație, cînd intră cineva autoritate străină în comună să se adune la locuința preotului inculpat Oniga, făcînd de gardă, pentru a se opune cînd preotul va fi ridicat de autorități".

În 26 octombrie 1948, în comună a venit secretarul de plasă al P.M.R., Ploian Timofte, cu Rozar Gheorghe și Rus Gheorghe, „fiecare pentru alte interese decît unificarea bisericilor" — se mai spune în sentință.

Era Sfîntul Dumitru și la biserică se ținea slujba. După terminarea serviciului religios, zvonindu-se că în comună au venit „membrii ai P.M.R.", mulțimea (apreciată la 400—500 de oameni) l-a condus pe preot la locuința sa. A rămas aici o gardă de pază, iar ceilalți s-au dus la primărie „unde erau membrii P.M.R. pe care i-au înconjurat strigînd foarte agitat: Voi ați venit să ne ridicați pe preot, să ne luați legea și religia?" Între timp a sosit la primărie și o parte din tineretul care se afla la horă, înștiințat de Ruxanda Mîț că „au venit comisii să ridice pe preot". Lumea a început să-i huiduie, „aruncînd cu pietre în ei, răsturnîndu-i de pe motocicletă, cînd au căutat să fugă mulțimea s-a luat după ei, strigînd și alarmînd populația care ieșea cu sape, furci și pari lovind în membrii P.M.R. pînă aceștia au căzut jos cu capetele sparte". În sentință se mai spune: „Populația satului a fost alarmată de Toma Vasilica a lui Nicolae care a fugit la biserică și a tras clopotele într-o ureche pentru alarmă."

După un asemenea final e lesne de înțeles ce s-a întîmplat. Au urmat arestările în masă. Apoi procesul. Prin sentința din 15 februarie 1948, mulți au fost condamnați la închisoare pe diferite termene. Preotul Oniga a fost condamnat la un an și jumătate închisoare corecțională pentru delictul de instigare publică. A fost condamnat în lipsă. N-au mai apucat să-l aresteze. Luase drumul codrului.

NOAPTEA SFÎNTULUI BARTOLOMEU

Reluăm, împreună cu domnul Nicolae Puiu Oniga, fiul preotului Atanasie Oniga, firul evenimentelor de la Lăpușul Românesc din ziua de 26 octombrie 1948.

„Datele cuprinse în sentința Tribunalului Militar Cluj sînt reale dar incomplete și unilateral prezentate

de justiție, ne spune interlocutorul nostru. Starea de agitație, împotrivirea de masă față de trecerea forțată la ortodoxie a fost caracteristică și altor localități din zonă (Grosii Țiblesului) unde majoritatea credincioșilor erau greco-catolici. La Lăpușul Românesc, comună pe atunci cu peste 6.000 locuitori și cu două biserici în funcțiune, această stare a fost accentuată de persecuțiile la care a fost supus preotul Atanasie Oniga. În acea perioadă tot timpul era sub supraveghere. A fost arestat de cinci ori, dus la Dej, torturat. La conducerea Securității județului Someș era pe atunci unul Briceag, om dur, arogant și cinic. Venea la vînătoare în Țibleș, el cu motocicleta, suita lui cu mașina. De fiecare dată trăgea la popa Tănase, cum îi spuneau sătenii tatălui meu. Se ospăta. Bea țuica cu paharul de vin, apoi își trimitea subalternii și-l arestau pe preot. Într-un rînd, după ce s-a ospătat, l-a arestat și l-a dus la Dej chiar el. După fiecare arest de cîte o săptămînă, venea acasă zdrobit.

În ziua de 26 octombrie era sărbătoarea Sfîntului Dumitru. Ambele biserici au fost tixite de credincioși. În timpul slujbei religioase, grupul de activiști P.M.R. venit de la Plasa Tg. Lăpuș au băut la bufetul din comună, după care s-au dus la primărie. După ieșitul de la biserică, oamenii s-au adunat în fața primăriei să se intereseze cu ce scop au venit aceștia, dar n-au intrat în primărie. Au ieșit ei, activiștii, afară și i-au jignit pe oameni cu cele mai murdare cuvinte, pe ei, pe preoți, biserica și religia. (Unul dintre activiști era țigan lingurar din Răzoare). Dacă nu se comportau așa, nu se întîmpla nimica. Așa că ei au provocat scandalul.

Ce s-a întîmplat de fapt? Oamenii, mai ales cei tineri, au găsit de cuviință, din proprie inițiativă, să-i pedepsească pe activiști pentru injuriile ce le-au fost aduse, așa că activiștii au fost puși să intre în apa rece a rîului Lăpuș pînă la genunchi, îmbrăcați cum erau și de acolo să-și facă semnul crucii și să ceară cu glas tare iertare de la Dumnezeu și de la cei pe care i-au jignit. Cînd lumea de pe mal se amuza mai bine, iar cei aflați în apă executau binișor semnul crucii, apare preo-

tul Oniga, atras de zarvă și rămîne încremenit la cele ce-i văd ochii. Oprește imediat spectacolul. Activiștii au ieșit din rîu ca din apa Iordanului. Preotul a cerut scuze pentru cele întîmplate. Le-a asigurat ieșirea din comună, pentru a evita noi reacții din partea sătenilor înfuriați.

Peste noapte, comuna a fost luată cu asalt de mașini militare venite de la Dej, tixite de trupe M.A.I. Populația a fost înștiințată asupra pericolului prin clopotul bisericii. Lumea a ieșit în curți și în șosea. Sub focul armelor deschis spre intimidare și teroare, a început arestarea în masă. Arestații au fost transportați mai întîi la Tg. Lăpuș unde au fost triați, apoi la Dej și de aici la Cluj, unde au fost judecați.

Iată ce scrie despre sosirea lor la Cluj profesor dr. Ion M. Bota în revista „Viața Creștină" din februarie 1990: „Aflat într-una din celulele Penitenciarului din Cluj i-am primit cu dragoste și admirație, într-o noapte friguroasă, plini de sînge și cu hainele zdrențuite, ca după o luptă înverșunată cu slujile Satanei. Erau cu toții mîndri că au rezistat atacurilor cu gloanțe și baionete și că nu și-au părăsit credința lor creștină românească".

Pentru locuitorii Lăpușului Românesc, noaptea de Sfîntul Dumitru a anului 1948 a devenit ceea ce în istorie a fost Noaptea Sfîntului Bartolomeu."

GRUPURILE DE SPRIJIN PENTRU PARTIZANI

Arestările în masă făcute la Lăpușul Românesc, dar și la Groșii Țibleșului, între care se numărau și familiile preoților din localitățile respective, creează în zonă o stare generală de tensiune și împotrivire față de autoritățile comuniste, de simpatie și de sprijinire a celor

care au ales nesupunerea, calea codrului. În satele amintite, la Suciu de Jos, unde s-a refugiat preotul Atanasie Oniga, cît și la Suciu de Sus, se înrolează în mișcarea de rezistență numeroși cetățeni, constituiți în adevărate grupuri de susținere a partizanilor, cu sarcini precise: culegere și prelucrare de informații referitoare la mișcările urmăritorilor, fixarea parolelor utilizate pentru transmiterea acestor informații, amenajarea unor adăposturi sigure, procurarea de alimente, medicamente și haine.

În localitatea Suciu de Jos, acțiunea este coordonată de tînărul țăran Tănase Oniga, nepotul preotului Oniga, care venise recent din armată. Cu sprijinul altor țărani, între care Teodor Nechita a lui Dionisie, Nicolae Oniga, Dionisie Filip și Roman Bota al Turcului, Tănase Oniga organizează adăposturi pentru fugari în diverse puncte ale hotarului: Dobra, Vidinoaia, Păltinoaia, Surunc ș.a. Acestora li se mai atașează Constantin (cojocarul).

La Suciu de Sus, alți țărani curajoși, cum au fost Petru Pop al lui Ioanu Petrii, Teodor Pașca al lui Șofron, Ion Chendeș al lui Ananie, Ion Mureșan de la Tarnița, Gavril Ropan asigură adăpostirea și aprovizionarea preotului Oniga și a studentului medicinist Mircea Dobre, nepotul preotului din Boiereni. Adăposturile existau aici în pădurea Breaza, pe Valea Malului și la Tarnița, pe Strîmbu.

În disprețul lor față de biserică, noile autorități au instalat în Groșii Țibleșului ca preot un pădurar-vînător care, spre mirarea sătenilor, intra în biserică cu arma și cîinele de vînătoare. Rezema pușca de altar, în timp ce potaia intra și ieșea nestingherită pe Ușile Împărătești. De fapt, la scurt timp de la numire, noul „preot", intuind mascarada, a părăsit preoția și satul, reîntorcîndu-se la adevărata lui menire, jurîndu-și în sinea sa să nu mai schimbe pușca cu patrafirul.

La înmormîntarea lui Andrei Oniga, tatăl preotului Atanasie, urmăritorii au instalat cu două zile înainte puncte de pază și captură în podurile șurilor învecinate. Preotul a fost înștiințat de acest lucru și a urmărit

înmormîntarea tatălui său, în decembrie 1949, din locul numit Poderei.

De menționat și faptul că tînărul țăran Tănase Oniga a mijlocit trei întîlniri ale preotului cu fiul acestuia, Puiu, căruia, elev fiind la Școala tehnică minieră din Baia Mare, îi era interzis accesul în Țara Lăpușului.

Grupul de sprijin al partizanilor a mai organizat o întîlnire a preotului Oniga cu soția sa, Clara, după ieșirea acesteia din închisoare. Întîlnirea a avut loc în casa Mariei Stoici din Suciu de Jos, cu sprijinul fiului și nurorii ei, Gavril și soția, dovedind pricepere în organizarea acțiunii.

După aceste întîmplări, preotul Atanasie Oniga nu mai părăsește grupul de rezistență „Țiblesul".

Vasile Pașca

O BUTURUGĂ, DREPT MASĂ DE ALTAR

Un alt membru al grupului de rezistență „Țiblesul" a fost Vasile Pașca. Născut la 10 decembrie 1909 în Tg. Lăpuș, a terminat Liceul „Gheorghe Șincai" din Baia Mare (1931) și Academia Teologică Ortodoxă Română din Cluj (1934). A mai făcut un curs de specializare la Universitatea „Regele Carol II" din Cernăuți (1934—1935). Situația civilă, după cum rezultă din

Carnetul nr. 193 al Ofițerului de Rezervă: profesor de religie. În timpul ocupației horthyste a fost refugiat ardelean la Deva. Și tot din carnetul Ofițerului de Rezervă mai reținem: semnalmente — talia 180/104, părul negru, fruntea mare, ochi căprui, nasul normal, gura normală, bărbia rasă. A făcut parte din Regimentul III Transmisioniști, după absolvirea Școlii de Ofițeri de Rezervă. La 23 iunie 1942 este avansat sublocotenent de rezervă. A fost radiotelegrafist. Decorat cu Ordinul Coroana României clasa a II-a cu spade și panglică, de Virtute Militară, prin Ordinul de zi nr. 385/1943. La 24 mai 1944 este avansat la gradul de locotenent de rezervă. După întoarcerea armelor îl găsim în armata operațională pe Frontul din Ardeal. Este desconcentrat la 10 noiembrie 1945. Revine la Tg. Lăpuș, unde se ocupă de agricultură, împreună cu tatăl său.

În convingerile sale politice, Vasile Pașca era P.N.Ț.-ist. După procesul intentat lui Iuliu Maniu și celorlați conducători ai P.N.Ț. a urmat un val de arestări în rîndurile membrilor și adepților acestui partid. Vasile Pașca a fost sfătuit de către un jandarm care-i era prieten să dispară pentru un timp din Tg. Lăpuș, pînă trece valul arestărilor. A plecat înspre Suciuri, iar de aici la Lăpușul Românesc.

Ioan Rus, un alt membru al grupului de rezistență ne relata că preotul greco-catolic Atanasie Oniga, care purta cu el cartea de rugăciuni și patrafirul, oficia cu regularitate, duminica și în sărbători, Sfînta Liturghie. Vasile Pașca, ortodox, care avea o voce foarte plăcută, îl ajuta în calitate de cantor. O buturugă servea drept masă de altar. Iată cum, în acele condiții grele, de teroare roșie și partizanat, fețele bisericești, toți cei aflați în rezistență, români adevărați fiind, nu făceau deosebire între cele două biserici surori, nu semănau vrajbă și discordie.

În timpul refugiului la Deva, Vasile Pașca a intrat în relații cordiale cu Dr. Petru Groza și cu fiica acestuia, Mia Groza. După ce Vasile Pașca a fost arestat,

condamnat și închis, surorile acestuia, Rozalia și Veronica, s-au dus la Băcia, lîngă Deva, s-o înștiințeze pe Mia Groza despre cele petrecute și să-i ceară ajutorul. Relatează doamna Rozalia Cupșa, sora lui Vasile Pașca: „La Băcia, am găsit-o pe Mia Groza jucînd tenis. Cînd i-am spus despre ce este vorba, a lăsat totul baltă și ne-a poftit în casă. Ne-a ascultat cu cea mai mare atenție. Apoi a exclamat: „Și cît i-a spus tata lui Vasile să se lase de fracul lui Iuliu Maniu! Acum nu se mai putea face nimic. De fapt nici Petru Groza nu mai trăia."

DISPERSAREA

Confruntările Grupului de rezistență „Țibleșul" cu trupele de intervenție ale M.A.I. au fost numeroase. Adoptînd însă o strategie de apărare — niciodată nu atacau — a reușit să se salveze. Ceea ce nu a putut salva, spre iarna anului 1952, a fost adăpostul cu alimente. Descoperit cu ocazia unei încercuiri, acesta a fost lichidat, iar bunurile au fost transportate la sfatul popular. Prin aceasta s-a încercat, de fapt, o stratagemă. Oamenii din comună (Lăpușul Românesc) au fost chemați să le privească, iar cei care ar recunoaște că vreun bun le-ar aparține să le fie înapoiat în ideea că „bandiții" le-ar fi furat. Oamenii, cei mai mulți, cunoșteau proveniența cinstită a bunurilor. Și-au dat seama și de înscenare. Și totuși unul, Găvrilă Buda, om naiv, a solicitat înapoierea unui ceaun, întrucît — susținea el — i-a fost luat de la stînă fără știința lui. A fost deportat patru ani în Bărăgan cu întreaga familie.

Rămas fără mijloace de existență, în plină iarnă, încolțit tot mai des și mai puternic de urmăritori, care din toamna anului 1952 porniseră o ofensivă generală pentru lichidarea rezistenței partizanilor, grupul s-a

dispersat pentru a putea rezista mai ușor, urmînd să se reconstituie în primăvară. „Eu am rămas cu badea Nicolae, ne mărturisea Ion Mîț. În octombrie 1952, trecînd Văratecul dinspre Maramureș, unde am fost la o întîlnire cu Ichim, Aristina și Hotea, am văzut că badea Nicolae nu mai poate vorbi. Adică vorbea dar foarte rău. A paralizat pe partea dreaptă. Așa am umblat cu badea Nicolae, pe jumătate paralizat, dar umbla pe picioarele lui, pînă în 30 decembrie. În perioada octombrie—decembrie, prin locurile unde ne mai ascundeam, și nu eram cunoscuți, din cauza lui badea Nicolae oamenii ne considerau securiști care îi urmărim pe partizani. Așa ni s-a întîmplat lîngă Băiuț. Era o casă mai singuratică. Era iarnă, frig și am poposit în casa respectivă. Stăteau două femei singure. Am poposit doar să ne încălzim la sobă și să îmbucăm ceva. Armele — era noapte — le-am ascuns în gura beciului. Am bătut la ușă și ne-au primit speriate. Am zis că sîntem niște forestieri întîrziați și cerem găzduire pînă dimineață. Femeile ne-au privit neîncrezătoare. Ne-au dat cartofi copți. Dimineața au plecat la tîrg în Băiuț. Le-am spus nu cumva să anunțe miliția. După masă au venit din Băiuț. Ne-au asigurat că n-au anunțat pe nimeni, dar tot neîncrezătoare ne priveau, mai ales după cum vorbea badea Nicolae care, ele, considerau că face pe paraliticul ca ofițer de securitate ca să-i prindem pe banditi. Într-un tîrziu a venit tatăl fetelor respective. Era prieten cu badea Nicolae. Nespus s-a bucurat că l-a întîlnit. Fetele au rămas uimite de faptul că nu sîntem securiști, ci partizani. Aveau și ele un frate fugit pe păduri. În altă parte. Nu era în grupul nostru. După această întîlnire ni s-a pregătit o masă ca lumea.

Zona Băiuțului nu era deloc sigură. Am coborît la Ungureni. Badea Nicolae a rămas acolo în 30 decembrie 1952. Paralizia înainta. Nu mai puteam face nimic.

După plecarea „Haiducului", Nicolae Pop a cerut gazdei unde a fost adăpostit să-l ducă la călugărul din sat pentru a fi spovedit și cuminecat. După sfînta împărtășanie a cerut ungurenașilor să-l ducă cu sania și să-l depună în Lunca Lăpușului pentru a fi găsit de auto-

rități. Ungurenașii au căutat să-l determine să rămînă la ei pentru a fi îngrijit și înmormîntat. Prin semne a refuzat și a cerut să i se îndeplinească dorința. A fost găsit la podul Poienii Botizii, în ziua de Anul Nou, de către doi localnici care treceau cu sania pe acolo. Le-a făcut semn, aceștia, cunoscîndu-l, l-au luat în sanie și — la cererea lui — l-au predat miliției din Lăpușul Românesc. După care nu s-a mai știut niciodată nimic despre el."

UN CARTUȘ CU INSCRIPȚIA MIRCEA

Prin dispersarea grupului „Țibleșul" se urmărea, de fapt, continuarea rezistenței în grupuri mai mici, mai dificil de descoperit și urmărit. Din grup s-au desprins în primul rînd, preotul Atanasie Oniga și studentul Mircea Dobre, nepotul preotului din satul Boiereni. Dar după arestările masive din 1952 în rîndurile populației care îi sprijineau pe „oamenii pădurii", cei doi au hotărît să părăsească meleagurile lăpușene pentru a scuti oamenii de noi presiuni, jertfe și suferințe.

Pentru „crima" de a fi dat o bucată de pîine, adăpost și protecție celor fugiți pe păduri, în noaptea de 9 spre 10 ianuarie 1952 au fost arestați mai mulți cetățeni din localitățile Suciu de Sus și Grosii Țibleșului. Printre aceștia se aflau doamna Bud, țăranii Petru Pop, Teodor Pascu, Gavril Ropan, Ioan Mureșan, Ioan Damian, Gavril Chindriș și alții. Unii au zăcut în temnițele din Aiud, Gherla, Satu Mare, Sighet, Mîșlea, alții au fost trimiși la Canal, la Bicaz sau cu domiciliul forțat în Bărăgan.

La începutul lunii august 1952, s-a abătut al doilea val de arestări la Suciu de Jos. Lui Teodor Nechita a lui Dionisie i se confiscă întreaga avere, după care este expediat în Bărăgan, împreună cu întreaga familie, din care făceau parte și doi copii. Calvarul închisorilor l-au

cunoscut și tînărul, pe atunci, Tănase Oniga, Nicolae Oniga, nepotul, respectiv fratele preotului, Dionisie Filip, Bota Roman al Turcului, Constantin (cojocarul).

În aceste împrejurări, cei doi, cu concursul omului de mare suflet, care a fost călugărul Nifon Casian, prin octombrie încep să traverseze hotarele împădurite ale localităților Boiereni, Rohia, Măgoaja, Dealu Mare, trec Someșul și spre sfîrșitul lunii decembrie ajung în satul Valea Hranei din actualul județ Sălaj. Aici sînt primiți și găzduiți într-o anexă a casei familiei Petruș, părinții lui Nifon Casian, oameni săraci, dar de mare omenie și cu ales suflet creștinesc. Urmau să locuiască aici pînă în primăvară, după care părintele Oniga intenționa să străbată drumul plin de primejdii pînă la granițele țării, să treacă în Iugoslavia, iar de aici, prin Triest, să ajungă în Italia, la Cetatea Eternă a Scaunului Sf. Petru, de unde să informeze și să atenționeze întreaga lume civilizată asupra celor ce se petrec în România sub teroarea roșie.

Dar lucrurile au luat alt curs. Fiindcă iată ce s-a întîmplat. Nifon Casian a adunat provizii alimentare din Boiereni și Rohia, le-a încărcat într-o sanie și înainte de sărbătorile Crăciunului a pornit cu ele spre Valea Hranei. Nenorocul a făcut ca pe drum, în Dealu Mare, sania să se rostogolească. Cum nu există pădure fără uscături, un pădurar delator aflat prin apropiere, observînd conținutul încărcăturii, a intuit destinația acesteia și a anunțat organele de securitate din Dej.

În noaptea de 5 spre 6 ianuarie 1953, preotul Atanasie Oniga a avut o presimțire rea, o stare de neliniște, un sentiment neobișnuit al pericolului. L-a împărtășit și studentului Mircea Dobre. Cu tot gerul Bobotezei, hotărăsc să părăsească casa și să-și petreacă noaptea în podul șurii. Dar gerul îi alungă repede de aici. Intră în grajdul vitelor. Dar de frigul ce le intrase în oase tot nu scăpau. După miezul nopții revin în căsuța lor. În timp ce se încălzeau la sobă, Mircea Dobre aude afară scîrțîit de zăpadă. Sare la geam. Apoi, cu glas stins: „Părinte, sîntem încercuiți, dați-mi pistolul să mă împușc!" Aveau un singur pistol, în pistol un singur cartuș, ce purta pe

el inscripția MIRCEA. Părintele Oniga îl privi calm apoi îi spuse: „Mircea, nu-ți lua viața, ca preot nu încuviințez acest lucru. Dumnezeu ne va ajuta să scăpăm și de acest calvar!".

„ÎI IERT, IARTĂ-I ȘI TU, DOAMNE!"

În timpul dialogului dintre preotul Oniga și Mircea Dobre, acel dialog al disperării, dar și al credinței în mîntuirea creștină, soții Petruș au fost scoși din casă de către urmăritori și siliți să deschidă ușa adăpostului „bandiților" sub pretextul că îi anunță de plecarea lor la tîrg. În momentul în care s-a deschis ușa, studentul a sărit afară strigînd tare, ca să fie auzit: „Eu sînt Mircea Dobre și mă predau!" Unul dintre urmăritori îi pune fasciculul lanternei în ochi. Dobre îi apucă mîna și i-o strînge cu putere. Alți urmăritori îi sar în spate. Îl tîrăsc după ei pînă în mijlocul curții. Dar se scutură voinicește de ei. Încearcă să fugă. Se trage asupra lui și este rănit într-un picior. Apoi este imobilizat.

Părintele Oniga, văzînd cele întîmplate, închide ușa și o proptește cu spatele. Urmăritorii, crezînd că în interior se află mai mulți „bandiți", fără nici o somație, deschid o rafală de armă automată pentru a-și croi drum. Rafala seceră ușa și, o dată cu aceasta, corpul preotului.

Convingîndu-se că nu mai au de-a face cu alți „bandiți", urmăritorii se apropie de părintele Oniga, care zăcea la pămînt, constată că nu e mort. Era doar în agonie. Îl ridică și-l transportă la Spitalul din Dej. Sperau într-o revenire a sa pentru a-i smulge informații, cît mai multe informații despre cei care i-au sprijinit și ajutat în toți acești ani în care au fost fugiți pe păduri.

La spital, urmăritorii cer directorului acestuia, dr. Homorodeanu, să-l readucă la viață pe muribund. Medicul comite o imprudență. Le promite că va face tot ce-i stă

în putință pentru că preotul Oniga îi este cunoscut și prieten. La aflarea acestui adevăr nu i-l mai încredințează lui ci dr. Steinfeld. Acesta, mai precaut și rezervat, nu divulgă că-l cunoaște și el pe preotul Oniga din timpul cînd funcționase ca medic la Lăpușul Românesc. Om de certă probitate profesională și morală, dr. Steinfeld face tot ce-i stă în putință pentru a-l salva pe muribund. Asta și cu scopul dacă cumva acesta are vreun mesaj pentru familie să-l transmită acesteia în secret. Cu trupul ciuruit de cartușe, preotul își dă sufletul pe masa de operație. Nu înainte de a murmura, ca pentru sine, „Îi iert pe toți, iartă-i și Tu, Doamne!" Dr. Steinfeld nu și-a putut stăpîni lacrimile.

Moartea părintelui Atanasie Oniga a fost anunțată familiei, respectiv soției Clara și fiului lor Puiu, abia după 11 ani. Dar locul unde a fost înmormîntat nu l-au aflat niciodată.

IZBÎNDA, ATUNCI, NU ERA CU PUTINȚĂ

Tot în ianuarie 1953 a fost capturat și Vasile Pașca. După desprinderea de grup, a rătăcit de unul singur. „A încercat să se tragă spre casă — ne mărturisea sora lui, doamna Rozalia Cupșa. Atunci, în acei ani de cruntă represiune, izbînda nu era cu putință. Știa prea bine ce îl așteaptă la capătul acelui drum. S-a lăsat în voia sorții". A străbătut, dosindu-se și adăpostit fiind de oameni binevoitori, hotarele satelor Dobric, Inău, Borcut, Cufoaia pînă în Răzoare. Aici a fost găzduit un timp de către Virgil Chifor, apoi de către Andrei Ungur. Dar cum și aici Securitatea își avea informatorii ei, a fost denunțat. A tăbărît o întreagă trupă, cu mașini, și l-au capturat în podul șurii. Purta, ca pe la Suciuri, opinci, cioareci, suman și „clop uns". Avea barbă și plete. Pentru că, așa cum ne spune Ion Mîț — Haiducul, atunci

cînd au părăsit în munți totul, fiind urmăriți, le-au rămas în adăpost, o dată cu proviziile, și bunurile ce le aveau, și cinci briciuri. La capturare, asupra lui Pașca nu s-a găsit armă, sau altceva, decît o carte de rugăciuni.

Ion Mîț a fost arestat în februarie 1953. Iată ce ne relatează în legătură cu acest episod: „După despărțirea de badea Nicolae, care a rămas în Ungureni, paralizat, am umblat de unul singur. De Lăsatul Secului și începutul Postului Paștelor am tras la Alexa Mosuț, un om de-al nostru, din satul Dobric. Mi-a dat de mîncare. Mi-a dat și o traistă de făină spunîndu-mi că nu mă poate adăposti pentru că și el este urmărit. Am plecat în noapte. Am mers pînă la Grădina lui Perhaița, din hotarul Dobricului. Ostenit, mi-am pus căciula pe zăpadă și m-am întins. Am aținit. După un timp, mă trezesc auzind vorbe. Apoi somația: Nu mișca! Eram încercuit. Aveau cu ei și un cîine. Am fost dezarmat, mi s-au pus cătușe. Nu mai scapi tu ca în 1951! — mi-a zis securistul Seling. Nu, că-i iarnă, de-ar fi vară, v-as saluta! — i-am răspuns. Am fost dus la securitate, în Tg. Lăpuș. Aici, unul cu buză de iepure mi-a tras în față un pumn zdravăn. Mă, de ce dai, pentru că mă vezi legat? De ce n-ai venit să dai cînd eram liber! Așa i-am spus. Unul, Stern, de la securitatea din Baia Mare, m-a lovit cu cismele în fluierele picioarelor. Cu un încărcător m-a lovit în cap. Apoi m-au luat la bătut în tălpi cu nuiele de spin. Fiecare lovitură o simțeam în creier. Beau horincă și mă băteau cu schimbul pînă transpirau. Au urmat apoi celelalte: procesul, condamnarea, închisoarea . . ."

În martie 1953, e rîndul lui Ioan Rus: „Pe măsura consolidării puterii, acțiunile acesteia s-au întețit. Forțele de intervenție din Sighet, Dej, Tîrgu Lăpuș au început să-și concentreze acțiunile. Patrulau avioane pentru a ne descoperi. Nu mai puteam acționa în formația în care eram atunci, de 17 persoane. O duceam prost și cu munițiile. O vreme ne-am amăgit cu ajutorul americanilor. Dar acest ajutor nu mai sosea. Nu mai aveam nici o șansă. Atunci am hotărît să ne dispersăm. Noi, maramureșenii, ne-am reîntors în zonă. Ieudenii spre

locurile lor, Vasile Tivadar spre Rona de Jos, eu am rămas în împrejurimile Sighetului. Am fost arestat la 11 martie 1953, după 4 ani și 7 luni de ședere pe păduri".

Din grup mai făcea parte un țăran ajuns aici tocmai de la Miercurea Ciuc, pe nume Vasile Blagu. S-a retras în părțile lui.

SCENARIUL TRĂDĂRII

Cei patru ieudeni rămași în grup (am văzut că trei au plecat și au fost capturați) au cutreierat satele Lăpușului pînă prin septembrie 1952, împreună cu Vasile Tănase, Mircea Dobre, Vasile Hotea, Vasile Tivadar și Ion Hotea. În toamnă, după dispersarea grupului, s-au despărțit de ei, plecînd spre Maramureș. Relatează Ștefan Chindriș: „Ajunși în zona Bogdan Vodă—Dragomirești, am cules de acolo toate informațiile necesare și ne-am îndreptat în cele din urmă spre Ieud, unde am stat ascunși pe păduri vreo două săptămîni. În vremea asta, eu am avut o întîlnire cu nevastă-mea. Printre altele ea mi-a vorbit atunci și de propunerea lui fratesău să-i primim între noi pe încă doi fugari. Nu aveam de ce să mă tem de cumnatul meu, care în mai multe rînduri

Ștefan Chindriș

ne-a ajutat cu alimente și informații. Deci, am stabilit întîlnirea la coliba noastră din Dosul Sîrîsăului. Cei doi erau sosiți de cu noapte și ascunși acasă într-un beci. Fiind singură, soția mea l-o rugat pe un vecin — Gavrilă Hotico-Herenta — s-o însoțească. În 14 septembrie, pe la unu noaptea, au ajuns la noi, după care, imediat, soția și Herenta s-au întors. Ghemuiți în colibă, ne-am apucat de povestit . . ."

Poveste lungă și amară, menită să distragă atenția de la scenariul viclean al trădării. Dar ce se întîmplase de fapt în noaptea aceea? Unul dintre cei doi proaspăt veniți a ieșit pînă afară. Văzînd că întîrzie mai mult și temîndu-se să nu se răstoarne undeva, Dumitru Hotico s-a ridicat să se uite după el. Dar, ajuns, în gura colibii, din liniștea întunericului, fără nici un cuvînt, fără nici o somație, s-a auzit o detunătură seacă și un trăznet i s-a înfipt direct în piept. A căzut Dumitru ca un brad și parcă întreaga pădure s-a zbuciumat de durere. „Vai, mămuca me, că-i gata de mine!" — a mai spus și un suspin adînc i-a smuls sufletul pentru vecie. Apoi un tir diavolesc, din toate părțile, a ciuruit coliba ca pe o bucată de caș. Al doilea securist fugise. Spărgînd încercuirea, Dumitru Chindriș — Adam și Vasile Chindriș — Lehoaie, ultimul cu o rană ușoară la un cot, dispar și de data aceasta. Însă Ștefan Chindriș, împușcat destul de grav în umărul stîng, a fost prins. Mîniați pînă la disperare de fuga celor doi, urmăritorii comuniști dezlănțuie o prigoană fără precedent asupra întregului sat. Fac presiuni, violează domicilii, amenință chiar cu executarea familiilor din care făceau parte cei doi partizani scăpați. Încolțiți de acest ultimatum criminal, Dumitru și Vasile Chindriș depun armele și se predau.

ULTIMA REZISTENȚĂ

Frații Aristina și Ichim Pop, împreună cu Vasile Hotea și-au găsit adăpost la Hărnicești, în Maramureș, unde au fost ascunși din octombrie 1952, pînă la înce-

putul lui martie 1953, de către părinții și frații acestuia din urmă, de către alți oameni de încredere.

Vasile Hotea

Cîteva date despre Vasile Hotea din Hărnicești. Începînd cu toamna anului 1940 a fost și el, cu Vasile Pașca, refugiat ardelean. După absolvirea clasei a VI-a a Liceului „Dragoș Vodă" din Sighet și-a terminat studiile liceale la Caransebeș, susținîndu-și bacalaureatul la Timișoara. În 1942 a intrat la Politehnica din București. Era în ultimul an de facultate cînd, hărțuit de autorități pentru concepțiile sale politice anticomuniste, a fost silit să ia drumul codrului, ajungînd în grupul de rezistență „Țibleșul". După destrămarea și acestui grup, a revenit la locurile natale, împreună cu frații Aristina și Ichim, copiii comandantului Nicolae Pop.

„Grupul celor trei a fost găzduit atît la noi, în Hărnicești, cît și în satele Giulești, Desești, Hoteni, fiind nevoiți să-și schimbe mereu locul pentru a nu fi descoperiți — ne relata Nicolae Hotea, fratele fostului partizan. Oamenii de omenie îi ocroteau. Eu am fost purtat de mai multe ori pe la Securitate, la Sighet, pentru a da relații în legătură cu fratele meu și unde ar putea fi el găsit. Într-un rînd am fost adus prin „ordin de chemare", fără valiză, la Comisariatul Militar. Am fost preluat de Securitate. Mi s-au promis și funcții. Nu am cedat. Atunci am fost bătut și maltratat. Odată am fost pus pe un pat de fier prin care s-a dat drumul curentului electric. În sat erau informatori plătiți ca să mă ducă la băut pentru a mă descoase. Am rezistat la toate. Așa au procedat și cu tata. Nici el n-a cedat."

La Hărnicești mai consemnăm o mărturie, pe cea a lui Petru Vișovan: „Soția mea, Maria, este sora fostului partizan Vasile Hotea. În iarna respectivă i-am găzduit pe cei trei fugari cum am putut. Oricum, cît au stat la noi nu au fost descoperiți de către urmăritori. Gheorghe Țînța, Vasile Sas (răposați), Vasile Sacalîș (al Părascăi) și cu mine ne-am ocupat de tăinuirea lor. Toți patru au fost ulterior arestați, duși la închisoarea din Oradea, bătuți și terorizați timp de șase luni. Am fost reținuți în închisoare în tot timpul acesta fără nici un act de acuzare sau condamnare pentru că dovezi nu aveau împotriva noastră, doar bănuieli, iar noi nu am recunoscut învinuirile ce ni se aduceau".

În august 1991 am cunoscut-o, la Lăpușul Românesc, unde-și petrecea vacanța, împreună cu soțul, pe doamna Aristina Săileanu, fostul partizan care răspundea la parola „Costică". Ne-a relatat multe din întîmplările petrecute în cei patru ani de haiducie. Dar cel mai impresionant a fost episodul ultimei rezistențe opuse de acest grup.

„La Hoteni, trei luni am fost ascunsă de către Vasile al Părascăi — se destăinuie doamna Aristina. Ichim și Hotea au fost adăpostiți de Nicoară al Lupului. Am stat apoi la Mihai al lui Axente din Hoteni iar Ichim și Hotea la Gheorghe al lui Ciontaș. Adăpostul meu era în șură, într-un butoi acoperit cu fîn. De ce un butoi? Măsură de precauție. Cînd eram căutați de către trupele de securitate, militarii, pentru a ne descoperi foloseau străpungerea fînului cu baioneta. Pot spune că Maramureșenii s-au purtat cu noi ca adevărați patrioți români și creștini cu frica lui Dumnezeu. În 2—3 martie 1953, militarii au umplut satele prin care ne ascundeam. Am părăsit localitatea Hărnicești, am trecut Sermetesul, apoi Șatra Pintii și ne-am reîntors în Țara Lăpușului.

După ce am revenit în zona Lăpuș ne-am gîndit să tragem spre satul Costeni, la Găvrila Nonului. Ne-am răzgîndit și am mers în satul Dobric. La început am

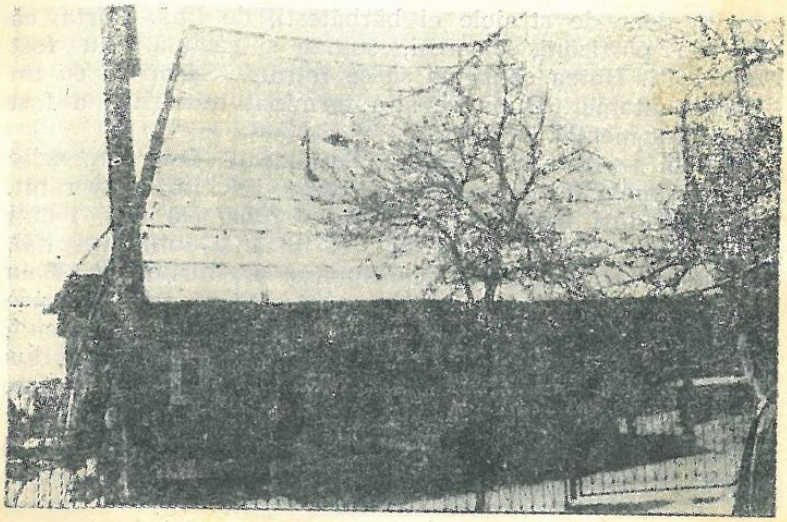

Casa lui Vasile Sacalîș ai Parascăi

vrut să trecem pe la Ion Perhaița, un prieten de-a lui tata, dar era arestat. Atunci ne-am dus la Alexa Moșuț, care ne mai găzduise, în 1952. Am ajuns pe la miezul nopții. Ne-a făcut o primire rece, după care a spus să mergem la căsoiul din hotarul Rogozului, cu promisiunea că dimineața, pe la ora zece, ne va aduce acolo de mîncare. Ne-am dus. Nu aveam de ales. Dimineață, primul a ieșit afară din căsoi Vasile Hotea. Deodată am auzit glasul lui ca de tunet: Aristină, Ichime, ieșiți! Sîntem încercuiți! Am ieșit degrabă. Ceea ce ne-a fost dat să vedem nu era deloc încurajator: militari, mașini, cîini . . .

A început ultima rezistență armată a grupului „Țibleșul". Urmăritorii trăgeau continuu. Au dat drumul la cîini. Cei trei se apărau în disperare, căutînd o ieșire. În văzduh se încrucișau gloanțe din ambele părți. Unele ucigașe, altele de apărare. Ichim, în retragere, a fost nimerit în plin, prin spate, de două gloanțe care i-au ieșit în zona abdomenului. A căzut. Nu mai putea continua. Aristina s-a oprit și ea. Nu-și putea părăsi fratele rănit. Au tăbărît asupra ei cîinii să o sfîșie. A fost pro-

tejată doar de straiele ei bărbătești, de lînă. Purta, ca ceilalți partizani, cioareci, suman și căciulă. Au fost capturați. Hotea continua să se retragă. Se apăra cu un pistol automat. După ce și-a terminat muniția, a fost împușcat mortal.

Apoi s-a așternut liniștea. Se auzeau doar comenzile și sudalmele urmăritorilor. Aristina și Ichim, grav rănit, au fost duși într-o dubă la Tg. Lăpuș. De aici, Ichim a fost transportat sub pază și internat într-un spital. Aristina a cunoscut, în continuare, aresturile din Baia Mare, Satu Mare, Oradea. A urmat apoi procesul. Despre Vasile Hotea nu se mai știe nimic. În zonă circulă presupunerea că trupul lui neînsuflețit ar fi fost dus la Tg. Lăpuș și zvîrlit în Puțul Sec — un puț adînc, aflat la marginea tîrgului, unde pe atunci erau aruncate hoiturile animalelor moarte.

PROCESUL

In martie 1953, grupul de rezistență „Țibleșul" era anihilat în întregul său. Au fost împușcați, în diverse împrejurări, Dumitru Hotico, dintre cei șapte din Ieud, în septembrie 1952; preotul Atanasie Oniga, în ianuarie 1953; Vasile Hotea, în ultima acțiune de rezistență a grupului. Cei rămași în viață au fost arestați, judecați și condamnați de către Tribunalul Militar din Oradea. Pentru a justifica anii grei din închisoare care urmau să fie pronunțați, procesul a fost pregătit cu minuțiozitate, din martie 1953 pînă în 1954. Metodele de anchetare sînt de acuma cunoscute din literatura despre închisorile comuniste apărută în ultimul timp la noi. Din nici o declarație din cîte mi-au fost date să văd sau să ascult nu lipsesc aplicarea ochelarilor negri sau din tablă, anchetele lungi și repetate, cu întrebări leitmotiv, pînă la abrutizare, despre cine i-a sprijinit și locurile unde au depozitate arme și muniții, tratamentul umilitor prin bătăi, în pălmi, la tălpi, bătăi legați de mîini și de genunchi și cîte altele, la care se adăugau toate înjurăturile și jignirile posibile.

A urmat procesul. Mai mult o formalitate, după cum ne spuneau cei în cauză, pentru că pe fiecare dosar sentința era trecută dinainte de către anchetatori. Redactată în limbajul de lemn al vremii, sentința n-a putut reține pe seama „bandiților" crime sau tîlhării, pentru că aceștia nu au tras niciodată în om, nici în urmăritori, decît foc de acoperire. N-au fost nevoiți nici să atenteze la bunurile altora fiind susținuți și aprovizionați de populația din zonă. S-a apelat atunci la cuvinte bombastice, găunoase, lipsite de conținut, dar care atunci aveau putere discreționară: „Faptele acuzaților și inculpaților ce se prezintă astăzi pe eșafodul încriminării penale, vin să confirme odată mai mult că în perioada de trecere de la capitalism la socialism lupta de clasă se ascute necontenit, că burghezia doborîtă de la putere nu renunță la ceea ce a pierdut pentru totdeauna." (Din Sentința nr. 89, dată în dosarul 25/1953, de către Tribunalul Militar Oradea). Cele circa 70 de persoane implicate în acest proces arbitrar și absurd au primit împreună nu zeci, nu sute de ani, ci milenii de temniță grea. Numai Gavrilă Dunca, spre exemplu, sub tăvălugul celor mai diverse acuzații (crimă de uneltire împotriva ordinei sociale, dezertare din armată, port ilegal de arme și muniții etc.) a însumat 53 de ani de închisoare și zece ani degradare civică. Firește, execută pedeapsa cea mai gravă, adică 25 de ani muncă silnică

Și ceilalți membrii ai grupului de rezistență au fost condamnați tot la cîte 25 de ani muncă silnică. Cînd li s-a citit sentința, Ion Mîț, care nu și-a pierdut niciodată umorul bonom, a spus: „Am înțeles! Ce-s aceia pentru mine!". „Măi banditule, 25, nu 5 ani" — a venit replica magistratului, crezînd că inculpatul nu a înțeles. „Or trece ei!" — nu s-a lăsat Ion Mîț. Doar Aristina a fost condamnată la 20 de ani de temniță grea. A protestat, să-i dea și ei cît „băieților". Doar a acționat deopotrivă cu ei.

Epopeea partizanilor din Țibleș a luat sfîrșit abia în 1964, cînd au fost eliberați din închisori în urma Decretului de amnistiere a tuturor deținuților politici din România.

Aristina Pop

BALADĂ DE DRAGOSTE... LA VĂCĂREȘTI

Pe Nicolae Săileanu, soțul Aristinei, l-am întîlnit tot la Lăpușul Românesc în acel august 1991. Din dialogul purtat reținem: „Am cunoscut-o pe Aristina la închisoarea Văcărești. Era la spitalul de deținuți politici al închisorii. După ce am fost arestat și anchetat am fost internat și eu la acest spital cu un început de infiltrat pulmonar." **Și dumneavoastră ați fost deținut politic? Pentru ce motive?** „Tatăl meu a fost medic și deputat liberal de Vaslui. În perioada interbelică. Eu am terminat Facultatea de Drept din București, fără examenul de stat. Am fost nevoit să mă încadrez pe atunci ca lăcătuș la I.T.B. Împreună cu un prieten de-al meu, Adrian Racoceanu din comuna Stejerei, județul Gorj, absolvent al Academiei Comerciale și fost țărănist, am întreprins, în primăvara anului 1952, o acțiune de propagandă împotriva comunismului, de discreditare a guvernului trădător al țării și a U.R.S.S. Am atras de partea noastră mai mulți adepți, am întocmit un manifest anticomunist, scris de mînă, pe care l-am multiplicat și difuzat în rîndurile acestora. Printre ei se afla și un oarecare Vasile Soare, despre care nu știam că era informator. Acest Vasile Soare era și el în posesia unui exemplar din manifest, pe care l-a predat securității. Am fost puși sub supraveghere și urmăriți. În februarie 1955, eu și Racoceanu am fost arestați de securitatea municipiului București, din strada Prahovei. După anchetă eu am fost dus la Văcărești, la spitalul

penitenciarului, pentru acel început de infiltrat pulmonar despre care pomenisem, iar Racoceanu a fost dus la închisoarea Jilava. Am fost judecați de Tribunalul Militar București, în iunie 1955, fără a se da o sentință, dosarul fiind remis securității pentru recercetarea cazului. Am fost dus din nou la Jilava și reinternat în spitalul penitenciarului. În urma recercetării cazului ne-a fost schimbată încadrarea de la crimă de uneltire împotriva ordinii sociale, în aceea de agitație și propagandă contrarevoluționară. După încadrarea repusă în rol, am fost condamnat la zece ani temniță grea. Am beneficiat de Decretul de amnistie și grațiere din toamna anului 1955, în urma căruia am fost pus în libertate la sfîrșitul lunii noiembrie și scos din cauză."

Ați cunoscut-o, așadar, pe cea care avea să vă devină soție, în perioada anului 1955, la Văcărești. În ce împrejurări? „La spitalul penitenciarului Văcărești l-am cunoscut mai întîi pe Ichim Pop, fratele Aristinei, fiindu-mi vecin de pat. Era grav bolnav, împușcat în abdomen. Era un băiat înalt, tăcut, apropiat sufletește de toți deținuții, dar foarte rezervat în ce privește discuțiile. Adeseori era obsedat de faptul că sîntem urmăriți de securitate. Atunci se trîntea pe dușumea și ne striga nouă, celorlalți, să nu mișcăm. Se trezea dis-de dimineață, bătea cu picioarele în ușă și striga să-i dea drumul să plece în codru. În această perioadă, adeseori auzeam vorbindu-se de o fată în vîrstă de aproximativ 22 de ani, numită Mărioara Partizanca, aflată și ea în spitalul acestui penitenciar. Dar femeile erau complet izolate de locul unde erau internați deținuții politici bărbați. Întîmplător am zărit-o într-o seară printre gratii, cînd am fost condus de gardieni cu gălețile spre cișmea pentru a aduce apă de băut. Ferestrele cu gratii ale deținutelor politice dădeau spre curticica în care se afla cișmeaua, iar Mărioara Partizanca era în acel moment chiar la geam. I-am distins fața și codițele. Ieșind din închisoare, în împrejurările amintite, am reușit să păstrez o oarecare legătură cu ea prin doctor Nicolae Popescu, medicul spitalului deținuților politici de la Văcărești. O legătură sporadică, păstrată la intervale mari de timp, din motive de pru-

dență. Aceasta a durat pînă în 1964, la apariția Decretului de amnistie generală a tuturor deținuților politici." **Cînd iar ați pierdut-o, prin venirea ei acasă, în Țara Lăpușului...** „Nu știam unde este localitatea ei de baștină. Am aflat-o cu aproximație, de la doamna Veronica Georgescu, prietenă de familie a părinților. În vara anului 1965, sub pretextul unui turneu prin țară, am început călătoria spre Lăpușul Românesc, unde am ajuns după mai multe peripeții. În fine, ne-am întîlnit și, în scurt timp, ne-am logodit. La 28 iulie am făcut cununia civilă. La 30 iulie 1965, am avut cununia religioasă, greco-catolică, oficiată în secret aici, la Lăpușul Românesc".

... Aceasta este balada de dragoste a Mărioarei Partizanca cu fostul deținut politic Nicolae Săileanu din București, începută în 1955 la închisoarea Văcărești și finalizată după zece ani, în 1965, la Lăpușul Românesc.

ÎNVINUIRI LIPSITE DE TEMEI

În acțiunile grupului de rezistență „Țibleșul" au fost implicați mulți oameni din zonă. Unii pentru că l-au ajutat, alții doar bănuiți de-al fi ajutat sau de-a ști unde se adăpostește. În legătură cu aceasta, iată ce ne relatează dl. înv. Andrei Pop, președintele subfilialei Tg. Lăpuș a Asociației Foștilor Deținuți Politici din România. „La 18 aprilie 1953 am fost condamnat de către Tribunalul Militar din Oradea la 5 ani închisoare corecțională, 300 lei amendă și 100 lei cheltuieli de judecată. Motivul: am fost învinuit că fac parte din P.N.Ț dar nu făceam, atitudine dușmănoasă față de comunism, adică, aș fi împotriva U.R.S.S., a conducerii P.M.R., a colectivizării agriculturii. Apoi, pentru faptul că eram din zonă, adică din comuna Răzoare, au încercat să mă

forțeze să spun: că am legături cu Grupul de rezistență „Țibleșul", deși nu cunoșteam din grup decît pe Vasile Pașca, de la Gimnaziul din Tg. Lăpuș; cîți partizani sînt în grup, dar de unde era să știu; în ce loc se ascund partizanii pe Rîuoaia, or eu nu știam nici unde e Rîuoaia. După 10 ani de la arestare, cînd lucram aici la construirea drumului forestier, cu un grup de nemți din Vișeu de Sus, singurii care mă luaseră în echipa lor după ieșirea de la închisoare, am aflat unde este Rîuoaia. După 10 ani de cînd fusesem bătut la securitatea din Cluj să-i duc la Rîuoaia, pentru că sînt din zonă, am aflat și eu că aceste locuri de rezistență se află dincolo de Lăpușul Românesc. Or, de loc, eram din partea opusă a zonei, de la Răzoare. Și eram elev la Școala Pedagogică din Năsăud". **Ciudate întîmplări. Cum au decurs, totuși, lucrurile?** „În 27 iunie 1952 am terminat examenul de diplomă la Năsăud. Urma tradiționalul banchet de absolvire. Înainte de începerea banchetului, o colegă, Mărioara Martin, mi-a spus că am fost căutat de securitate. Am fugit la gară, am urcat în cabina de frînă a unui vagon de tren marfar, cu care am ajuns la Gîlgău. De aici am plecat, cu o mașină de ocazie, acasă la Răzoare. Pe la miezul nopții au venit securiștii, împreună cu comandantul Comisariatului Militar din Tg. Lăpuș, Bonțideanu Flore, și m-au ridicat, așa cum eram, îmbrăcat sumar. M-au dus mai întîi la primăria din comună. De aici, sub escortă, la securitatea din Tg. Lăpuș, apoi la cea din Bistrița, unde am fost încarcerat în celula nr. 2 și forțat să intru într-un pat ud. În timpul anchetei mi-au cerut să recunosc că am format o organizație țărănistă la Școala Pedagogică din Năsăud. Ceea ce nu era adevărat. M-au mai chestionat dacă vin spioni americani la școală și dacă sînt în legătură cu ei. M-au forțat să spun că aș cunoaște organizația „Sumanele Negre", care activa în județ, dar eu am aflat despre ea abia la închisoare. Apoi m-au învinuit că am făcut politică anticomunistă în biserica din Răzoare și că aș fi incitat consătenii să nu iasă la plug în ziua de Paști. Am fost făcut unealtă a imperialismului american. Pe un văr de-al meu l-au

maltratat să recunoască faptul că am incitat la revoltă armată. Tot felul de acuzații pentru a putea fi condamnat și închis". **Prin ce închisori ați trecut?** „Bistrița, Cluj, Văcărești, Jilava, Ploiești, Oradea. La Ploiești ne-au închis, pe șase deținuți politici, cu doi nebuni, pentru a ne teroriza. Am mai trecut prin lagărele de muncă de la Onești și Borzești. La Onești am fost cu generalul Leonard Mociulschi, adus aici de la Canal, cu generalul Gheorghe Stavăr, administratorul Domeniilor Regale, cu șeful de stat major al generalului Dragalina, colonelul și poetul Vasile V. Popa, cu foștii mei profesori Octavian Scridon și Olimpiu Mute, cu dr. Lupu din Năsăud cu șeful serviciului de spionaj român din timpul ocupației horthyste, Ion Ciobanu, cu mai mulți învățători din județul Gorj. La Cluj am fost închis cu Raoul Șorban și Pavel Apostol, la Oradea cu 27 de preoți și un episcop greco-catolic. În iunie 1955, la Oradea am participat la greva foamei. Ne-au scos în curtea închisorii, în fața plutonului de execuție, pentru a ne înfricoșa. Erau aici și evadați de la Mina Cavnic, condamnați la moarte, alții cu pedepse pe viață. Tot în această perioadă s-a încercat să mi se însceneze și un proces de drept comun. În legătură cu o delapidare, ca perceptor la Harghita în anii 1953—1954. Pînă la urmă totul a căzut. Nu am fost niciodată perceptor. În anii respectivi eram la închisoare. Deci nu puteam fi în același timp și deținut politic și perceptor. Cel cu adevărat în cauză s-a dovedit pînă la urmă a fi un ins născut în 1907, deci deodată cu tata. Dar se făceau tot soiul de înscenări pentru a ni se crea șicane". **Cînd și în ce împrejurări ați fost eliberat din detenție?** „Am fost pus în libertate de la închisoarea din Oradea, la 6 octombrie 1955, pe baza Decretului 421 din toamna acelui an, prin care au fost grațiați deținuții politici condamnați pentru „agitație și propagandă contrarevoluționară". Pînă a-mi profesa meseria de învățător am lucrat ani la rînd ca muncitor necalificat, cum a fost și cazul pe care l-am amintit, de la Rîuoaia".

LA ÎNCHISOARE, „CU SCHIMBUL"

Printre intelectualii care au avut de suferit în anii încrîncenați ai instaurării dictaturii comuniste s-au numărat și alți învățători din zona Lăpuș.

Istorisește Dumitru Bud: „După terminarea Școlii Normale din Năsăud, în 1933, am profesat ca învățător în localitățiile Valea Rea (Ileanda), Ghirolt (Gherla), Suciu de Jos, Ciceu-Giurgești. După război am revenit în satul natal, în Grosii Țibleșului, unde am funcționat ca învățător, director de școală, pînă în 26 octombrie 1948, cînd am fost arestat, împreună cu colegul meu, înv. Dumitru Bogza, și cu un grup de 37 de țărani din localitate pe motive de religie. Sau, mai bine zis, pentru că nu am acceptat să devenim propagandiști ai regimului". **Sîntem, deci, în acel an fatidic 1948, cînd biserica greco-catolică a fost scoasă în afara legii, cînd preotul Atanasie Oniga a luat drumul codrilor.** „Exact. În anul respectiv au venit în comună activiști de partid, care au luat legătura cu noi, învățătorii, căutînd să ne determine să ducem muncă de lămurire în rîndurile țăranilor pentru a trece de la religia greco-catolică la religia ortodoxă. Aceasta în timp ce preotul paroh Ioan Mititean predica în biserică faptul că trecerea nu este obligatorie și că ea ar constitui un păcat. Nu am acceptat propunerile ce ni s-au făcut pe motivul că misiunea noastră, a învățătorilor, este de-a ne ocupa de instruirea și educarea elevilor nu de a ne amesteca în soarta bisericilor și că, de fapt, această propagandă n-ar avea nici un efect. Preotul fiind amenințat cu arestarea, sătenii s-au constituit în gărzi pentru a-l apăra. Atente și precaute, aceste gărzi legitimau pe toți străinii care veneau în comună, în delegație. De acest lucru au fost informate organele de la Dej, noi aparținînd pe atunci de județul Someș. În ziua de 26 octombrie, fiind sărbătoare religioasă, cetățenii au fost convocați, la ora 14, după ieșitul de la biserică, la o adunare populară în curtea școlii, pentru a participa la o conferință ținută de reprezentanți de la județ. Oamenii s-au adunat la

ora stabilită, iar de la județ au sosit prefectul Neamțu, însoțit de Briceag, comandantul securității, și de alții pe care nu i-am cunoscut. Tema, aceeași: trecerea la ortodoxie. Oamenii s-au împotrivit categoric, s-au revoltat. Văzînd agitația de masă ce s-a creat, prefectul, pentru a-i liniști, le-a spus că dacă nu vor să treacă, nu-i obligă nimeni și nici preotul nu va fi „ridicat". Aparent, totul părea în regulă, numai că în noaptea aceleiași zile, de 26/27 octombrie 1948, s-au auzit focuri de armă și două plutoane de militari aduse de la Dej s-au răspîndit prin comună, ocupînd-o practic. S-a trecut apoi la arestări. Au fost arestați în masă bărbați și femei. Doresc să menționați că la toată acțiunea de trecere forțată la ortodoxie nu a participat nici un reprezentant al acestei biserici, nici un preot ortodox, decît forțe ale regimului". **Și ce au făcut cu dumneavoastră, arestații?** „Ne-au încărcat în două camioane și am fost transportați în aceeași noapte la Cluj, la securitate, unde am fost închiși într-un hangar, fără să ni se spună pentru ce. Abia după șase săptămîni au început cercetarea individuală, pentru a ni se constata vinovăția. Unii au fost acuzați că au demontat podul de peste rîu, alții că au tras clopotul de alarmă. Eu, colegul Dumitru Bozga și alți cîțiva arestați am fost acuzați și condamnați la cîte 6 luni închisoare corecțională pentru delictul de „Instigare publică". La expirarea termenului nu am fost eliberați, decît abia după un an, în septembrie 1949. Noi, învățătorii, ne-am executat pedeapsa la închisoarea din Aiud, iar țăranii la Gherla". **Din cele relatate rezultă că evenimentele s-au petrecut asemănător și concomitent cu cele din Lăpușul Românesc.** „Da, numai că nu a existat nici o legătură între ele. Au fost favorizate doar de aceiași factori. Preotul din Grosii Țiblesului, Ioan Mititean, a scăpat și el în noaptea de 26/27 octombrie 1948, ca și preotul Atanasie Oniga din Lăpușul Românesc, nu a fost găsit. Dar nu a luat drumul pădurilor. Și-a lăsat odăjdiile preoțești în seama soției mele, Eudochia, și s-a predat. A fost condamnat și el la 2 ani închisoare. Patrafirul, cu care slujea preotul Atanasie Oniga în munți, la partizani,

i-a fost predat de către soția mea dintre odăjdiile pe care i le încredințase preotul Mititean". **Nu ați avut nici o legătură cu Grupul de rezistență „Țibleșul"?** „Personal, nu. Practic, el s-a înfiripat în anul cînd eu eram la închisoare. După ce am fost eliberat am auzit, știam de existența lui. Dar legături nu am întreținut cu ei. Soția mea era vară primară cu Nicolae Pop, conducătorul grupului. Pe cei din grup i-a sprijinit cu alimente și îmbrăcăminte. Preotului Oniga, care făcea și el parte din grup, i-a oferit amintitul patrafir. A fost arestată în 1952 și condamnată la 3 ani închisoare pentru delictul „favorizare de infractor". A fost închisă la penitenciarul Mislea, pînă în 1955". **Cu alte cuvinte, închisoare „cu schimbul" în familie.** „Un an — ea singură acasă cu cei doi copii ai noștri, apoi trei ani mi-a venit mie rîndul să mă îngrijesc singur de creșterea lor".

V. PE CODRU, CU BLIDARU

CINE A FOST VASILE BLIDARU?

Vasile Blidaru

Mărturii ale rezistenței armate anticomuniste consemnăm și în zona Codrului, zonă de interferență între actualele județe Maramureș, Satu Mare și Sălaj. Mai sînt evocate încă nume și fapte cum sînt cele ale lui Gavriș Ciprian, fost ofițer în armata română, fiul preotului Vasile Gavriș din Odești, Alexandru Soponaru din Homorod, ale unor țărani din părțile locului. Dintre toți, cel care a dat cel mai mult de furcă autorităților vremii,

prin cutezanța acțiunilor sale, a fost însă Vasile Blidaru. Nu a putut fi prins decît mort, după nouă ani de urmărire. A fost „omul pădurilor" despre care s-a vorbit cel mai mult în zonă. De către unii cu respect și admirație. De către alții cu teamă și groază. S-au spus multe adevăruri despre Vasile Blidaru. Dar a avut și numeroși denigratori. În jurul numelui său s-au creat și au circulat și multe legende.

Cine a fost Vasile Blidaru? Țăran din satul Odești, comuna Băsești. S-a născut la 6 decembrie 1911. Tatăl său a căzut pe front, în primul război mondial. Mama sa a rămas văduvă și neajutorată, lipsită de putere de muncă. L-au crescut rudeniile. Pe cînd avea 16 ani, în sat au venit niște dogari din comuna Socond (județul Satu Mare) care au executat butoaie și alte lucrări de lemnărie pentru săteni. Vasile Blidaru a lucrat la ei, a deprins meșteșugul și, dovedind pricepere, îndemînare și abilitate a devenit mai tîrziu meșterul cel mai vestit de prin părțile locului. Făcea butoaie fără cercuri; doagele fiind prinse în cepuri de lemn, pe care le încerca în fel și chip pentru a le dovedi trăinicia: le dădea drumul în rostogolire din pod sau din vîrf de deal. Făcea încuietori din lemn pe care nimeni nu le putea descuia, doar el cunoscîndu-le secretul. Și-a confecționat o vioară din care cînta la el acasă, în familie. Fiica lui, Maria, ne-a vorbit și despre o moară de vînt pe care singur și-a construit-o.

Armata a făcut-o la București, la Pirotehnic, unde a învățat meșteșugul armelor. Era țintaș de elită și vînător iscusit. „Își încerca arma retezînd vîrful ramurei sau al copacului" — își amintește soția lui. Trăgea fără greș.

Casa, acareturile și le-a ridicat tot singur. Și-a adus mama de la rudenii. Avea patru hectare și jumătate de pămînt pe care le muncea gospodărește. În 1938 s-a căsătorit, iar în august 1940 a avut, cu soția, primul lor copil, pe Maria. Dar războiul nu-l cruță nici pe el. Este concentrat și trimis în 1941 pe frontul de răsărit. Are noroc, totuși. După un an este demobilizat.

După război, Vasile Blidaru a făcut și ceva politică, în Frontul Plugarilor al lui Petru Groza. Prin 1947 s-a angajat contabil la cooperativa sătească. Soția sa a lucrat și ea ca vînzătoare.

— „Tatăl meu era un om bun și gospodar — își amintește Maria, căsătorită Chiș. Mă lua cu el la plug, la fîn. De mică m-a învățat rînduielile muncii, ale cîmpului. Era și un meșter pasionat. Țin minte că odată, cineva, i-a furat niște scule. Era tare necăjit. Mai binemi fura vaca! — a zis. Vorbea rar și apăsat. Nu-și ieșea niciodată din cuvînt, de aceea tot ce a promis sau și-a promis a și făcut. Un om al adevărului și al dreptății. Cînd a plecat pe păduri eram cam prin prima clasă primară. Ultima dată cînd l-am întîlnit aveam optsprezece ani. Învățasem croitoria de la mama. După ce a devenit fugar și s-a luat totul din gospodărie, mama cu mașina de cusut ne-a crescut, pe mine și pe cei doi frați ai mei. M-a lăudat că de mică am fost fată harnică. De atunci nu l-am văzut niciodată.

...Azi, Maria Chiș este o croitoreasă la domiciliu căutată în zonă. Ne-a prezentat și nouă cîteva modele, de o aleasă inspirație.

Ce l-a determinat pe acest om să se ridice cu arma în mînă împotriva orînduirii, să devină, pentru organele puterii din zonă, omul cel mai temut?

„MĂTURĂM GUNOAIELE!"

— După venirea comuniștilor la putere și conducerea cooperativei sătești din Odești au preluat-o tot ei: Chirigiț Petru, Sigheti Vasile, un alt Blidar Vasile, care nu ne era rudenie, Deac Ioan, Conea Vasile — ne relatează Floarea Neamț (Blidaru), soția fostului partizan. Prin 1949, gestionarul cooperativei era unul Gîț Vasile din Tămășești. Cu toții erau puși pe căpătuială

pe seama cooperativei. Cum în vremea aceea, de după război, era mare lipsă de mărfuri, tot ce sosea împărțeau între ei, le dădeau la neamuri și la cunoștințe sau le vindeau la suprapreț. Porumbul, în loc să ajungă la cei lipsiți, îl dădeau la cai. Soțul meu nu a putut răbda așa ceva și de aici au început necazurile. Pentru că a vrut dreptate și corectitudine, l-au dat afară din serviciu în mod jignitor: „măturăm gunoaiele!"

— Deci de aici a pornit conflictul, nu din motivul că nu ar fi vrut să predea arma de vînătoare pe care o deținea, așa cum circula o variantă.

— De aici. Arma a predat-o de bună voie, atunci cînd comuniștii au ridicat armele de vînătoare de teama de a nu fi folosite împotriva lor. Avea și o chitanță precum că a predat-o. Gîț Vasile și ceilalți l-au reclamat însă că ar fi spus că-i va spînzura de limbă pe comuniști și că de Paști ar fi scris și difuzat manifeste anticomuniste pentru cei din Huta, un cătun al comunei Băița de sub Codru. În urma denunțului, pe 15 august, în seara zilei de Sfîntă Maria, soțul a fost arestat de mai mulți militari în uniformă. O dată cu el a fost arestat și căpitanul (Ciprian Gavriș), soția și fiica acestora. Au fost legați cu mîinile la spate și duși pe jos spre Huta, în ghionturi și lovituri cu patul armei. Pe drum, soțul și-a rupt legăturile de la mîini, a reușit să fugă de sub escortă și să se piardă în noapte. Tot atunci au fost arestați și cei din Huta. Dintre ei a scăpat Traian Rogoz, care a haiducit un timp cu Vasile Blidaru, pînă a fost prins și închis.

După întîmplările acestea, lucrurile au devenit limpezi. De-o parte Vasile Blidaru, „banditul", înarmat, care îl somează în scris pe pîrîtorul Vasile Gîț, gestionarul cooperativei, să-i trimită drept soldă mîncare, bani, așa cum a primit în armată, pentru că din cauza lui și a celor de o tepă cu el a ajuns să „patruleze" pădurile. De cealaltă parte ei, delatorii, activiștii de partid și urmăritorii — Miliția și Securitatea. Dar ceea ce l-a înverșunat și mai mult pe Vasile Blidaru, partizanul, au fost persecuțiile la care i-a fost supusă familia.

— În 1949, spre toamnă, am fost arestată într-o noapte și dusă la Jibou, cu copii cu tot. Maria avea zece

ani, Valer patru ani și Gheorghe un an și șapte luni — reia firul întîmplărilor Floarea Neamț (Blidaru). Desculți ne-au dus și cu hainele ce le aveam pe noi. La Jibou m-au despărțit de copii și m-au bătut pînă toată m-au zdrobit să spun unde-i Blidaru. De aici am fost dusă și închisă la Zalău, împreună cu copiii. Ne-au dat drumul acasă în decembrie, pe la Sf. Nicolae. În timpul cît am fost închisă, din ordinul și cu participarea lui Cuc, președintele sfatului popular Băița de sub Codru, comună de care aparținea atunci satul Odești, ne-a fost demolată casa, care era încă în construcție. Ne-au fost luate materialele de construcție, sculele soțului, tot avutul din gospodărie: trei vaci, o viței, doi porci, găinile, cerealele, mobilierul, hainele din casă. Ne-au prădat de toate, ca niște hoți. La întoarcerea de la închisoarea din Zalău, m-am trezit în plină iarnă fără casă, fără nimic, cu copiii zgribulind de frig. Am fost nevoiți să stăm la o mătușă. Apoi ne-am mutat la părinții mei.

ERA PREA BUN OCHITOR SĂ-I SCAPE CAREVA

Continuăm dialogul cu Floarea Neamț (Blidaru).

— Vă întîlneați des cu Blidaru?

— Prin sat și prin împrejurimi tot timpul mișunau militari, milițieni, informatori. Unul, Pinteoc din Huta, omul Securității, s-a făcut și el fugar și a venit într-o noapte la mine să mă întrebe unde-i Vasile și cum ar putea ajunge la el. Soțul nu se putea apropia de casă, iar eu eram tot timpul sub urmărire. Așa că întîlnirile noastre au fost rare. Ne-am întîlnit în 1951, după care mult timp n-am mai aflat nimic despre el. Într-un tîrziu am auzit că ar fi fugit în Iugoslavia și de acolo în Italia. Mi-a scris de-acolo, dar eu nu am primit nici o scrisoare. Numai amenințări din partea autorităților

că voi fi deportată în Rusia, cu copii cu tot. Scria și dușmanilor săi. Lui Blidar Alexa Buradă, informator al Securității, i-a cerut să-i scrie ce mai facem noi, familia lui, sub amenințarea că dacă nu-i răspunde odată și-odată va plăti cu vîrf și îndesat. Cine era acest Blidar-Buradă? A făcut-o și el o dată pe fugarul și s-a dus la Vasile Blidaru. Soțul știindu-l cine-i, i-a tras o bătaie zdravănă și l-a trimis acasă cu mîinile legate. L-am mai întîlnit în 1956, toamna. Venise din Italia. Era zi de tîrg la Ariniș și mergeam într-acolo, împreună cu fata. La capătul satului Odești ne-a ieșit înainte dintr-o pădurice. Era îmbrăcat într-o salopetă de culoare închisă, pe cap purta pălărie și era înarmat. A stat de vorbă cu noi, fetei i-a dat cîteva sfaturi părintești, apoi a plecat. A mai dat pe acasă în 1958, a doua zi de Paști. Am stat cu toți la masă, am discutat. Apoi iar a plecat. După ce a ieșit din casă a luat-o pe ulița satului adresîndu-se oamenilor cu „Hristos a înviat!". Se oprea, sta de vorbă cu ei, îi întreba de una, de alta. Oamenii îl priveau cruciți și se întrebau: „Oare au venit americanii de se plimbă liniștit Blidaru pe uliță?" A fost ultima noastră întîlnire. În toți acei ani, chiar fără să ne întîlnim, îi cunoșteam toate isprăvile. Cum făcea o boacănă, cum eram arestată.

— Ce să înțelegem prin „boacănele" lui Vasile Blidaru?

— După cîte i-au făcut lui, după cîte ne-au făcut și nouă, asupra comuniștilor din sat, pe care i-am amintit mai înainte (e vorba de cei din conducerea cooperativei sătești și de președintele sfatului popular comunal — n.n.), a început să se abată mînia lui Vasile Blidaru. Într-una din zile, Gîț Vasile, gestionarul, a plecat cu o căruță spre Cehu Silvaniei să aducă mărfuri pentru cooperativă. În căruță erau mai multe persoane. La ieșirea din sat, Blidaru le-a tăiat drumul. „Hai, Gîț, să ne împăcăm!" — i-a zis gestionarului. Acesta a sărit din căruță și a rupt-o la fugă. Blidaru a tras și l-a împușcat într-un picior. După întîmplarea aceasta satul a fost împînzit cu milițieni și securiști în urmărirea lui Blidaru. Nu l-au putut prinde. A urmat apoi Sigheti Vasile. Mergea la tîrg cu căruța. L-a somat să

oprească. Și acesta a sărit din căruță și a luat-o la fugă. L-a împușcat mortal. Eu iarăși am fost arestată și maltratată. Aceeași soartă a avut-o și Chiriguț Petru. L-a împușcat mortal pentru că nu a vrut să se supună somației lui. Pe Vasile Blidaru, cel care avea nume identic cu soțul, l-a rănit în două rînduri, dar a scăpat cu viață. Deac Ioan s-a ales cu o bătaie zdravănă. Conea Vasile a murit de spaimă, tot așteptînd să-l împuște Blidaru. Pe președintele sfatului, Cuc, cel care ne-a dărîmat casa, nu l-a ucis, așa cum s-a zvonit. I-a tras o bătaie soră cu moartea. A și murit la scurt timp. Soțul meu i-ar fi putut lichida pe toți. Era prea bun ochitor să-i scape careva. Dar se pare că anume i-a înfricoșat, i-a terorizat, așa cum ne-au terorizat și ei pe noi.

„DU-TE ȘI DĂ VESTE TRĂDĂTORILOR!..."

— Cu Buradă lucrurile așa s-au petrecut. L-a căutat și l-a găsit pe Vasile Blidaru în pădure. I-a spus că și el este urmărit de securiști și că s-a hotărît să ia drumul codrilor. Trebuie spus că în capătul satului dinspre Băița de sub Codru, Securitatea avea un punct fix permanent pentru urmărirea lui Blidaru. La acest punct erau trupe speciale de securitate care făceau cu schimbul. Rețeaua de urmărire era foarte bine organizată. Ea îi cuprindea și pe informatori. Blidaru îi cunoștea pe aceștia și știa că și Buradă face parte dintre ei. Dar atunci s-a prefăcut că nu știe. L-a acceptat. Dar și-a și înjghebat în minte planul. Vezi, i-a spus, vom ataca postul de miliție din Băița. Trebuie să dezarmăm milițienii și să-i legăm. Știi să legi? Știu — i-a răspuns „fugarul". Să vedem. Leagă-mă! Și i-a întins o sfoară. Buradă l-a legat. Apoi Blidaru i-a zis: Acum să-ți arăt eu cum trebuie făcut. Buradă l-a dezlegat. Arătîndu-i cum trebuie făcută legătura, Blidaru l-a imobilizat pe

Buradă de-adevăratelea. Apoi spunîndu-i în față cine-i el, Buradă, un mișel și un trădător, pus în slujba Securității ca să-l prindă pe el, Blidaru i-a tras o bătaie zdravănă, după care l-a trimis acasă așa legat cum era, cu următoarea poruncă: Acum du-te și dă veste că așa vor păți toți cei care vor fi trimiși după mine ca să mă trădeze, să mă dea pe mîna Securității! În halul în care era și de rușine, Buradă nici n-a îndrăznit să tragă acasă. L-a găsit un gospodar din sat, ascuns la el în șură, în fîn. L-a dezlegat de mîini și abia apoi s-a dus Buradă acasă la el, spășit.

Acest episod, și altele încă, ne-a fost relatat de Augustin Mitrea din Baia Mare, care cunoaște multe despre Vasile Blidaru.

— Nu l-am cunoscut personal pe Blidaru — continuă interlocutorul nostru. Am lucrat ca funcționar de stat în zonă, îi cunosc foarte bine familia și i-am frecventat casa. Ceea ce am văzut cu ochii mei a fost moara de vînt construită de el. Era, e drept, dezmembrată și depozitată la Sfatul popular din Băița de sub Codru. Era executată în întregime din lemn, fără nici un cui din fier. Agregatele de punere în mișcare a paletelor erau o adevărată lucrare de artă, de sculptură în lemn. Nu mi-a fost dat să văd niciodată o lucrare atît de măiestrit executată.

— Cum credeți că a rezistat Blidaru atîția ani pe păduri fără a putea fi prins, cu toate forțele speciale concentrate în zonă?

— Datorită iscusinței, a curajului său formidabil, dar și sprijinului ce i l-au acordat oamenii din zonă. Din această pricină mulți au avut de suferit, îndurînd torturi și închisori. Pe Blidaru l-au sprijinit și au fost condamnați pentru aceasta, fostul director al școlii, Popescu, Blidaru Alexa (gazda fostului învățător Mihali, în fapt ofițer în Securitate, numit ca învățător [illegible]deși pentru a da sprijin mai eficient în prindere [illegible]u lichidarea lui Blidaru), Iosip frizerul, un țăran [illegible]are făcea și pe frizerul satului.

ODEȘTI — ROMA, VIA TRIEST

Spre deosebire de alți fugari pe păduri de care ne-am ocupat pînă acum, Vasile Blidaru reprezintă un caz aparte, el reușind să treacă clandestin frontiera României și, prin Iugoslavia, să ajungă în Occident. Cînd și prin ce împrejurări s-a petrecut acest lucru e greu de precizat. Relatînd despre întîlnirile sale cu soțul, Floarea Neamț (Blidaru) ne spunea că s-au văzut în 1951, după care mult timp ea n-a aflat nimic despre el, pînă într-un tîrziu, cînd a auzit că a fugit în străinătate. L-a întîlnit apoi în toamna anului 1956, cînd revenise în țară. In anii dinaintea plecării, organele Securității nu s-au ocupat în mod special de el, considerîndu-l mai mult un braconier, un „bandit" oarecare, fiind lăsat în seama miliției. De-abia apoi a intrat în centrul lor de preocupări, organizîndu-se acțiuni speciale pentru prinderea sau lichidarea lui.

Un document, datat august 1953, atestă prezența lui Vasile Blidaru la Triest, unde era încartiruit la punctul de selecționare pentru centrele speciale de instruire complexă. Un alt document confirmă prezența sa la Roma, într-un asemenea centru de instruire.

Erau anii în care războiul rece se afla la apogeu, cînd cele două tabere, plasate de-o parte și de alta a cortinei de fier, se înfruntau cu încăpățînare, iar o bună parte a românilor credeau sincer că americanii sînt gata să pornească asaltul pentru a-i alunga pe sovietici din țară. Ei nu aveau de unde să știe că România intrase din inițiativa lui Churchill și cu acordul lui Roosevelt sub cizmă rusească. Iar acum, în timpul războiului rece, aliații occidentali vărsau cu cinism lacrimi de crocodil pentru nefericita Românie.

Așa cum consemnează literatura, presa de specialitate, în acest război invizibil au fost antrenate uriașe forțe umane și materiale, printre combatanți aflîndu-se patrioți, dar și trădători și lichele. Au fost înregimentați luptători de profesie, specialiști în arta informațiilor și a diversiunii, dar și ageamii și aventurieri. Serviciul

de spionaj american, exploatînd cu dibăcie sentimentele antisovietice și prooccidentale ale românilor, au îndemnat, au încurajat și au organizat rețele de spionaj, sabotaj și diversiune pe tot cuprinsul țării. În acest scop a creat centre speciale de instruire complexă în Germania Federală, Austria, Grecia, Franța și Italia. Cei pregătiți în aceste centre aveau ca misiune culegerea și transmiterea de informații secrete, acte de terorism și diversiune. Deși responsabilii americani știau că eforturile sînt zadarnice, că schimbări în România nu puteau veni pe această cale, cum nici nu au venit de altfel, ei nu au ezitat să trimită după gratii ori în fața plutonului de execuție pe cei care le dădeau ascultare.

Intr-un asemenea păienjeniș a nimerit și Vasile Blidaru. Periplul său Odești-Roma via Triest rezultă și din scrisorile de amenințare trimise de acolo adversarilor și urmăritorilor lui, precum și din obiectele găsite asupra sa după ce a căzut: hărți militare, busolă, armament sofisticat.

Vasile Blidaru a revenit tot clandestin în țară, în 1956, cînd a și fost reperat. Dar se pare că s-a abătut de la misiunea pentru care a fost pregătit. Unicul lui scop a fost de-a se răfui cu cei care l-au adus în situația de-a lua drumul codrilor.

SFÎRȘITUL LUI VASILE BLIDARU

Vasile Blidaru a reprezentat, fără îndoială, partea cea mai dură, mai violentă a rezistenței anticomuniste din zonă. Modul său de manifestare a evoluat, în timp, de la refuzul deschis al regimului comunist, al abuzurilor săvîrșite de reprezentanții acestuia, la rezistența cu arma în mînă, împinsă pînă la lichidarea fizică a adversari[illegible] de sine.

— Cii să fure. „Las' așa [illegible] dialogul cu [illegible]zic e[illegible]

[illegible] 099—417[illegible]
Jud. Maramureș

— A căzut în luptă, în 1958, în vinerea de Rusalii. În seara acelei zile era ascuns în casă la Rogoz Florica, soția lui Rogoz Traian, fostul lui camarad de haiducie, care atunci se afla la închisoare. Locuia la Huta, într-o casă izolată, în apropierea pădurii. Cam pe la 11 noaptea a ieșit afară ca să plece. Deodată a văzut numai că țîșnesc rachete luminoase din toate părțile. Și-a dat seama că este încercuit. A căutat să se refugieze în casă, dar femeia încuiase ușa în urma lui. Atunci a început să arunce grenade și a încercat să scape cu fuga. A fost ciuruit în noapte de automate, nu departe de casă. A căzut, se pare, într-o ambuscadă. Ce-au făcut cu corpul neînsuflețit, n-am aflat nici pînă astăzi.

— De ce vă cheamă Floarea Neamț și nu Floarea Blidaru?

— Pentru că după toate caznele la care am fost supusă, numai pentru că eram soția lui Blidaru, m-au obligat și să divorțez. În 1951, în seara de Duminica Floriilor, am fost arestată și dusă la postul de poliție din Băița de sub Codru, unde am fost bătută. Am fost adusă la părinții mei și arestată la domiciliu. Vreo trei săptămîni am stat în podul casei bunicii în timp ce militarii patrulau în speranța că Blidaru va veni acasă și-o să-l prindă. De aici am fost coborîtă, dusă pe jos pînă la Cehu Silvaniei și de acolo expediată la Cluj unde timp de două săptămîni am fost interogată zilnic în arestul Securității. Apoi mi-au dat drumul acasă pentru ca în decembrie să mă aresteze iar. Împreună cu mine au mai fost arestați fratele meu, Neamț Petru, și sora mea, Neamț Ana. Neputîndu-l prinde pe Blidaru, ne terorizau pe noi, familia lui. Și bunica a fost arestată. Și tot așa. Pînă la urmă m-au obligat să divorțez de el. Am făcut-o de formă, să fim lăsați în pace

— Și v-au lăsat în pace?

— Da de unde! După împușcarea soțului am fost din nou arestată. M-au dus la Securitatea din Baia Mare iar de acolo la Satu Mare unde am fost judecată de un tribunal militar și condamnată la 10 ani închisoare. Am fost purtată prin temnițele de la Jilava, din Miercurea [illegible] alunii, dar și ageamii și aventurieri. mai eu [illegible] nă pa-

tru ani în urma unei amnistii. Cît timp am fost închisă, ne-au demolat și ce a mai rămas din gospodărie: șura, căsuța de vară, fîntîna au astupat-o cu pămînt, pomii i-au lovit cu securea. Ne-au șters de pe fața pămîntului. Asta mi-a fost viața cu Vasile Blidaru: zece ani soț și soție, zece ani el fugar pe păduri, iar după moartea lui eu condamnată la zece ani temniță grea, numai pentru că i-am fost soție!

TRAIAN ROGOZ, CAMARADUL DE ARME AL LUI BLIDARU

Născut la 13 ianuarie 1911, Traian Rogoz din Huta Băiței de sub Codru constituie și astăzi, în pofida vîrstei înaintate, a suferințelor și anilor grei de temniță îndurați, cartea vie de istorie, un martor direct al rezistenței anticomuniste din anii '50. A fost pădurar în zonă timp de 12 ani, pînă prin '48, cînd, din cauza neînțelegerilor cu autoritățile locale și-a persecuțiilor, a luat și el drumul codrilor. S-a alăturat lui Alexandru Soponaru și Gavriș Ciprian, a haiducit cu alți trei fugari din Asuajul de Sus și a fast camarad de arme cu Blidaru.

„Într-o zi m-a chemat primarul la el acasă — istorisește Traian Rogoz — și mi-a spus să am grijă de oamenii lui. I-am spus că eu sînt pădurar și am misiunea să grijesc de bunurile satelor, nu să las oamenii să fure. „Las' așa cum zic eu

Jud. Maramureș

ce fac, eu răspund" — mi-a mai zis primarul. Cu aceasta am plecat din casa lui. Ziua următoare găsesc șapte din oamenii primarului tăind lemne în pădure. Le spun că dacă primarul le dă voie să taie lemne să le dea și hîrtie. A doua zi îi găsesc tot fără hîrtie. La observațiile mele mi-au zis că dacă mai vreau să mai fiu pădurar atunci să nu mă pun rău cu primarul, că el răspunde de tot ce se întîmplă în comună. Pentru ziua următoare sînt anunțat să fiu prezent la primăria comunei pentru inspectarea cantonului de către Ocolul silvic. La inspecțiile care se făceau, trebuia să justificăm noi, pădurarii, fiecare cioată. Pe care nu le puteam justifica trebuia să le plătim. Așa am intrat în conflict cu primarii și oamenii lor din cele două comune în raza cărora îmi desfășuram activitatea. La începuturile partidului comunist pe la noi, membri acestuia, de țanțoși ce erau nici pe drum nu știau merge, că agățau în toate pietrele. Dar de persecutat știau să-i persecute pe oameni. Să te ferească Dumnezeu de omul prost cînd ajunge să te conducă el. Așa că mie, care nu am fost membru de partid, mi-a fost foarte greu. De fapt ceea ce urmăreau autoritățile locale era darea mea afară și încadrarea în acest post a unui om de-al lor. Atunci mi-a spus Blidaru: „Hai tu cu mine. I-om pune noi la punct..." Cu Blidaru mă cunoșteam de la vîrsta de 12 ani."

Lui Traian Rogoz i se spunea curent de către cunoscuți Traianu Morarului. Tatăl său, pe lîngă pămînt, avea și o moară. Se mai îndeletnicea cu tîmplăria și lăcătușeria. Avea și o armă cu care își apăra moara și vîna. „Tata îmi dădea mie arma să o curăț și m-am îndrăgostit de armă" — își amintea Traian Rogoz. Așa se face că s-a apucat de timpuriu și el de vînat. Într-o asemenea împrejurare — la o „partidă de vînătoare" — îl întîlnește pe Vasile Blidaru din Odești, sat vecin, cu care era de aceeași vîrstă și aveau aceleași preocupări.

Alte date despre Traian Rogoz ne indică faptul că a făcut armată la Corabia și Turnu Măgurele, pe graniță, s-a căsătorit în ianuarie 1936, soția lui, Florica, [illegible] Păsești, a f[illegible]

Consilier editor: **prof. dr. VALERIU ACHIM**
Redactor de carte: **prof. V. R. GHENCEANU**
Tehnoredactor: **ing. ION CRĂCIUN**

Dat la cules: martie 1993;Bun de tipar: iunie 1993.
Format 16/54×84 cm; Coli de tipar 8
Tiraj 5 000 exemplare broșate

Tiparul s-a executat la **Imprimeria „Ardealul"** din Cluj-Napoca, sub comanda nr. 116

Editura „GUTINUL" S.R.L.,
Baia Mare, str. Ecaterina Teodoroiu nr. 4,
telefon 099—417177,
Jud. Maramureș

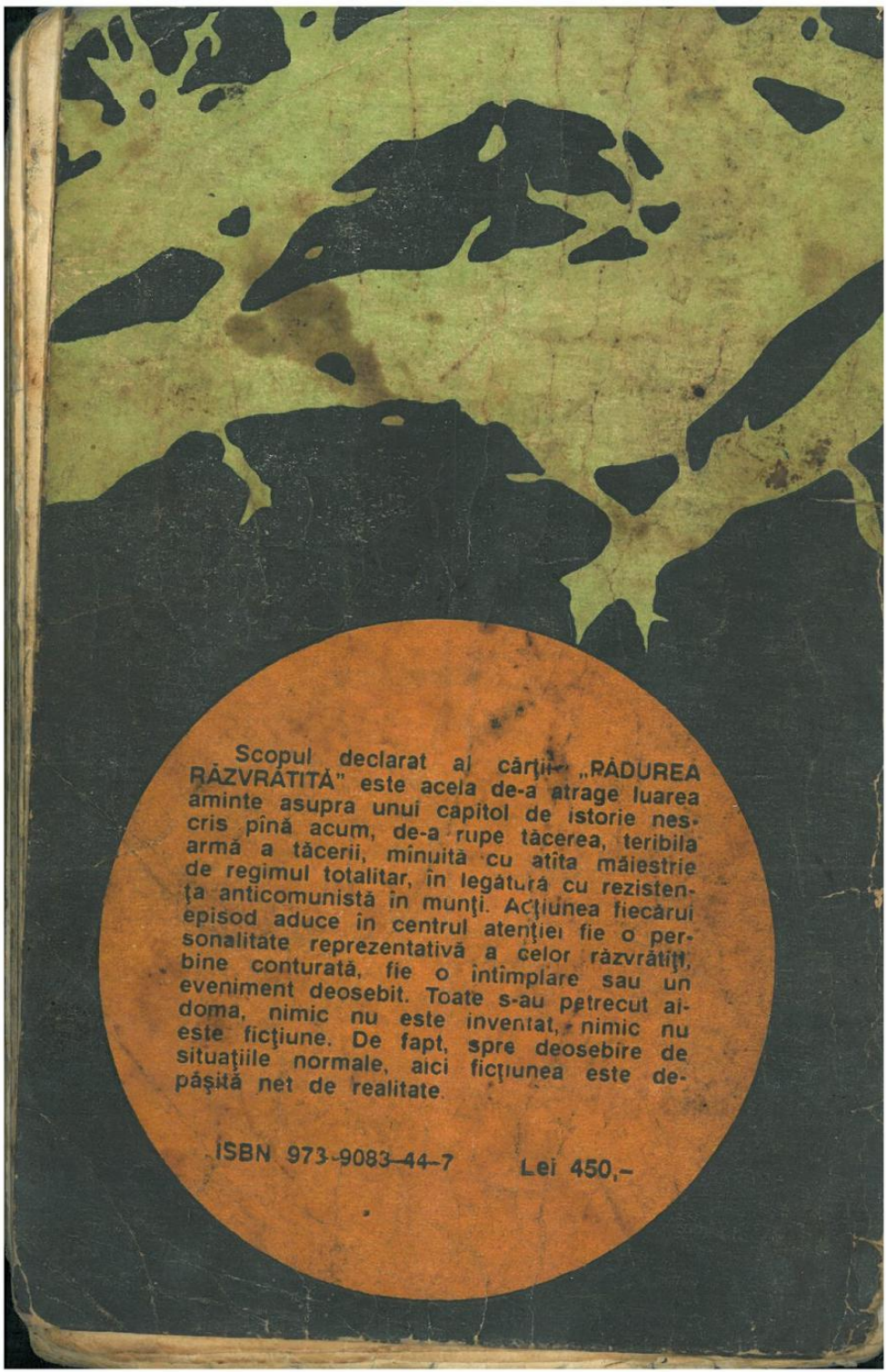

Scopul declarat al cărții „PĂDUREA RĂZVRĂTITĂ" este acela de-a atrage luarea aminte asupra unui capitol de istorie nescris pînă acum, de-a rupe tăcerea, teribila armă a tăcerii, mînuită cu atîta măiestrie de regimul totalitar, în legătură cu rezistența anticomunistă în munți. Acțiunea fiecărui episod aduce în centrul atenției fie o personalitate reprezentativă a celor răzvrătiți, bine conturată, fie o întîmplare sau un eveniment deosebit. Toate s-au petrecut aidoma, nimic nu este inventat, nimic nu este ficțiune. De fapt, spre deosebire de situațiile normale, aici ficțiunea este depășită net de realitate.

ISBN 973-9083-44-7

Lei 450,-